

”Se haluaa sille paremmat elinolosuhteet, kun mitä hän pystyy antaa”

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä lapsen adoptioon luovuttamisen syistä

MILJA MARKKANEN
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkimuksen laitos
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2009

TAMPEREEN YLIOPISTO
Sosiaalityön tutkimuksen laitos

MARKKANEN, MILJA: ”Se haluaa sille paremmat elinolosuhteet, kun mitä hän pystyy antaa” Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä lapsen adoptioon luovuttamisen syistä
Pro gradu -tutkielma, 93 sivua, 4 liitesivua
Sosiaalityö
Ohjaaja: Kyösti Raunio
Syyskuu 2009

Tutkielma käsittelee kotimaisia adoptioita. Kotimaisista adoptioista on erittäin vähän tutkimustietoa. Osin syynä on se, että kotimaisia lapsia adoptoidaan vuosittain hyvin vähän. Vierasadoptioita tehdään nykyään koko maassa vuosittain vain noin 50 kappaletta. Adoptiotutkimus onkin keskittynyt tutkimaan kansainvälisiä adoptioita, joita tehdään moninkertaisesti enemmän.

Tutkimuksen mielenkiinnon kohteena ovat suomalaiset äidit, jotka ovat luovuttaneet lapsensa adoptoitavaksi. Tutkielman tavoitteena on selvittää syitä, joiden takia suomalaiset äidit ovat päätyneet antamaan lapsensa adoptoitavaksi.

Koska kotimaiset adoptiot ovat vähän tutkittua aihealuetta, esittelen tutkimuksessa myös adoptioiden ja adoptiolainsäädännön kehitysvaiheita. Suurin osa adoptiolapsista on syntynyt avioliiton ulkopuolella. Adoptioiden ohella tutkielmassa selvitetään myös aviottoman äidin ja lapsen historiaa.

Tutkimus toteutettiin laadullisella tutkimusmenetelmällä. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastattelulla. Aineisto koostuu seitsemän sosiaalityöntekijän haastatteluista. Neljä haastatteluista sosiaalityöntekijöistä työskenteli kunnallisessa sosiaalihuollossa ja kolme Pelastakaa Lapset ry:ssä. Aineiston analyysimenetelmänä on käytetty teemoittelua.

Tutkimustulosten mukaan päätös lapsen luovuttamisesta adoptioon koostuu useista erilaisista osatekijöistä, joita ovat muun muassa taloudelliset ja yhteiskunnalliset seikat, pärjääminen lapsen kanssa sekä suhde lapsen isään. Aiemmin taloudellisilla seikoilla ja yhteiskunnan ilmapiirillä on ollut ratkaisevampi osa adoptiopäätöksen tekemisessä kuin nykyään. Nykypäivänä sosiaalipoliittiset tukimuodot helpottavat huomattavasti aiempia vuosikymmeniä enemmän yksinhuoltajien mahdollisuutta kasvattaa lapsi. Nykyään adoptiopäätösten syissä korostuukin enemmän biologisen äidin oma kypsyys ja näkemys omasta pärjäämisestä. Adoptiopäätökselle ei ole kuitenkaan löydettävissä yhtä tiettyä syytä. Adoptiopäätöksen tekeminen ei välttämättä myöskään perustu äidin rationaaliselle harkinnalle hänen omasta elämäntilanteestaan. Suuri osuus adoptiopäätökseen päätymisessä on biologisen äidin omilla käyttäytymismalleilla.

Asiasanat: adoptio, kotimainen adoptio, avioton äiti, avioliiton ulkopuoliset lapset

UNIVERSITY OF TAMPERE
Department of Social Work Research

MARKKANEN, MILJA: "She wants to give to the child better life than she is able to give" Social worker's views on the reasons why mothers put up their child for adoption
Master's thesis, 93 pages, 4 appendices
Social Work
Supervisor: Kyösti Raunio
September 2009

This study handles Finnish domestic adoptions. Only few examinations have been made about this subject before. This is partly due to the fact that there are so few adoptions of Finnish children. Per year there are approximately only 50 adoptions of domestic non-relative children in the whole country. International adoptions are far more common. This is why international adoptions have been emphasized in the adoption researcher.

This study handles Finnish mothers that have given up their child for adoption. The goal of this study is to find reasons why Finnish mothers have ended up to this decision.

Because there has been made only few examinations about this subject, I also make account about history of adoptions and adoption laws. Most of these children are born outside of a marriage. In addition to Finnish adoptions I also make account about the history of the unmarried mothers and their children.

This study is carried out with qualitative method. Research material was collected with theme interviews. The research material consists of interviews of seven social workers. Four of them are working in the local social services and three in the Save the Children Organization. The research material is analysed with theme method.

According to this research the decision to put up a child for an adoption consists of many contributory factors. These factors contain for example economic and social factors, mother's own opinion about how she will get along with the child and relationship with the father of the child. In earlier decades economic and social factors have played a bigger role in making the adoption decision than nowadays. Nowadays social political measures of support make it easier for single mothers to raise a child by themselves without the father's support than in earlier decades. Today the decision of the adoption is being emphasized more by the mother's maturity and her own view about how she will get along with the child. There is never just one reason why somebody gives up her child for an adoption. Making an adoption decision does not always necessarily base on realistic facts of the mother's own situation and her capability to take care of the child. The mother's own behaviour patterns play a huge role in the adoption decision making.

Keywords: adoption, Finnish adoption, unmarried mothers, children born outside of a marriage

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	4
3. ADOPTION TARKOITUS JA KÄSITTEET	8
3.1 Adoption tarkoitus	8
3.2 Adoptioon liittyvät käsitteet	9
4. AVIOTTOMAN ÄITIYDEN JA ADOPTION KEHITYSVAIHEET	15
4.1 Aviottoman äitiyden historia	15
4.2 Adoption kehitysvaiheet Suomessa	20
4.3 Adoption yleisyys	27
4.4 Salailusta avoimuuteen	29
4.5 Adoption kehitysvaiheet muissa maissa	32
5. ADOPTIOLAINSÄÄDÄNNÖN KEHITYS	37
5.1 Vanha lainsäädäntö	37
5.2 Voimassa oleva ottolapsilaki	42
5.3 Valmisteilla uusi laki	49
6. ADOPTIOPROSESSIN KÄYTÄNTÖ	50
6.1 Adoptiopalveluiden antajat	50
6.2 Adoptioneuvonnan tarkoitus ja vaiheet	51
7. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	55
7.1 Tutkimusongelma	55
7.2 Laadullinen aineisto	55
7.3 Tutkimusaineiston kerääminen	57
7.4 Teemahaastattelu	59
7.5 Aineiston analysointi	61
8. TUTKIMUSTULOKSET	63
8.1 Yhteiskunnallisen tuen puute ja ilmapiiri	63
8.2 Taloudelliset huolet	66
8.3 Lapsenhoitovaikeudet	68
8.4 Löyhä suhde lapsen isään	69
8.5 Yksinäisyys ja läheisten tuen puute	71
8.6 Huoli pärjäämisestä lapsen kanssa	73
8.7 Äidin kypsymättömyys lapsen vastaanottamiseen	74
8.8 Rakkaus lasta kohtaan	76
8.9 Äitien elämäntilanteiden monimuotoisuus	78
9. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	80
LÄHTEET	84

LIITTEET	94
Liite 1 Teemahaastattelurunko	94
Liite 2 Ottolapsisuhteen perustaminen vuosina 1927–1975	96

TAULUKOT JA KUVIOT

TAULUKKO 1 Suomen adoptiolakien kehitys.....46

KUVIO 1 Kotimaisen vierasadoption prosessi54

1. JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmani aihe on kotimainen adoptio sekä syyt, joiden takia suomalaiset äidit ovat luovuttaneet lapsensa adoptoitaviksi. Inspiraation aiheen tutkimiseen sain omasta sukutaustastani, joten adoptio oli minulle jo etukäteen jonkin verran tuttu asia.

Kotimainen adoptio osoittautui varsin pian hyvin haasteelliseksi tutkimusaiheeksi. Aloittaessani aiheen tutkimisen huomasin pian, kuinka vähän aiheesta on tehty tutkimusta. Suomessa on kyllä tehty adoptiotutkimusta melko paljon, mutta tutkimus on keskittynyt lähinnä kansainvälisiin adoptioihin, joiden määrä on moninkertainen kotimaisiin adoptioihin verrattuna. Tutkimukseni haasteellisuutta lisäsi myös tutkimusaiheeni arkaluontoisuus, jonka takia tutkimusaineiston hankkiminen osoittautui varsin aikaa vieväksi prosessiksi. Yrityksistä huolimatta en saanut tavoitettua lapsensa adoptioon luovuttaneita äitejä henkilökohtaisesti. Tutkimusaineisto on hankittu haastattelemalla sosiaalityöntekijöitä, jotka ovat työskennelleet adoptioiden parissa. Sosiaalityöntekijät kertovat näkemyksensä siitä, mitkä seikat heidän mielestään ovat olleet vaikuttamassa adoptiopäätökseen.

Äidit ja vanhemmat, jotka ovat antaneet lapsensa adoptioon, eivät ole tuoneet itseään julki, eivätkä he ole millään tavalla virallisesti järjestäytyneet keskenään. Sen sijaan adoption jo tehneille tai adoptiota vasta suunnitteleville vanhemmille on olemassa useita järjestöjä, esimerkiksi Adoptioperheet ry ja Yhteiset lapsemme ry. Myös Pelastakaa Lapset -lehti on ensisijaisesti suunnattu adoptoiville perheille. Lapsensa adoptioon luovuttaneet vanhemmat ovat yhteiskunnassamme varsin näkymättömässä ja unohdetussa osassa. Osin näin on heidän omasta tahdostaan. Julkisuudessa nämä vanhemmat eivät ole lapsensa luovuttamisesta juuri puhuneet. Ainoa poikkeus, jonka olen huomannut, on keväällä 2009 Meidän Perhe -lehdessä (3/2009) ilmestynyt artikkeli, jossa lapsensa luovuttanut äiti kertoo adoptiosta omalla nimellään kuvien kera. Vaikka lapsestaan luopuneet vanhemmat eivät ymmärrettävästi halua tulla asian tiimoilta tunnetuksi, on mielestäni silti kuitenkin hämmentävää, kuinka niukasti luovuttavia äitejä ja vanhempia sekä adoption syitä on tutkittu.

Adoptiota on tutkimuksellisesti ja yhteiskuntapoliittisesti käsitelty Suomessa hyvin vähän (Pösö 2003, 140). Tämän lisäksi kotimaisesta adoptioiminnasta ei ole olemassa

historiallista yleisesitystä. Adoptiolapsia ja adoptiovanhempia koskevassa tutkimuksessa on tarkasteltu lähinnä heidän sopeutumistaan adoption jälkeen. Lapsensa adoptioon luovuttavia äitejä on tutkittu 1970-luvulla, mutta adoptiolähtökohtia koskevaa varsinaista tutkimusta ei ole Suomessa tehty. (Parviainen 2003, 94.)

Ainoa tutkimus, joka on lähellä omaa tutkimusaihettani, on Elina Rautasen vuonna 1972 julkaistu väitöskirja, jossa hän tutki aviottomien äitien adoptiopäätöksiä. Rautasen tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, onko mahdollista ymmärtää ja selittää aviottomien äitien päätöstä pitää lapsi tai antaa lapsi ottolapseksi, sekä kuvata kummankin päätöksen tekeviä äitejä. Toisena tavoitteena oli pyrkiä saamaan selville, voitaisiinko äidin tekemää päätöstä etukäteen ennustaa ja mihin tekijöihin päätös liittyisi. (Emt., 123.) Omassa tutkimuksessani olenkin paljolti tukeutunut Rautasen tutkimukseen. Vaikka Rautasen tutkimus on julkaistu jo lähes 40 vuotta sitten, ovat tutkimustulokset vielä nykyäänkin käyttökelpoisia ja sopivat kuvaamaan melko hyvin myös nykypäivän äitejä, jotka luovuttavat lapsensa adoptioon. Vaikka yhteiskunta on muuttunut, ovat adoptioon johtaneet syyt muuttuneet yllättävän vähän.

Tutkimusaiheeni ei ollut helppo ja oli hyvä, etten tiennyt sitä etukäteen. Tutkimuksen takkuilla oloani helpotti hieman ajatus siitä, että juuri tutkimuksen vähäisyyden takia tutkimuksen tekeminen tuntui tarpeelliselta. Pienimuotoinenkin tutkimus aiheesta, jota on tutkittu aiemmin varsin niukasti, tulee tarpeeseen. Vaikka kotimaisten vierasadoptioiden määrä on melko pieni, on sen merkitys asianomaisten ihmisten elämään erittäin suuri. Siksi koenkin, että tutkimukseni on myös yhteiskunnallisesti merkittävä.

Tutkimukseni koostuu yhdeksästä pääluvusta. Tutkimuksen teoriaosa on erillinen tutkimusta pohjustava teksti ja empiirinen osuus on oma kokonaisuutensa. Johdannon jälkeiset viisi lukua käsittelevät tutkimuksen teoreettisia taustoja. Kotimaisten adoptioiden tutkimusten vähäisyyden ja aiheen vähäisen tunnettuuden takia olen lähestynyt tutkimusaihetta tutkimalla adoptioita kattavasti myös historiallisesti niin kansainvälisten, kuin kotimaistenkin adoptioiden ja niiden kehityksen osalta. Suurin osa adoptoitavista lapsista on vielä nykyäänkin syntynyt avioliiton ulkopuolella. Tämän takia olen käynyt läpi myös aviottoman äidin ja lapsen historiaa, koska se olennaisella tavalla liittyy adoptioihin. Ilman minkäänlaista tietämystä aviottomien äitien historiasta

ja siitä, miten yhteiskunta on heihin kunakin aikana suhtautunut, on vaikea ymmärtää adoptioon johtaneita taustoja. Adoptioiden taustat tulee ymmärtää suhteessa kulloiseenkin aikakauteen. Käyn läpi myös Suomen vanhan sekä nykyisen adoptiolainsäädännön ja esittelen kotimaista adoptiokäytäntöä.

Tutkimuksen empiirisessä osassa kerron ensin tutkimusprosessin etenemisestä ja tutkimuksen toteuttamisesta. Tämän jälkeen siirryn tutkimustuloksiin. Viimeisessä luvussa teen tutkimustuloksista yhteenvedon ja johtopäätöksiä.

2. AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Suomalainen adoptiotutkimus on pääsääntöisesti käsitellyt lainsäädäntöä ja adoptiolasten sopeutumista yhteiskuntaan. Kotimaisen adoptiotoiminnan muutoksista ja niiden taustatekijöistä Suomessa ei ole olemassa tutkimuksia. Kotimaisista adoptioista on tehty jonkin verran tutkielmia eri yliopistoihin, mutta niissäkin tarkastelun painopiste on ollut lainsäädännössä ja lasten sopeutumisessa. Myös adoptiotoimintaa koskevien lähteiden määrä on niukka. (Parviainen 2003, 11–12.)

Tampereen yliopistossa on tehty useita adoptioita käsitteleviä pro gradu -tutkimuksia. Nämä tutkimukset ovat kohdistuneet adoptiolasten sopeutumisen ja adoptiovanhemmuuden tutkimiseen. Heidi Kujansuu (2002) on tehnyt tutkimuksen adoptioperheiden sopeutumisesta. Kaisa Helama (2000) taas on tutkinut adoptiolasten menetykokemuksia ja heidän sopeutumisestaan. Myös adoptiovanhemmuudesta on tehty tutkimuksia. Soile Kestilä (2007) on tutkinut adoptiovanhemmuutta kasvatustieteen lopputyössään. Johanna Sola (2002) ja Heli Reinikainen (2002) ovat käsitelleet vanhemmuutta adoptioeuvonnan avulla. Hanna-Mari Helo (2006) on tutkinut adoptiovanhempien kokemuksia adoptioeuvonnasta. Nämä tutkimukset eivät ole kovinkaan lähellä omaa tutkimusaiheeni, joka käsittelee syitä, joiden takia suomalaiset äidit ovat päätyneet antamaan lapsensa adoptioon. Mikään edellä mainituista tutkimuksista ei myöskään ole kohdistunut vain kotimaisiin adoptioihin.

Kotimaista adoptiota on tutkittu usein lääketieteellisestä näkökulmasta kohdistuen adoptiolasten psyykkiseen terveyteen. Esko Varilo (1993) on tutkinut psykiatrian väitöskirjassaan *Ottolapsisijoitus arviointi- ja toimenpideprosessina* adoptioon liittyvän sijoittamisen prosessin ja siihen liittyvän arvioinnin vaikutusta lapsen sijoituksen onnistumiseen. Tutkimuksessa todettiin, että normaaliväestöön verrattuna adoptiolapset ovat selviytyneet psykososiaalisesti keskitasoisesti tai jopa hieman keskimääräistä paremmin, kun huomioidaan se, että ilman adoptiota useimmat heistä olisivat saattaneet kuulua riskiryhmään. (Varilo 1993, 155.)

Myös Ilpo Lahti (1991) on tutkinut psykiatrian väitöskirjassaan *Adoptiolapsi nuoruusiässä* adoptioon annettujen lasten mielenterveyttä. Tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää, onko adoptiolasten varhaisvaiheilla yhteyksiä nuoruusiän

mielenterveydellisiin ongelmiin, sekä kuinka adoptiovanhempien parisuhde ja perheen keskinäinen vuorovaikutus vaikuttavat nuoruusiän mielenterveyden ja identiteetin kehitykseen. (Lahti 1991, 3.)

Toisin kuin Varilo, Lahti päätyy tutkimuksensa perusteella johtopäätökseen, jonka mukaan adoptiolapsilla on hieman enemmän psyykkisiä häiriöitä kuin ei-adoptoiduilla lapsilla (Lahti 1991, 148). Muutoin tutkimustulokset ovat melko samansuuntaisia.

Lahden tutkimuksessa havaittiin myös, että Pelastakaa Lapset ry:n kautta sijoitetut lapset olivat terveempiä, kuin muita kautta sijoitetut lapset (Lahti 1991, 147). Oma arvioni sille, miksi Varilon ja Lahden tutkimustulokset eroavat adoptiolasten psyykkisen terveyden osalta, perustuu erilaisiin tutkimusaineistoihin. Lahden saamien tutkimustulosten mukaan Pelastakaa Lapset ry:n kautta tehdyt sijoitukset ovat muuta kautta tehtyjä sijoituksia onnistuneempia. Koska Varilo käytti tutkimusaineistonaan vain Pelastakaa Lapset ry:n kautta sijoitettuja lapsia ja Lahti myös kunnallisen sosiaalitoimen sijoittamia lapsia, selittää tämä sen, miksi Varilon saamat tulokset lasten psyykkisestä terveydestä ovat positiivisempia kuin Lahden saamat tutkimustulokset. Tulos viittaisi siihen, että Pelastakaa Lapset ry:llä on vahvempi tieto- ja taitoperusta, koska se hoitaa lasten sijoituksia paljon enemmän, kuin kunnalliset sosiaaliviranomaiset.

Vuonna 1979 Tuija Halonen on tehnyt Tampereen yliopistossa psykologian esseen *Avioton äiti ja hänen lapsensa Suomessa*. Esseen aihe osuu lähelle omaa tutkimusaiheeni, vaikka se ei käsittelekään adoptiota. Essee on kuitenkin melko suppea ja se keskittyy esittelemään aviottomien äitien historiaa, heitä koskevia säännöksiä sekä saatavilla olevia tukipalveluja. Avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset ja adoptio liittyvät olennaisesti toisiinsa. Suurin osa adoptiolapsista on saanut alkunsa avioliiton ulkopuolella (Nieminen 1975, 30; Rautanen 1975b, 2; Savolainen ym. 1977, 19; Vuornos 1971, 149).

Elina Rautasen (1972) tekemä väitöskirjatutkimus *Avioton äiti ja adoptiopäätös* on ainut laajempi tutkimus, joka käsittelee läheisesti omaa tutkimusaiheeni. Rautasen tutkimuskohteena ovat olleet aviottomat äidit, jotka ovat ottaneet yhteyttä Pelastakaa Lapset järjestöön aikavälillä 1.1.1967– 31.12.1969 keskustellakseen lapsensa

antamisesta adoptioon. Tällaisen yhteydenoton teki kaiken kaikkiaan 373 äitiä. Lapsen pitämiseen päätyi loppujen lopuksi 104 äitiä ja 269 äitiä luovutti lapsensa adoptoitavaksi. (Rautanen 1972, 53–54.)

Rautasen tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, onko mahdollista ymmärtää ja selittää aviottomien äitien päätöstä pitää lapsi, tai antaa lapsi ottolapseksi, sekä kuvata kummankin päätöksen tekeviä äitejä. Toisena tavoitteena oli pyrkiä saamaan selville, voitaisiinko äidin tekemää päätöstä etukäteen ennustaa ja mihin tekijöihin päätös liittyisi. (Rautanen 1972, 123.) Tutkimuksessa otettiin tarkastelun kohteeksi yksilön tärkeimmät ihmissuhteet, sosiaalinen tilanne äidin kasvuaikana sekä raskauden ja synnytyksen aikoihin samoin, kuin mahdollisesti ennen raskauden alkamista esiintynyt kriisitilanne. (Emt., 125.) Tutkimus on toteutettu nojautuen psykoanalyttiseen teoriaan, jolloin kiinnitetään huomiota ympäristön sosiaaliseen rakenteeseen sekä ympäristön ihmissuhteisiin, jotka vaikuttavat yksilön kehittymiseen ja käyttäytymiseen. Käyttäytyminen nähdään päämäärähakuisena toimintana yksilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa. Aviottoman äidin päätös selitetään siten subjektin kannalta mielekkääksi ratkaisuksi, joka palvelee äidin omia tarpeita. (Emt., 61, 113, 124.)

Rautasen tutkimustuloksissa yllätti se, ettei yhteiskunnan normipaineilla ollut kovinkaan paljoa vaikutusta siihen, päättikö avioton äiti pitää lapsensa vai antaa sen pois (Rautanen 1972, 51). Tutkimuksen tulosten mukaan adoptiopäätös liittyy vahvasti kullekin aviottomalle äidille ominaisiin käyttäytymismalleihin, jotka näyttivät suuressa määrin olevan sidoksissa kunkin äidin henkilökohtaiseen problematiikkaan, eikä niinkään äidin todellisiin mahdollisuuksiin lapsen huolehtimisesta (Emt., 119).

Rautasen tekemä tutkimus osoitti, että päätös avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen pitämisestä tai antamisesta ottolapseksi on aviottoman äidin itsensä kannalta mielekäs (Rautanen 1972, 119). Aviottoman lapsen syntyminen ja siihen liittyvä adoptiopäätös ovat yksilön ja ympäristön välisten vuorovaikutusprosessien eräs vaihe. Siinä on toisena osapuolena yksilö, joka on oman yksilöllisen kehitysprosessin ja sosiaalisaatioprosessin tuote ja toisena osapuolena on vallitseva sosiaalinen ja kulttuuriympäristö. (Emt., 113.) Lapsen pitäminen tai sen pois antaminen ei välttämättä perustunut äidin ulkonaisesti suotuisiin mahdollisuuksiin pitää lapsi. Lapsensa pitäneiden äitien omat mahdollisuudet eivät olleet paremmat, kuin lapsensa luovuttaneiden, pikemminkin päinvastoin. (Emt.,

99.) Lapsen avulla emotionaalisen deprivaaation kokenut nainen yrittikin usein saada kokemuksen läheisestä ja lämpimästä ihmissuhteesta tai ratkaisun merkityksellisissä ihmissuhteissa esiintyville ongelmille. Toisille lapsen synnyttäminen oli keino, jolla he pyrkivät ratkaisemaan ratkaisematta jääneen lapsuuden aikaisen kehityskriisin. Eräälle ryhmälle raskaus ja lapsen synnyttäminen oli pyrkimys löytää omalle elämälle jokin aivan uusi lähtökohta, kun elämäntilanne oli kulminoitunut kriisiksi. (Emt., 113.)

Lapsensa pitäneet äidit ilmoittivat usein pelkäävänsä käytännöllisiä vaikeuksia. He ratkaisivat ne kuitenkin vanhempiansa ja perheensä avulla. Lapsensa luovuttaneet taas pelkäsivät henkisiä vaikeuksia, kuten ympäristön asennetta. (Rautanen 1972, 112.) Vanhempien asenne raskauteen oli ratkaisevalla sijalla adoptiopäätöksen tekemisessä. Jos vanhemmat hyväksyivät raskauden ja tyttärellä oli mahdollisuus viedä lapsi vanhempiansa kotiin, päätyi hän useammin pitämään lapsen kuin jos tätä mahdollisuutta ei ollut. (Emt., 86.) Vanhempien antamalla tuella oli suuri merkitys päätöksessä pitää lapsi.

Adoptiopäätöksen tekemiseen liittyi usein jonkinlainen kriisitilanne (Rautanen 1972, 101). Lapsen antaminen adoptioon oli osittain myös ikäsidonnaista. Lapsensa adoptioon antaneissa oli nuoria äitejä suhteellisesti enemmän kuin kaikissa synnyttäjissä (Emt., 69). Ottovanhemmat ovatkin keskimääräisesti iältään selvästi vanhempia (Varilo 1993, 122). Biologinen äiti on usein 20–29-vuotias ja ottoäiti 30–39-vuotias (Jaakkola 1977, 33–34). Ottovanhemmat ovat usein myös sosiaaliluokaltaan biologisia vanhempia ylempänä (Varilo 1993, 122). Ottolapiseksi vieraaseen perheeseen siirtyminen merkitseekin lapselle usein selvää sosiaalisen aseman kohoamista (Jaakkola 1977, 36).

3. ADOPTION TARKOITUS JA KÄSITTEET

3.1 Adoption tarkoitus

Adoptio-sana on muodostunut latinankielisestä ilmauksesta ”ad optio” (Garam 1988, 11). Vapaasti suomennettuna se tarkoittaa "valita luokseen, avukseen paras lapsi joukosta" (Varilo 1993, 9). Suomessa lakikielessä käytetään sanaa lapseksiottaminen. Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa lapsen juridinen vanhemmuus vaihtuu biologisilta vanhemmilta ottovanhemmille (Pösö 2003, 141).

Nykyinen laki lapseksiottamisesta perustuu täydellisen eli vahvan adoption periaatteelle. Lapsi siirtyy täysin ottosukunsa jäseneksi ja suhde biologisiin vanhempiin ja sukulaisiin katkeaa. Ottovanhempaan nähden ottolapsi on samassa asemassa kuin biologinen lapsi. (Mattila 1984, 69.) Tämä koskee niin perintöoikeutta, elatusta, tapaamisoikeutta kuin huoltoakin. Ottovanhempien kuolema ei tuo asiaan muutoksia. Jos lapsen ottovanhemmat kuolevat, on lapsi juridisesti täysorpo. (Gottberg-Talve 1988, 166.)

Adoptio on oikeudellinen toimenpide, jossa lapsen ja adoptiovanhempien tai adoptiovanhemman välille luodaan perhesuhde, jota heidän välillään ei ole aiemmin, ainakaan virallisesti, ollut (Rautanen 1972, 20). Edellytyksenä on, että juridinen toimenpide joko luo edellytykset psykologisen ja sosiaalisen vanhemmuuden vaihtumiselle tai vahvistaa niitä (Varilo 1993, 8). Adoptiossa muodostetaan ja rakennetaan uudestaan vanhemmuus sekä perhesuhteet. Juridisen puolen lisäksi adoptiossa onkin vahvasti kyseessä myös psykologisen ja sosiaalisen vanhemmuuden uudelleenjärjestelystä. (Pösö 2003, 142.) Ottolapsisuhteen perustamisen ensisijaisimpana tehtävänä nykyään on tarjota kotia vailla olevalle lapselle kasvuympäristöksi koti, jossa tämä saa jokaisen lapsen tarvitseman pysyvän ja jatkuvan turvan, hoivan sekä rakkauden perheen täysivaltaisena jäsenenä (Ottolapsisijoitus 1964, 7).

Oikeustieteilijä Kevät Niemisen (1975, 1) mukaan adoptiolla on ainakin kolmen tyyppisiä päämääriä.

Ensinnäkin adoptiolla voidaan järjestää alaikäiselle korvaavaa perhehoitoa ja muodostaa lapselle uudet perhesuhteet entisten tilalle, kun entinen perhe ei ole tyydyttävästi selviytynyt hoidosta tai lapsella ei ole luonnollista perhettä, joka voisi kasvatkaa hänet. Toiseksi adoptiolla voidaan legalisoida jo muuttuneita perhesuhteita niin, että tiettyyn tosiasialliseen perheeseen liitetään laissa vanhemman ja lapsen suhteeseen kuuluvat oikeudet ja velvollisuudet. Kolmanneksi adoptiolla voidaan järjestää sukuyhteisön sisäisiä suhteita niin, että suvun jatkuvuus turvataan.

Historiallisesti adoptio on ollut vastaus lapsettomille pareille ja kodittomille lapsille samoin kuin myös aviottomille äideille (Brodzinsky 1990, 314). Lähtökohtana on alun perin ollut adoptoivan perheen ja suvun etu, ei lapsen, kuten nykyään. 1900-luvun alkupuolelta lähtien adoption ensisijaisena tarkoituksena on ollut luoda lapselle psykologinen vanhemmuus, joka mahdollisimman luotettavasti takaa lapsen normaalin kasvun (Varilo 1993, 8–9). Nykyään adoptiolla etsitään lapselle vanhempia sekä mahdollisimman hyvää ja turvallista kotia eikä vanhemmille lasta, kuten on tehty ennen. Suvun jatkuvuus ei enää nykyään saa olla ensisijainen syy adoptiolle. Ainoa kunnollinen motiivi adoptiolapsen hankkimiselle on halu saada lapsi (Peltoniemi-Ojala 1999, 39).

3.2 Adoptioon liittyvät käsitteet

Adoptio voidaan jakaa kansalliseksi ja kansainväliseksi adoptioksi. *Kansallisesta adoptiosta* on kyse, kun adoptoidun ja adoptoijan syntymämaa ja kansallisuus ovat samat. *Kansainvälisessä adoptiossa* adoption osapuolet ovat eri maista ja edustavat eri kansallisuuksia. Lapsen luovuttavaa maata kutsutaan *luovuttajavaltioksi*. Adoptoivan perheen kotimaata kutsutaan *vastaanottajavaltioksi*. (Parviainen 2003, 8.)

Adoptiolapsen biologista vanhempaa kutsutaan *syntymävanhemmaksi tai biologiseksi vanhemmaksi* (Peltoniemi-Ojala 1999, 11). Vastaanottavia vanhempia kutsutaan *ottovanhemmiksi tai adoptiovanhemmiksi*.

Adoptioita on olemassa heikkoja ja vahvoja. Biologisen perhesuhteen vain osittain katkaisevista adoptioista käytetään nimitystä *heikko adoptio* (Parviainen 2003, 7). Tällöin adoptoidulla lapsella säilyy lainsäädännöllinen side myös biologisiin vanhempiinsa, esimerkiksi perintöoikeuden ja joissain tapauksissa myös elatusoikeuden kautta (LOL 208/1925, 9§). Heikko adoptio on myös tietyistä erityisen painavista syistä mahdollista purkaa (Parviainen 2003, 7). Näitä syitä käsittelemme tarkemmin Suomen vanhaa lainsäädäntöä koskevassa luvussa 5.1. Heikko adoptio oli Suomen ottolapsilainsäädännön mukaan mahdollista vuoteen 1980 saakka, jolloin voimaan astui uusi ottolapsilaki. Kaikki adoptiot, jotka ovat vahvistettu Suomessa ennen vuotta 1980, ovat olleet heikkoja adoptioita.

Lapsen vanhat perhesuhteet kokonaan katkaiseva adoptio on *vahva adoptio*. Tällöin adoptio on purkamaton ja lapsen oikeudellinen asema adoptioperheessä on täysin sama, kuin biologisen lapsen. (Parviainen 2003, 7.) Lapsen etujen kannalta vahva adoptio on heikkoa adoptiota parempi vaihtoehto (Rautanen 1975a, 54). Se antaa lapselle pysyvämmät olosuhteet ja turvaa aseman ottoperheessä paremmin, kuin heikko adoptio. Viime vuosikymmeninä lainsäädännöllinen kehitys onkin kulkenut myös kansainvälisesti heikosta adoptiosta kohti vahvaa adoptiota. Tarkoituksena on ollut turvata adoptoidun lapsen etu ja asema adoptioperheessä. Vahva adoptio on ollut Suomessa voimassa vuoden 1980 alusta alkaen. Myös vanhan ottolapsilain aikaan vahvistetut adoptiot ovat nykyään purkamattomia (Jousimaa 1983, 126).

Nykyisin voimassa olevan ottolapsilain mukaan adoptiota ei voi purkaa. Lapsen uudelleen adoptioon luovuttaminen on kuitenkin mahdollista. Tällöin on kyseessä *suksessiivi- eli peräkkäisadoptio*. Peräkkäisadoptiossa lapsen adoptoinut perhe luovuttaa adoptiolapsensa uudelleen adoptoitavaksi. Vastaanottavana osapuolena voi tässä tapauksessa olla myös lapsen biologiset vanhemmat tai vain toinen heistä. (Varilo 1993, 152.) Käytännössä tällainen tilanne on hyvin harvinainen.

Adoptio voidaan perhesuhteiden lisäksi luokitella myös lähtötilanteen mukaan. Kun adoptiolapsella ei ole adoptioperheeseensä sukulaisuussuhdetta, käytetään nimitystä *vierasadoptio, varsinainen adoptio tai vieraslapsen adoptio*. Tämä on perinteisin adoption muoto. Vierasadoptiota voidaan luokitella edelleen. *Varsinaisesta vierasadoptiosta* on kyse, kun lapsi on tullut perheeseen suoraan adoptiotarkoituksessa.

Muut vierasadoptiot ovat tapauksia, joissa adoptoitu lapsi on tullut perheeseen ensin sijaislapsena (sosiaalitoimen huostaanottamana) ja hänet on myöhemmin adoptoitu kasvattiperheeseen. (Parviainen 2003, 7.)

Perheen sisäisestä adoptiosta puhutaan silloin, kun adoptoidaan sukulainen tai puolison lapsi (Parviainen 2003, 7). Yleisimmin kyseessä on tilanne, jossa lapsen toinen vanhempi on kuollut tai biologinen etävanhempi luovuttaa juridisen vanhemmuuden lapsen pitkäaikaiselle isä- tai äitipuolelle. Harvinaisempi on tilanne, jossa molemmat biologiset vanhemmat luovuttavat lapsensa adoptoitavaksi jollekin muulle suvun jäsenelle. Perheen sisäisessä adoptiossa on kyse jo muodostuneen perhesuhteen virallisesta tunnustamisesta ja laillistamisesta.

Aikuisadoptio tarkoittaa täysi-ikäisen adoptoimista (Parviainen 2003, 7). Täysi-ikäisen lapseksiotettavan ollessa kyseessä vanhemman-lapsensuhteen luominen ei enää tule kysymykseen (Gottberg-Talve 1988, 159). Aikuisadoptio vaatiikin melko vahvat perustelut (Nieminen 1975, 48). Aikuisadoptioissa ottovanhemman ja lapseksiotettavan välillä on yleensä sukulais- tai kasvatussuhde. Tässä mielessä aikuisadoptiot muistuttavat siis perheen sisäisiä adoptioita. Lapseksiottamista voidaan luonnehtia vallinneen tilanteen myöhästyneeksi vahvistamiseksi. (Jaakkola 1977, 39.) Tämän adoptiomuodon tarkoituksena on alun perin ollut omaisuuden tai nimen perimisen mahdollistaminen. Aikuisadoptiot ovatkin harvinaisia alempien sosiaaliryhmien keskuudessa. Aikuisadoptioiden kohdalla keskeisenä piirteenä on yksinäisyys. Suuri osa aikuisena adoptoitavista on naimattomia tai leskiä. Ottovanhemmillä on vain harvoin omia lapsia ja hyvin usein hän on leski tai eronnut. (Emt., 40.)

Nykyinen ottolapsilaki mahdollistaa edelleen myös aikuisadoptiot. Laki ei kuitenkaan salli aikuisadoptiota, jonka ensisijainen tarkoitus on järjestellä taloudellisia asioita ja jatkaa suvun nimeä. Aikuisadoption vahvistaminen edellyttää pääsääntöisesti, ettei adoptiota ole ollut mahdollista tehdä, kun adoptoitava on ollut alaikäinen. (Varilo 1993, 11.)

Yhtenä esimerkkinä nykyisen kaltaisesta aikuisadoptiosta on tilanne, jossa lapsi on tullut huostaan otettuna sijaisperheeseen jo varhaislapsuudessa ja asunut perheessä aikuiseksi asti. Yhteydenpito biologisiin vanhempiin on ollut satunnaista tai se on

katkennut kokonaan. Vanhemmat eivät ole kuitenkaan antaneet suostumustaan lapsensa adoptoimiseksi sijaisperheeseen, tai muut syyt ovat olleet suostumuksen antamisen esteenä. Vanhempia ei ole esimerkiksi pystytty lainkaan tavoittamaan. Sijaisperhe ei siten ole pystynyt adoptoimaan lasta, vaikka siihen olisi ollut halukkuutta. Kun lapsi on tullut täysi-ikäiseksi, voi hän itse antaa suostumuksen siihen, että sijaisvanhemmat adoptoivat hänet.

Ottolapsi- eli adoptioneuvonta on edellytyksenä adoption vahvistamiselle. Ottolapsineuvonnassa valvotaan lapsen etua sekä autetaan lasta, lapsen vanhempia ja lapseksiottajia ennen adoption vahvistamista sekä tarvittaessa myös sen jälkeen. Ottolapsineuvonnassa selvitetään onko olemassa edellytyksiä ottolapsisuhteen perustamiselle ja voidaanko lapsen ja mahdollisten ottovanhempien välille perustaa lapsen kannalta myönteinen sekä pysyvä lapsen ja vanhemman välinen suhde. (Ottolapsineuvonta 1998, 12.) Adoptioneuvonnan tärkeimpänä tehtävänä on huolehtia lapsen edusta, turvallisuudesta ja oikeusturvasta. Adoptioneuvonnassa on arvioitava lapsen puolesta adoption onnistumisen mahdollisuudet huomioon ottaen koko adoptiotilanne. Adoptioneuvonnan tehtävänä on myös huolehtia sijoitustapahtumasta niin, että se on lapselle mahdollisimman helppo ja turvallinen. (Rautanen 1975a, 8.)

Ottolapsista tulee erottaa *kasvattilapset*. Kasvattivanhemman ja kasvattilapsen välillä ei ole yksityisoikeudellista lapsen ja vanhemman suhdetta (Mattila 1984, 67). Kasvattilapsi on lapsi, jonka käytännöllisen huolenpidon lapsen huoltaja on uskonut jollekin toiselle (Helin 1984, 95). Syynä tällaiselle järjestelylle voivat olla esimerkiksi vanhempien elämänhallinnan ongelmat, kuten päihteidenkäyttö. Menneinä vuosikymmeninä vanhemmat ovat sijoittaneet lapsia myös lastenhoidollisten ja taloudellisten ongelmien takia tuttava- tai sukulaisperheisiin. Useimmiten lapsi on sijoitettu isovanhempien luo (Jousimaa 1983, 128). Hoitojärjestely voi olla lyhytaikaista tai pysyväisluonteiseksi tarkoitettua. Se toteutetaan huoltajan ja lapsen hoitoonsa ottavan henkilön, *kasvattivanhemman*, välisellä sopimuksella. Tällöin vastuu lapsen huolenpidosta siirtyy kasvattivanhemmille huollon muutoin jäädessä huoltajalle. Käytännössä kasvattilapsisuhteen perustamisesta ei useinkaan tehdä selvää sopimusta, vaan lapsi yksinkertaisesti jää hoidettavaksi esimerkiksi isovanhempiensa luokse ja tilanne vakiintuu ajan myötä (Helin 1984, 95).

Kasvattisuhde katsotaan lapselle usein riskialttiiksi hänen epäselvän oikeudellisen tilanteensa takia (Helin 1984, 95). Huoltajalla on aina oikeus vaatia lapsen luovuttamista takaisin milloin tahansa riippumatta hoitosuhteen kestoajasta tai siitä, miten kiinteä sekä läheinen suhde lapsen ja lasta hoitavan henkilön välille on syntynyt. Lapsen kannalta pitkäaikaisen hoitosuhteen katkaiseminen saattaa useissa tapauksissa johtaa räikeästi lapsen etua ja huollon peruseriaatteita loukkaaviin tuloksiin erityisesti silloin, kun lapsi on täysin vieraantunut vanhemmastaan tai vanhemmistaan, jotka ovat antaneet hänet hoidettavaksi. (Savolainen 1984, 49–50.) Ikävimmässä tapauksessa kasvattilapsi on ”ei kenenkään lapsi”, koska kenelläkään ei ole hänestä lopullista vastuuta. Biologiset vanhemmat voivat myös milloin tahansa ottaa hänet luokseen ja luovuttaa jälleen kasvattikotiin, jollei perheessä oleminen onnistukaan. (Jousimaa 1983, 128–129.)

Vanha ottolapsilaki ei sallinut adoption vahvistamista ilman vanhempien lupaa, vaikka lapsen ja vanhempien välit olisivat olleet täysin katkenneet (Gottberg-Talve 1988, 162). Uudemmassa lainsäädännössä onkin otettu periaate, jonka mukaan lapsen harkitsematonta siirtoa kasvattajalta toiselle on pyrittävä välttämään (Nieminen 1975, 7). Nykyisin voimassa olevan ottolapsilain mukaan adoptio voidaan vahvistaa myös ilman vanhempien suostumusta tai heidän vastustuksestaan huolimatta, mikäli se on selvästi lapsen etujen mukaista (Gottberg-Talve 1988, 162; Gottberg 2005, 234). Pitkään jatkunut kasvattisuhde, joka ei johda normaalin perheoikeudellisen aseman saavuttamiseen, asettaa lapsen poikkeavaan asemaan. Lapsen edun mukaista on, että syntyneet perheolot myös oikeudellisesti saatetaan sellaisiksi, kuin ne ovat muissa perheissä. Adoptiopäätöksen tarkoituksena on ratkaista lapsen sijoitukseen ja perheasemaan liittyvät ongelmat lopullisesti. (Nieminen 1975, 8.)

Sijaislapset ovat lapsia, jotka ovat sosiaaliviranomaisten huostaan ottamia ja heidät on sijoitettu perhehoitoon. Lapsi kotiutuu sijaisperheestä vanhempiensa luo, jos huostaanotto lopetetaan. Sijaisperheelle maksetaan lapsen hoidosta korvausta. Sijaisperhe voi myös halutessaan adoptoida sijaislapsen omaksi lapsekseen, mikäli lapsen vanhemmat antavat siihen suostumuksensa. (Parviainen 2003, 7.)

Tämä tutkimus käsittelee kotimaisia adoptioita, jotka pääsääntöisesti ovat olleet vierasadoptioita. Tutkimuksen kannalta oleellimmat edellä mainituista käsitteistä ovat

heikko ja vahva adoptio, vierasadoptio, biologinen vanhempi, ottovanhempi sekä adoptioeuvonta.

4. AVIOTTOMAN ÄITIYDEN JA ADOPTION KEHITYSVAIHEET

4.1 Aviottoman äitiyden historia

Esikristillisenä aikana Suomessa ei eroteltu aviottomia ja aviollisia lapsia syntyperän perusteella. Kaikki lapset olivat samanarvoisia. Vasta kristinuskon myötä aviottomien lasten asema heikkeni aviollisiin lapsiin nähden. (Bonsdorff, Adolf von 1923, 19.) Myös keskiajalla avioliiton ulkopuoliset suhteet olivat hyväksytyjä ja aviottomat lapset olivat muun muassa perintöoikeudellisesti lähes aviolapsen asemassa. Sitä mukaa, kun kirkon taistelu avioliiton ulkopuolisia sukupuolisuhteita vastaan voimistui, heikkeni aviottoman äidin ja tämän lapsen asema. (Pulma 1987, 48.)

Vuoden 1686 kirkkolain ja yleisen lain vuodelta 1734 mukaan laittomista sukupuolisuhteista voitiin antaa jopa kuolemantuomio (Pulma 1987, 48). Aviotonta äitiä rangaistiin Suomessa 1700–1800-luvuilla sakoilla tai varojen puutteen vuoksi vankeudella ja lisäksi kirkkolain perusteella nainen joutui mustaan penkkiin päiväsaunan ajaksi. Julkinen häpäiseminen kuului olennaisena osana rangaistukseen. Naisen häpäisemisellä oli myös luokkaspesifejä piirteitä. Rikkaan perheen tytär saattoi vapautua mustaan penkkiin joutumiselta korvaamalla kirkolle syntinsä rahalla. Hän sai myös synninpäästön sakaristossa. (Verkko 1949, 43.)

Esimoderniin perhekäsitykseen kuului ajatus avioliiton pyhydestä, jonka nojalla avioperheen arvoa nostettiin syrjimällä aviottomia äitejä ja lapsia. Esimerkiksi vuoden 1878 säätyvaltiopäivillä avioliiton ulkopuolella syntyneiltä lapsilta kiellettiin oikeus periä isänsä ja isänpuoleiset sukulaiset. Kirkko halusi jyrkän kielteisellä kannallaan vaikuttaa sukupuolimoraaliin. (Mahkonen 1991, 26–33.)

Lapsen synnyttäminen avioliiton ulkopuolella olikin pahin kohtalo, mikä naisen osaksi saattoi tulla. Siitä pelastuakseen joku valitsi vapaaehtoisin kuoleman, joku yritti sikiönlähdetystä, joka saattoi vaarantaa äidinkin hengen ja terveyden. Jotkut pyrkivät salaamaan raskautensa viimeiseen saakka. Synnytyksen lähestyessä nainen saattoi esimerkiksi vetäytyä piiloon synnyttämään, karjasuojaan, latoon tai korpeen, kauas ihmisten ilmoilta. Jos äiti selviytyi hengissä, lapsi tuskin pystyi aloittamaan elämää niissä olosuhteissa. Lapsi saattoi menehtyä hoidon puutteeseen tai äiti joudutti kuolemaa

hukuttamalla tai tukehduuttamalla vastasyntyneen. Ei voida varmuudella sanoa, milloin oli kysymyksessä varsinainen lapsen surmaaminen, milloin hoidotta jättäminen tai lapsen kuoleminen vahingossa. Pikkulapsen kuolema ei ollut harvinainen niihin aikoihin edes korkeammissa yhteiskuntaluokissa, saati sitten alkeellisissa oloissa elävien köyhien ihmisten keskuudessa. (Jousimaa 1983, 15.)

Aviottomien äitien tukalan tilanteen takia lapsenmurha olikin 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa kuritushuonerangaistuksen syynä lähes joka toisella naisella (Pösö 1986, 90). Myöhemmin oman vastasyntyneen lapsen surmaamisesta tuomittavaa rangaistusta lievennettiin perusteena aviottoman synnyttäjän usein epätoivoinen asema (Jousimaa 1983, 16).

Lapsenmurhat olivat yleisimmillään 1930-luvulla. Samoin sikiönlähdettäminen oli yleistä. Gynekologien arvioiden mukaan 1930-luvun loppupuolella oli kyse viisinumeroisista luvuista ja sotien jälkeisinä vuosina joka kolmannen tai neljännen raskauden on arvioitu päättyneen laittomaan aborttiin. (Nieminen 1951, 299; ks. myös Auvinen 1991, 207–208.) Maaseudulla pulaan joutuneita tyttöjä auttoivat vanhat naiset korvausta vastaan, tai ilmaiseksi pelkästä hyvästä tahdosta, koska aviottoman äidin ja lapsen kohtalo oli usein varsin kova. Kaupungissa jotkut sairaanhoitoalan ihmiset hankkivat aborttien avulla lisätuloja. Joissakin yksityissairaaloissa abortin saattoi saada kalliiseen hintaan. (Jousimaa 1983, 131.) Jos raskaus oli edennyt liian pitkälle, saattoi äiti tehdä ”ulkomaanmatkan”, jolta palasi ilman lasta. Jos nainen kuitenkin ehdottomasti halusi pitää lapsensa, se oli mahdollista adoption avulla. Sopivan ajan kuluttua nainen ”löysi” lapsen jostain orpokodista ja otti sen lapsekseen. (Emt., 44.) Tämä oli mahdollista, koska lain mukaan aviottomilla äideillä oli mahdollisuus adoptoida oma lapsensa. Mahdollisuutta käyttivät hyväkseen naiset, jotka olivat hyvässä sosiaalisessa ja taloudellisessa asemassa ja halusivat pitää lapsensa, mutta pelkäsivät ympäristön tuomiota tai työpaikan menettämistä aviottoman lapsen takia. (Emt., 125.)

Ensimmäinen askel avioliiton ulkopuolisten lasten yksityisoikeudellisen aseman parantamiseksi oli au-lapsilain säätäminen vuonna 1922 (173/1922). Vaikka lapset asetettiin laissa eriarvoiseen asemaan syntyperänsä perusteella, parani avioliiton ulkopuolisten lasten asema verrattuna aiempaan. (Mahkonen 1978, 46, 52.) Lain tarkoituksena oli järjestää aviottomien lasten asema sellaiseksi, kuin sen ajan

avioliittoperheelle perustuvassa yhteiskunnassa pidettiin soveliaana ja tarkoituksenmukaisena (Jousimaa 1983, 40). Lain mukaan lapsi oli oikeutettu saamaan elatuksen äidiltään ja siltä, joka makaamalla äidin oli voinut saattaa hänet raskaaksi (Vuornos 1971, 34). 1900-luvun alussa biologisen isyyden selvittäminen ei ollut mahdollista (Mikkola 1972, 25). Sukulaisuussuhteen vahvistaminen isään ja isänpuoleisiin sukulaisiin ei käytännössä usein ollutkaan mahdollista, ellei isä vapaaehtoisesti tunnustanut lasta omakseen (Savolainen ym. 1972, I). Lainvalmistelukunta määritteli isyyden sopivaan aikaan tapahtuneen makaamisen avulla. Makaajasta tehtiin elatusavun kantaja. (Mikkola 1972, 25.) Mikäli lapsi oli tunnustettu, oli hänellä oikeus periä myös isänsä ja isänpuoleiset sukulaiset (Vuornos 1971, 35).

Laki, joka painotti vain taloudellista vastuuta, houkutteli kuitenkin lain kiertämiseen. Mies ei ollut aikaisemmin joutunut vastuuseen aviottomasta lapsesta. Nyt oletettu isä, elatusvelvollinen, joutui lain mukaan antamaan taloudellista apua lapsen elatukseen. Tuon ajan selvitykset olivat kuitenkin luonteeltaan sellaisia, että moni elatusvelvollinen mies pystyi välttämään velvollisuutensa vain häviämällä näköpiiristä. (Jousimaa 1983, 40–43.)

Aviottomalle äidille ei myönnetty normaaleja vanhemman oikeuksia (Savolainen 1984, 9). Äitien oikeuksia lastensa holhoukseen rajoitettiin lastenvalvoja-instituution avulla. Lain nojalla lastenvalvojasta tuli aviottomien lasten uskottu mies, jonka ensisijaisena tehtävänä oli vaatia elatusta äidin makaajalta, mutta lastenvalvojien tuli valvoa aviottomia äitejä myös muulla tavoin. Holhouslautakunnan esityksestä oikeuden tuli tutkia, onko äiti sovelias lapsen huoltajaksi. (Kurki-Suonio 1999, 388–389.) Lainsäädäntö ilmaisi selvästi epäluottamuksen, jota yhteiskunta tunsu aviottomia äitiä kohtaan asettaessaan hänet lapsensa hoitajana poikkeuksellisen valvonnan alaiseksi ja erityisasemaan muiden yksinäisten perheenhuoltajien rinnalla (Rautanen 1972, 42). Aviottomia äitejä myös sterilisoitiin 1970-luvun alkuun saakka (Aamulehti 11.1.2009). Tämä osoittaa, kuinka epätoivottavana ilmiönä yhteiskunta aviottomia äitejä ja lapsia piti.

Vaikka vuoden 1922 au-lapsilain mukaan lapset olivat eriarvoisessa asemassa syntyperänsä perusteella, oli laki huomattava parannus aikaisempaan, jolloin

aviottomilla lapsilla ei ollut samoja perintöoikeuksia edes äitiinsä, kuin äidin mahdollisilla aviolapsilla. Isään nähden lapset olivat olleet käytännössä usein täysin oikeudettomia. (Vuornos 1971, 140–141.)

Ennen sotia avioton äitiys oli voimakkaasti leimaava asia. Sitä saattoi usein seurata työpaikan menetys ja vaikeus saada uutta työtä. Näin tapahtui varsinkin silloin, jos työpaikka oli kunnallinen tai valtiollinen virka tai toimi. Sota-aika kuitenkin muutti aviottoman äidin ja lapsen asemaa jonkin verran. Väestöpoliittisista syistä jokainen lapsi oli arvokas. Lisäksi poikkeusoloissa suhteita solmittiin lyhyenkin tuttavuuden jälkeen, eivätkä aviottomat lapset enää olleet yhtä epätavallisia kuin aiemmin. (Nätkin 1997, 108.) Sodan jälkeen yksinhuoltajaäitejä oli suhteellisesti paljon (Suomalainen lapsi 2007, 33 - 34). Tilastoista ilmeneekin, että avioliiton ulkopuolisia lapsia on syntynyt eniten sotien tai muiden yhteiskuntaa järkyttävien tapahtumien yhteydessä (Jousimaa 1983, 160). Vasta vuonna 1992 yksinhuoltajien osuus nousi uudelleen sodan jälkeiselle tasolle (Suomalainen lapsi 2007, 33–34).

Vuonna 1950 hyväksyttiin ensimmäinen raskaudenkeskeytyksen salliva laki (82/1950). Ennen tätä lakia sovellettiin rikoslain pakkotilasäännöstä ja raskaudenkeskeytys oli sallittu vain, kun se oli vaaraksi naisen hengelle tai terveydelle (Rasimus 1999, 8). Vuoden 1950 lain mukaan abortti voitiin myöntää sosiaalis-lääketieteellisten ja terveydellisten syiden perusteella. Lakia kuitenkin käytännössä tulkittiin usein niin, että ainoastaan selkeät lääketieteelliset syyt oikeuttivat abortin tekemiseen ja sen saaminen oli siten vaikeaa. (Nätkin 1997, 127.)

Vuonna 1970 säädettiin Suomessa toinen aborttilaki (239/1970). Lakiin ei otettu lailliseksi raskaudenkeskeytyksen myöntämisen perusteeksi naisen omaa tahtoa. Lääkäri ja sosiaaliviranomaiset pystyivät kuitenkin antamaan lausunnon naisen sosiaalisista olosuhteista, joissa äiti ja lapsi tulisivat elämään. (Nätkin 1997, 118.) Käytännössä abortti voitiin tehdä yksinomaan sosiaalisten syiden perusteella (Ritamies 1986, 3). Laittomat raskauden keskeyttämiset loppuivatkin käytännössä kokonaan vuoden 1970 lain voimaantulon jälkeen, jolloin myös äitiysrikollisuuden tilastoiminen päättyi (Pösö 1986, 91).

Aviottomien lasten yhteiskunnallinen ja yksityisoikeudellinen asema oli vilkkaan keskustelun aiheena 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa. Keskustelun taustalla oli osin 1960-luvun arvomurros ja osin kansainväliset paineet. Yhdistyneiden Kansakuntien teettämässä ja vuonna 1967 julkaistussa vertailussa Suomi oli yhdessä Kreikan, Hollannin ja Luxemburgin kanssa Euroopan takapajuisimpia maita aviottoman lapsen taloudellisen ja oikeudellisen aseman perusteella. (Jousimaa 1983, 80; Pulma 1987, 230.) Muissa Pohjoismaissa oli uudistettu aviottomien lasten oikeudellista asemaa 1950–1960-luvuilla. Suomessa sen sijaan oli tyydytty vain pieniin vuoden 1922 lain korjauksiin. (Jousimaa 1983, 160.)

Avioliitossa ja sen ulkopuolella syntyneiden lasten statusero oli 1970-luvun puoliväliin saakka varsin näkyvä ja erityisesti kokonaan isättömän avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen asema oli huono (Gottberg 2005, 118). Lakiuudistusten päätavoitteena oli lasten oikeudellisen yhdenvertaisuuden toteuttaminen. Lainsäädännöstä pyrittiin poistamaan säännökset, jotka asettivat lapset syntyperänsä perusteella eriarvoiseen asemaan. (Auvinen 1974, 116–117.) 1970-luvun puolivälissä säädettiin niin sanottu lapsipaketti, johon kuuluivat laki lasten päivähoidosta (36/1973), isyyslaki (700/1975), laki lapsen elatuksesta (704/1975) sekä elatusturvalaki (122/1977) (Mahkonen 1991, 49–50; Kurki-Suonio 1999, 429). Lakipaketin myötä aviottomalle lapselle haluttiin saada isä eikä vain elatusvelvollista äidin makaajaa (Pulma 1987, 231). Laeilla toteutettiin lasten syntyperään sitomaton tasa-arvo vuonna 1976. Lapsen suku- ja elatusoikeudet eivät enää määräytyneet sen mukaan, oliko lapsi syntynyt avioliitossa, vai sen ulkopuolella. Ennen isyyslakia avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi oli saanut juridisen isän käytännössä vain, jos mies vapaaehtoisesti tunnusti lapsen omakseen. Uuden lain myötä isyys pystyttiin vahvistamaan myös kanteen avulla. (Gottberg 2005, 118.) Aviottomien äitien holhoaminen päättyikin virallisesti vasta isyyslain tullessa voimaan vuonna 1976. Uuden lain myötä äideistä tuli lastensa täysivaltaisia huoltajia ja holhoojia. (Takala 1994, 17.)

Ottolapsen oikeudellinen asema jäi kuitenkin uudistuksen jälkeen heikommaksi kuin lapsen oikeudellinen asema yleensä. Yhdenvertaisuusperiaate haluttiin ulottaa koskemaan myös ottolapsia. Tämän takia päädyttiin ehdottamaan myös lapseksiottamista koskevan lainsäädännön kokonaisuudistusta. (Savolainen ym. 1977, 20–21.) Uusi ottolapsilaki tulikin voimaan vuoden 1980 alusta.

Suurimpana syynä aviottoman äidin ja lapsen moniin ongelmiin oli usein ollut heikko taloudellinen asema. Äiti ei ehkä ollut pystynyt toiveistaan huolimatta pitämään lasta luonaan tai hän ei pystynyt taloudellisten vaikeuksien vuoksi hankkimaan lapselle kunnollista päivähoitopaikkaa tai itselleen ja lapselle edes kunnan asuntoa. Aviottomien äitien ongelmat olivat usein suurempia kuin muiden yksinhuoltajaperheiden. (Vuornos 1971, 143.)

Perhepoliittisten tukimuotojen kehitys vaikutti erityisesti juuri pienituloisten perheiden taloudelliseen asemaan ja mahdollisuuksiin hoitaa omia lapsiaan. Suurin osa lapsensa adoptoitavaksi luovuttaneista äideistä kuului juuri pienituloisten ryhmään. (Parviainen 2003, 76.) Runsas enemmistö adoptoitavista on myös avioliiton ulkopuolisia lapsia (Nieminen 1975, 30). Perhepoliittiset tukimuodot paransivat siten etenkin yksinhuoltajien ja heidän lastensa asemaa. Myös vuonna 1973 voimaan tullut laki lasten päivähoidosta helpotti yksinhuoltajien mahdollisuutta järjestää lapsenhoito (Auvinen 1995, 57).

Lainsäädännöllä on todettu olevan selkeä vaikutus yleiseen mielipiteeseen. Maissa, joissa aviottomien lasten tasa-arvo oli säädetty lailla, olivat myös asenteet muuttuneet sallivammiksi. (Jousimaa 1983, 81.) Ehkäisymenetelmien paraneminen 1960-luvulla ja niiden käytön leviäminen 1970-luvulla, suhteellisen vapaa abortti vuodesta 1970 alkaen, sosiaalihuollon kehittyminen ja normien muuttuminen on aiheuttanut sen, että nykyisin suunnittelemattomia lapsia syntyy yhä vähemmän ja vanhemman, myös au-äidin, on yhä helpompi huolehtia lapsestaan. (Varilo 1993, 11.) Sosiaaliturvan kehityksestä huolimatta muodostavat avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset edelleenkin suurimman ryhmän ottolapseksi otettavista alaikäisistä lapsista (Savolainen ym. 1977, 18). Tämä lienee kuitenkin seikka, johon lainsäädännöllä ei voida vaikuttaa.

4.2 Adoption kehitysvaiheet Suomessa

Turun akatemian professorin Henrik Gabriel Porthanin vuonna 1785 Åbo Tidningar -nimisessä lehdessä julkaistu tutkielma on tiettävästi vanhin Suomessa ilmestynyt kirjoitus, jossa adoptio mainitaan. Artikkelissaan ”Löytölastenkotia koskevia huomautuksia” Porthan toteaa monien lasten kuolevan lastenkodissa, mikä oli hänen mielestään huomattava kansantaloudellinen tappio. (Garam 1988, 12.) Myös monet

avioliiton ulkopuolella alkunsa saaneet lapset syntyivät aviolapsia useammin kuolleina. Tämä oli seurausta niistä epäedullisista yhteiskunnallisista ja taloudellisista oloista, joissa avioliiton ulkopuolella raskaana olleet naiset usein elivät. Useimpien naisten täytyi tehdä töitä lähes synnytykseen saakka ja taloudellinen tilanne sekä asuinolosuhteet olivat usein heikkoja. (Bonsdorff, Adolf von 1923, 174.) Aviottomat lapset myös kuolivat muita lapsia useammin huonon ravinnon ja lapsen puutteellisen hoidon takia. Yhtenä suurena syynä oli, etteivät lapset saaneet kylliksi pitkään äidinmaitoa. (Emt., 176—177.) Porthan ehdottikin, että turvattomat ja huoltajaa vailla olevat lapset olisi annettava hyviin maalaiskoteihin sijaisäitien huostaan. (Garam 1988, 12.)

Orvot ja kodittomat lapset olivat 1700-luvulla myös aateliston ja muiden varakkaiden yksityisen hyväntekeväisyyden kohde. Vuosina 1786—1803 Loviisassa toimi Amore Proximi -niminen seura, joka sijoitti orpoja lapsia kasvatettavaksi perheisiin. Lapset saivat opetusta ja heitä pidettiin myös ahkerasti töissä. Seura otti lapset huostaansa, kun he olivat 5—8-vuotiaita. Lasten tuli lähteä itsenäisesti maailmalle, kun he täyttivät 15 vuotta. Toimintansa aikana seura sijoitti noin sata lasta. (Vuornos 1971, 16.)

Suomessa ruotukierto ja huutolaissijoitukset olivat varhaisimpia yhteiskunnallisia orpo- ja löytölasten sijoitusmuotoja (Vuornos 1971, 15). Ruotuhoidossa pitäjän talot jaettiin pieniin ryhmiin eli ruotuihin (Karisto ym. 1989, 127). Kunkin ruodun velvollisuutena oli elättää tietty määrä avun tarpeessa olleita (Mahkonen 1974, 10). Ruotulaisten tuli saada talosta elämiseen tarvittavat perustarpeet, kuten vaatteet, ruoka ja asuinpaikka. Lapset jäivät usein taloihin eläteiksi siihen saakka, kunnes pystyivät itse hankkimaan elantonsa. (Mahkonen 1978, 61—63.) 1800-luvun lopussa ruotujen uudelleenjärjestelyyn ei enää yleensä ryhdytty. Siten ainakin joissain ruoduissa hoito oli lähimain elätehoidon kaltaista. Tällainen järjestely saattoi tuoda ruotuhoitoon läheistä, perheenomaista huolenpitoa. (Piirainen 1958, 321.)

Huutolaissijoituksia kutsuttiin myös elätehoidoksi (Tuori 2004, 78—79). Elätehoito tarkoitti vaivaisten sijoittamista yksityisten henkilöiden luokse pysyväluonteiseen hoitoon (Piirainen 1958, 43). Huutolaissijoituksissa kunta antoi lapsen sille, joka vaati lapsen ottamisesta pienintä korvausta (Vuornos 1971, 15). Joskus pienet lapset myytiin yhdessä äitinsä kanssa (Piirainen 1958, 318; Jousimaa 1983, 21). Korvausta

huutolaislapsesta maksettiin 14-vuotiaaksi saakka minkä jälkeen lapsen tuli korvauksetta työskennellä isäntävälleen kunnes hän täytti 21 vuotta (Garam 1988, 11–12).

Huutolaislasten kohtalo oli usein surkea. Yleensä lapsen otti huollettavakseen henkilö, jolla ei itselläänkään ollut kovin hyvät elinolosuhteet. Lapsi saattoi olla vain keino hankkia ylimääräistä rahaa. Joissain tapauksissa lapsi päätyi varakkaaseen kotiin. Eriarvoisuus huutolaislapsen ja perheen omien lasten välillä oli kuitenkin suuri. Lapsen ja perheen suhteesta muodostuikin usein pelkkä palvelussuhde. (Mahkonen 1978, 78–79.)

Vuoden 1852 vaivaishoitoasetus kiinnitti huomiota köyhäinhoidon huollettavina olevien lasten kasvattamiseen ja kouluttamiseen. Pyrkimyksenä oli ehkäistä ruotukierron aiheuttamaa jatkuvaa kotien vaihtumista. Tarkoituksena oli myös sijoittaa lapsia mahdollisimman pitkäksi aikaa samaan paikkaan hyvämaineisten ja tunnettujen ihmisten luo elätettäväksi. Tärkeää oli, että lapset saivat kristillisen kasvatuksen ja oppivat kädentaitoja, joiden avulla he pystyivät myöhemmin elättämään itsensä. Vuoden 1879 vaivaishoitoasetuksessa säädettiin, että viranomaisten oli valvottava hoitoa. Ruotuhoitoa asetuksessa ei enää mainittu, mutta käytännössä se poistui käytöstä hyvin hitaasti. Vielä vuonna 1912 ruotuhoidossa oli tiettävästi ainakin 82 lasta. (Vuornos 1971, 16.) Lainsäädännöllisesti ruotuhoito kiellettiin Suomessa vasta vuonna 1916 (Piirainen 1958, 314; Mahkonen 1978, 63; Eenilä 1971, 11).

Vuoden 1865 palkkaussäännössä on adoption näkökulmasta eräs mielenkiintoinen pykälä. Tämän pykälän mukaan se, joka otti hoitoonsa orpolapsen tai vanhempiensa hoitoa vailla olevan lapsen ja huolehti hänen kasvatuksestaan, vaatetuksestaan sekä elatuksestaan, sai vanhemman oikeudet siinä mielessä, että kyseenomainen lapsi ei saanut mennä ilman lupaa muuhun palvelukseen ennen kuin täytti 21 vuotta. Tämän pykälän nojalla köyhäinhoitoviranomaiset sijoittivat alaikäisiä lapsia maksuttomasti yksityisten henkilöiden hoitoon. Viranomaiset olivat myös velvollisia tarkastamaan, että lapset saivat edut, jotka heille laissa määriteltiin. (Vuornos 1971, 16–17.)

1880-luvulla sivistyneistön piirissä alettiin kiinnittää huomiota huutolaissijoitusten ihmisarvoa loukkaaviin piirteisiin. Suomenkielisissä sanomalehdissä julkaistiin kirjeitä

ja artikkeleita, joissa paheksuttiin ”ihmismarkkinoita” ja huolehdittiin varsinkin lasten kohtalosta. (Pulma 1987, 69; ks. myös Piirainen 1958, 260–263.) Huutolaissijoitukset olivat lain mukaan kuitenkin sallittuja, joten viranomaiset pyrkivät estämään niitä pyyntöjen ja kehotusten avulla 1880–1890-lukujen vaihteessa (Piirainen 1958, 270).

Suomen sanomalehtien huutolaiskirjoittelu oli tullut myös ulkomaisen lehdistön tietoon. Kenraalikuvernööri Heidenin mielestä huutokaupat tuli lopettaa, koska ne loukkasivat ihmisarvoa ja mustasivat Suomen mainetta ulkomailla. Senaatti puuttui huutolaisuuteen vasta Heidenin kehotuksesta. Vuonna 1891 senaatti antoi määräyksen olla hyväksymättä kuntien köyhäinhoito-ohjesääntöjä, jotka sallivat huutokaupan. (Piirainen 1958, 270–275; ks. myös Eenilä 1971, 39–40.) Seuraavana vuonna päätöstä täydennettiin siten, että kuntien ohjesääntöihin pyrittiin saamaan määräykset elätekotien valinnasta ja valvonnasta, kirjallisista sopimuksista sekä lapsien pitkästä hoitosuhteesta (Pulma 1987, 69–70).

Vielä 1800-luvulla ei missään Pohjoismaassa ollut ottolapsia koskevaa lainsäädäntöä, mutta lapsen asemaa koskevan lainsäädännön uudistushankkeet levisivät nopeasti ympäri maailman 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa (Nieminen 1975, 13). Suomessa vuoden 1918 kansalaissota oli ratkaisevassa osassa adoptiolainsäädännön kehityksessä. Sodan seurauksena noin 25 000 lasta menetti joko toisen tai kummatkin vanhempansa. (Mahkonen 1978, 77.) Täysin orvoksi jääneiden lukumäärä oli varovaisestikin arvioiden yli 6 000 (Mahkonen 1991, 37). Pikaista lakisäätöä ratkaisua näiden lasten aseman parantamiseksi ei pidetty tarkoituksenmukaisena. Lapset sijoitettiin kasvateiksi vieraisiin koteihin ja heitä varten rakennettuihin erityisiin laitoksiin. (Mahkonen 1978, 77.)

Lasten kasvattaminen perheessä oli kuitenkin yleisin tapa huolehtia orvoista ja hylätyistä lapsista (Parviainen 2003, 24; Pulma 1987, 29–32, 53). Suomen vuoden 1925 ottolapsilaki olikin pitkälti säädetty niitä ihmisiä varten, jotka ottivat kasvattilapsiksi vuoden 1918 sodan sotaorpoja. Kyseisellä lailla taattiin ennen muuta ottovanhempien oikeudet. Ottolapsen asema oli myös määritelty biologisen lapsen asemaa heikommaksi. (Pulma 1987, 231.) Tämä tuli esille muun muassa heikompana perintöoikeutena perheen mahdollisiin biologisiin lapsiin nähden (LOL 208/1925, 7§).

Vaikka laki ei lapsen kannalta ollutkaan paras mahdollinen, oli Suomi saanut ensimmäisen ottolapsilain, joka turvasi lapsen tilannetta huomattavasti aiempaa enemmän. Vuoden 1925 laki ottolapsista onkin ensimmäisiä lapsen hyväksi säädettyjä lakeja Suomen itsenäistymisen jälkeen. Lain tultua voimaan useat sijaislapsisuhteet virallistettiin ottolapsisuhteiksi. (Garam 1988, 13.) Vanhoista asiakirjoista kuitenkin ilmenee, että jo ennen ottolapsilain voimaantuloa oli ottolapsisuhteita vahvistettu luovuttavan äidin ja ottovanhempien keskinäisellä sopimuksella (Rautanen 1989, 146).

Suomen ensimmäisen ottolapsilain voimaantulon jälkeisinä vuosikymmeninä adoptiokäytännöt olivat kuitenkin varsin kirjavia. Eräs huolestuttavimmista piirteistä oli yksityisten ihmisten harjoittama ottolapsitoiminta. Adoptiolasta toivoneet perheet ja äidit, jotka halusivat antaa lapsensa ottolapsiksi, julkaisivat lehti-ilmoituksia. Laki ei kieltänyt lehti-ilmoituksia ja yksityisesti oli mahdollista antaa lapsi ottolapseksi. Yksityiset adoptiot voitiin vahvistaa tuomioistuimessa ilman sosiaalilautakunnalta pyydettyä selvitystä kodin sopivuudesta ottokodiksi. Yksityisesti tehtyjä ottolapsisijoituksia ei valvottu ja niihin sisältyi varsinkin lapsen kannalta paljon riskejä. (Kauppi & Rautanen 1997, 224–225; ks. myös *Ilta-Sanomat Plus* 11.4.2009.) Adoptio voitiin jopa vahvistaa ilman, että ottovanhemmat olivat koskaan edes nähneet lasta (Kauppi & Rautanen 1997, 201).

Myös ulkomaiset perheet hankkivat suomalaisia adoptiolapsia lehti-ilmoitusten kautta. Lapsia adoptoitiin etenkin Tanskaan, jossa oli paljon viranomaisten valvonnan ulkopuolella tapahtuvaa lastenvälitystoimintaa. (Kauppi & Rautanen 1997, 224–225.) Tanskan laki kielsi ottolapsien yksityisen välitystoiminnan, mutta siitäkään huolimatta lasten yksityistä adoptoimista ja välittämistä ei pystytty estämään. Välittäjinä olivat usein tanskalaiset asianajo- ja mainostoimistot, jotka ilmoittelivat perheiden puolesta sanomalehdissä ja vastaanottivat luovuttavien vanhempien vastauksia. (Rautanen 1975a, 38.) Monet suomalaisäidit myös menivät synnyttämään Tanskaan (Emt., 43). Suomalaislasten kysyntä ottolapsiksi Tanskaan ja Ruotsiin vilkastui 1960-luvun puolivälistä lähtien (Emt., 41).

Yksityisen välitystoiminnan kautta Tanskaan adoptoitiin Suomesta lapsia jossain määrin vielä koko 1970-luvun ajan. Esimerkiksi vuonna 1977 yksityisten ihmisten toimesta järjestettiin suomalaisten lasten adoptioita ulkomaille (13 tapausta) olennaisesti

enemmän kuin samana aikana sosiaalilautakuntien ja Pelastakaa Lapset ry:n toimesta yhteensä (5 tapausta) (Ottolapsineuvonta – toimintamuodot, sisältö ja järjestäminen 1979, 12). Todennäköistä kuitenkin on, että ulkomaille luovutettiin yksityisten ihmisten toimesta paljon enemmän lapsia, kuin mitä tilastot kertovat, koska kaikkia adoptioita ei ilmoitettu viranomaisille (Rautanen 1975a, 43). Myös Ruotsiin adoptoitiin lapsia yksityisesti, mutta vähäisemmässä määrin kuin Tanskaan (Kauppi & Rautanen 1997, 224–225). Ruotsin ja Tanskan ohella suomalaislapsia adoptoitiin myös muun muassa Norjaan, Yhdysvaltoihin ja Englantiin (Peltoniemi-Ojala 1999, 107). Suomalaislasten adoptioinen ulkomaille olikin melko runsasta. Esimerkiksi vuonna 1971 Suomi luovutti eniten lapsia ulkomaille Etelä-Korean ja Etelä-Vietnamin Tasavallan jälkeen (Rautanen 1975a, 11). Vielä vuonna 1995 Ranskan suurlähetystön kautta tiedusteltiin mahdollisuutta adoptoida suomalainen lapsi ranskalaiseen perheeseen (Kauppi & Rautanen 1997, 203).

Ottolapsilain voimaantuloa edeltävinä vuosikymmeninä ja vuosisatoina oli ottolapsen ottamisella ollut voimakkaasti hyväntekeväisyyden leima. Jopa 1960-luvulle saakka ottolapsen ottamisen motiiviksi esitettiin usein halu auttaa orpoa tai avioliiton ulkopuolella syntynyttä lasta. Näin silloinkin, kun todellisena syynä oli aviopuolisoiden lapsettomuus ja halu saada lapsi (Rautanen 1989, 146–147.)

1960-luvulle saakka ottokotia tarvitsevien lasten määrä ylitti huomattavasti ottolasta haluavien perheiden määrän (Rautanen 1989, 147). Yleisesti puhuttiinkin ottolapsiksi sopivista lapsista. Adoptioon liittyvän hyväntekeväisyyden luonteen myötä adoptiovanhempien katsottiin pelastavan lapsen kurjuudesta. Tähän hyväntekijän osaan liittyi myös ajatus, jonka mukaan adoptiovanhemmat saivat valita itselleen mieluisimman lapsen. (Peltoniemi-Ojala 1999, 22.) Mielellään ei haluttu adoptoida lasta, jonka taustassa oli fyysistä, psyykkistä tai sosiaalista poikkeavuutta. Usko perinnöllisiin piirteisiin oli voimakas. Lapsia sijoittavien sosiaalitoimistojen työ nähtiinkin usein ensisijaisesti lasten hankkimisena lapsettomille pareille, eikä lain edellyttämällä tavalla kodin hankkimiselle lapsille. Yleisesti ajateltiin, että ottolapsen ottaessaan perhe ottaa riskin. (Rautanen 1989, 146–147.)

Lapsen biologisella äidillä oli adoptioprosessissa sivustakatsojan rooli. Kun sosiaaliviranomaiset ilmoittivat lapsen ottolapseksi sijoittamista varten, he ottivat usein

samalla vastaan myös luovutus sopimuksen. Äitiä ei välttämättä tällöin tavattu lainkaan. Työ biologisten äitien kanssa oli hyvin vähäistä. (Kauppi & Rautanen 1997, 162.)

Yhteiskunnallisten muutosten vuosikymmen 1960-luku kuitenkin muutti suuresti ottolapsityön luonnetta (Rautanen 1989, 147). Ehkäisymenetelmät paranivat 1960-luvulla ja niiden saatavuus ja käyttö yleistyivät 1970-luvulla. Vuodesta 1970 alkaen abortin saaminen oli suhteellisen vapaata. Sosiaalihuollon kehittyminen ja normien muuttuminen aiheuttivat sen, että suunnittelemattomia lapsia syntyi yhä vähemmän ja vanhemman, myös au-äidin, oli yhä helpompi huolehtia lapsestaan. (Varilo 1993, 11.)

Muutamassa vuodessa tultiinkin tilanteeseen, jossa ottolasta toivovien määrä ylitti reilusti tarjolla olevien ottolasten määrän (Rautanen 1989, 147). Ottovanhemmat eivät enää voineet esittää lapsen ikää tai terveydentilaa koskevia toivomuksia samalla tavoin kuin ennen. Lapsensa adoptioon luovuttaneiden äitien toivomuksia lastensa tulevien vanhempien suhteen voitiin ottaa aiempaa paremmin huomioon, koska potentiaalisia ottovanhempia oli paljon enemmän kuin adoptoitaviksi tarjolla olevia lapsia. 1970-luvulta lähtien alettiin kiinnittää ottovanhempien valinnassa aiempaa suurempaa huomiota myös adoption motiiveihin. (Kauppi & Rautanen 1997, 163–168.) Perheiden alkoi olla vaikea saada kotimaista ottolasta. Suomalaislasten adoptiot ulkomaille lakkasivatkin 1970-luvun loppuun mennessä. Suomi muuttui varsin pian lapsia adoptioon luovuttavasta maasta lapsia vastaanottavaksi maaksi. (Parviainen 2003, 35.)

Ottolasten vähyden takia nykyään käytännössä lähes kaikki kotimaiset vierasadoptiolapset annetaan aviopareille (Peltoniemi-Ojala 1999, 27). Lapsen kannalta pidetään tärkeänä, että hän saa sekä äidin että isän. Aiempina vuosikymmeninä, kun tarjolla olevien adoptiolasten määrä oli suuri, oli melko yleistä, että adoptioperheessä oli myös omia biologisia lapsia tai muita adoptiolapsia. Yhteiskunnallisten muutosten myötä adoptioon annettavien lasten määrä on pienentynyt huomattavasti. Tällöin lapsi annetaan yleensä lapsettomaan perheeseen. Varsinkin nykyään adoptiolapsi on useimmiten perheensä ainoa lapsi. (Lahti 1991, 33.) Pääsääntöisesti perheeseen voidaan adoptoida kaksi suomalaista adoptiolasta vain silloin, kun sisarusten adoptioiminen on mahdollista (Karhumäki 2005, 20).

Nykyään kotimaisen adoptiolapsen odotusaika on noin neljästä viiteen vuotta. Kaikki eivät saa kotimaista lasta pitkänkään odotusajan jälkeen. Monet adoptionhakijat unohtavatkin ajatuksen suomalaisen adoptiolapsen hankkimisesta ja siirtyvät pitkän odotusajan kuluessa kansainväliseen adoptioon tai ryhtyvät sijais- tai tukiperheeksi todettuaan kotimaisen adoption hitauden ja epävarmuuden. Myös ikä saattaa tulla kotimaista adoptiota haluavalla aiemmin esteeksi kuin ulkomaista lasta haluavalla. Tulevien ottovanhempien neljänkymmenen vuoden ikää pidetään monesti kattona kotimaisissa adoptioissa. (Peltoniemi-Ojala 1999, 106–108.) Nämä seikat yhdessä ovat johtaneet tilanteeseen, jossa adoptionhakijat ovat alkaneet itsenäisesti hakea lapsia ulkomailta ilman järjestöjen ja viranomaisten apua (Helsingin sanomat 21.3.2009).

Varilon mukaan Suomen nykyiselle adoptiokäytännölle on ominaista, että adoptioista vastaa yhä enemmän yksi järjestö, Pelastakaa Lapset ry. Toiseksi adoptio mielletään Suomessa prosessiksi, jossa on kolme tukea ja työskentelyä tarvitsevaa osapuolta: biologiset vanhemmat ja heidän sukunsa, erityisesti biologinen äiti, adoptoivat vanhemmat ja lapsi itse. Kolmanneksi suomalaisissa adoptiokäytännöissä painotetaan jälkihuoltoa. Nimenomaan nuoruus- ja varhaisaikuisikäisten adoptiolasten huoltoa pidetään erityisen tärkeänä. (Varilo 1993, 11–12.)

4.3 Adoption yleisyys

Ottolapsitoiminta kasvoi melko nopeasti 1920-luvun lopulta toisen maailmansodan alkuun saakka. Kun 1920-luvun lopulla adoptioita oli Suomessa vuosittain noin 200, toisen maailmansodan alussa adoptioita oli jo noin 400 kappaletta vuodessa. Adoptiotoiminta vilkastui edelleen sodan aikana. (Jaakkola 1977, 16–18.) Tutkimuksen liitteessä numero 2 on esitelty adoptioiden määriä aikavälillä 1927–1975. Liitteestä voikin havainnoida, että Suomessa on vahvistettu eniten adoptioita juuri 1940-luvun alusta alkaen 1950-luvun alkuun saakka. Vuosina 1945–1948 ottolapsisuhteita perustettiin vuosittain noin 2 000. Summassa ei ole mukana Ruotsiin ja Tanskaan adoptoituja sotalapsia (Jaakkola 1977, 16–18), joita on arvioiden mukaan ollut noin 2 000 (Rautanen 1975a, 41).

Suomalaislasten kysyntä ottolapsiksi ulkomaille oli vilkasta koko toisen maailmansodan jälkeisen ajan. Välittömästi sodan jälkeisinä vuosina adoptiohalukkuus kohdistui

lapsiin, jotka talvisodan ja jatkosodan aikana oli siirretty Ruotsiin ja Tanskaan. (Rautanen 1975a, 41.) Oleellisena syynä adoptioiden määrän kasvuun olivatkin sotalapset. Samaan aikaan kuitenkin myös lasten avioliiton ulkopuolinen syntyvyys ja taloudellinen puute olivat korkealla. 1940-luvun puolivälissä syntyi vuosittain noin 6 000 aviotonta lasta, kun vastaava syntyvyys 1950-luvulla oli vuosittain noin 3 800. (Jaakkola 1977, 16–18.)

1950- ja 1960-luvuilla aikuisten ja lasten adoptioita vahvistettiin keskimäärin noin 600–700 vuodessa ja niistä purkautui noin 1–5 prosenttia (Rautanen 1989, 147). Suomessa oli vielä 1960-luvulla paljon ottokotia tarvitsevia lapsia. Lapsia oli niin paljon, että kaikki perheet, jotka lasta toivoivat, pystyivät sen myös saamaan. (Rautanen 1975a, 39.)

Vielä 1970-luvun alkupuolella adoptoitiin vuosittain noin 500 suomalaislasta (Peltoniemi-Ojala 1999, 107). Adoptioon tarjolla olevia lapsia oli enemmän kuin adoptiolasta haluavia vanhempia (Parviainen 2003, 9). Suomesta annettiinkin lapsia myös kansainväliseen adoptioon (Peltoniemi-Ojala 1999, 107). Esimerkiksi vuonna 1969 kuntien sosiaalilautakunnat ja Pelastakaa Lapset ry sijoittivat yhteensä ulkomaille 111 suomalaislasta. Summa edusti 19 prosenttia kaikista ilmoitetuista ottolapsisijoituksista kyseisen vuoden aikana. (Rautanen & Kosonen 1972, 10.) Lisäksi tulevat myös mahdolliset yksityisten järjestämät ulkomaanadoptiot, joiden tarkasta lukumäärästä ei ole tietoa, koska kaikkia adoptioita ei ilmoitettu viranomaisille (Rautanen 1975a, 43). Adoptiolain säätämisen jälkeen vuonna 1925 tehtiin Suomessa vuoteen 1975 mennessä noin 35 000 adoptiota (Varilo 1993, 15).

Kotimaisten adoptiolasten määrä kääntyi laskuun tultaessa 1970-luvulle (Peltoniemi-Ojala 1999, 107). Adoptioiden vähenemiseen on esitetty useita yhteiskunnallisia syitä. Adoptioiden arvellaan vähentyneen vuonna 1970 voimaan tulleen aborttilain, vuoden 1973 päivähoitolain ja vuoden 1976 lapsen elatuksen turvaamista ja isyyttä koskevien lakien voimaantulon myötä, koska ne paransivat yksinhuoltajaäitien mahdollisuuksia kasvattaa lapsensa itse. Lisäksi asenteet yksinhuoltajuutta kohtaan muuttuivat myönteisemmiksi. Nämä seikat yhdessä taloudellisten tekijöiden kanssa vähensivät kotimaisten adoptioiden määrää. (Parviainen 2003, 10.) Adoptiolasten vähenemiseen vaikutti myös ehkäisyvälineiden kehitys ja niiden parantunut saatavuus (Pösö 2003,

146). Osasyynä adoptiolasten vähenemiseen lienee ollut myös yleinen syntyvyyden aleneminen (Rautanen 1975a, 41).

Suomi muuttuikin 1970-luvulla lapsia luovuttavasta maasta lapsia vastaanottavaksi maaksi. Suomalaislasten adoptiot ulkomaille lakkasivat vuosikymmenen loppuun mennessä ja samaan aikaan alkoi lasten adoptointi ulkomailta Suomeen. (Parviainen 2003, 35.) Kansainvälisiä adoptioita koskeva laki saatiin Suomeen vuonna 1985 ja siitä alkaen kansainvälisten adoptioiden määrä alkoi kasvaa (Parviainen 2003, 10).

2000-luvulla vuosittain vain noin 50 Suomessa syntynyttä alaikäistä lasta on saanut uudet ottovanhemmat (Suomalainen lapsi 2007, 56). Perheen sisäisiä adoptioita vahvistetaan vuosittain suunnilleen sama määrä (Antila 2007, 3). Lisäksi vuosittain tehdään noin 300 kansainvälistä adoptiota (Karhumäki 2005, 11). Täysi-ikäisten henkilöiden adoptioiden määrä on vaihdellut vuosien 2002–2006 välillä 64–92 kappaleeseen (Antila 2007, 4).

4.4 Salailusta avoimuuteen

Adoptiosta ajateltiin pitkään, että samalla, kun se luo uuden lapsen ja vanhempien suhteen, se hävittää myös lapsen menneisyyden. Lapsen elämässä alkaa uusi vaihe, jossa hän saa uudet vanhemmat ja heidän sukunimensä. Lapsen tausta, aikaisempi nimi, biologiset vanhemmat ja suku lakkaavat yhtäkkiä olemasta. Tämä ajattelutapa on näkynyt anglosaksisissa maissa muun muassa siten, että lapset ovat saaneet uuden syntymätodistuksen, jossa ei ole mainintaa alkuperästä eikä myöskään siitä, että he ovat ottolapsia. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Englannissa lapsilla ei ole ollut edes mahdollisuutta saada tietoja alkuperästään. Näillä järjestelyillä haluttiin ilmeisesti suojata ottovanhempia ja saada heidät tuntemaan, että lapsi oli heidän omansa. (Rautanen 1975b, 3.) Suurin osa adoptiolapsista on syntynyt avioliiton ulkopuolella (Nieminen 1975, 30; Rautanen 1975b, 2; Savolainen ym. 1977, 19; Vuornos 1971, 149). Yhtenä syynä salailulle saattoi olla myös halu suojata äitiä, joka oli synnyttänyt aviottoman lapsen. Adoptioon liittyi paljon salailua ja todellisuuden kieltämistä. (Rautanen 1975b, 3.)

Salailun syynä oli usein ajatus, että aviottoman lapsen saanut nuori nainen haluaa salata aviottoman lapsensa. Biologisen vanhemman ei välttämättä edes annettu nähdä synnyttämäänsä aviotonta lasta. Äidin toivottiin unohtavan lapsen ja jatkavan elämäänsä normaalisti. Raskausajan ajan äiti saattoi muka vierailta sukulaistensa luona. Ajateltiin myös, että mikäli lapsi oli avioton, tuli häntä itseäänkin suojella tältä tiedolta. 1940- ja 1950-luvulla adoptiovanhemmille kohdistetuissa oppaissa kehoitettiin vanhempia olemaan selvittämättä adoptiolapsensa ikäviä taustoja. Kun he eivät tienneet taustoja, eivät he myöskään voineet kertoa niitä lapselleen. Tärkein syy suljetulle adoptiolle oli kuitenkin adoptiovanhempien suojeleminen. Biologinen äiti nähtiin usein huonona ihmisenä, johon ei tullut luottaa. Hän saattaisi tulla jopa varastamaan lapsen. Suuri syy suljetuille adoptioille olikin pelko. (Lindsay 1987, 64–65.)

Yhteiskunnan liberalisoitumisen myötä adoptioon suhtaudutaan nykyisin hyvin toisella tavalla kuin ennen. Adoptiokeskustelussa on esillä erityisesti lapsen ja lapsen oikeuksien turvaaminen adoptioprosessin eri vaiheissa, sekä lapsen oikeus saada alkuperäänsä koskevia tietoja. Adoptioprosessille on kehittynyt uusi malli. Lapsi ei enää, kuten aikaisemmin, tule tyhjästä. Lapsen tausta biologisine vanhempineen jatkaa olemassaoloaan senkin jälkeen, kun lapsi on adoptoitu ja asuu uudessa perheessään. Lapsen aikuistumisprosessin myötä alkaa oman identiteetin muodostaminen ja irrottautuminen perheestä, jossa hän on kasvanut. Biologisen perheen tausta tulee tärkeäksi oman identiteetin etsimisen yhteydessä. (Rautanen 1975b, 6; ks. myös Kasanen 2006 ja Aamulehti 15.11.2005.) Tieto omasta taustasta on tärkeää adoptoidun lapsen kehityksen kannalta. Adoptoidut haluavat usein myös tietää olosuhteet ja syyt, jotka johtivat adoptioon luovuttamiseen. Tämän kaltainen tieto voi auttaa adoptoitua käsittelemään tunteitaan liittyen menetykseen ja biologisen suvun hylkäämiseen. (Triseliotis 1980, 227–228.) Adoptioihin liittynyt tarpeeton salailu onkin saattanut saada adoptoidut tuntemaan itsensä toisen luokan kansalaisiksi (Emt., 226). Salailu, jonka tarkoituksena oli turvata eri osapuolia, aiheuttikin vain lisää tuskaa (Siegel 2006, 180).

Nykyisin painotetaan, että lapselle tulee kertoa adoptiosta mahdollisimman pian, koska asian ilmitulolla sattumalta saattaa olla lapselle jopa mielenterveyttä vaarantava järkytys. Se voi myös rikkoa luottamuksen ottovanhempiin. (Jousimaa 1983, 128.) On parempi, että lapsi saa kuulla taustastaan vanhemmiltaan, kuin kiertoteitse jostain

muualta. Asian selviäminen lapselle esimerkiksi murrosiässä voi olla suuri shokki. Suurin osa asiantuntijoista on sitä mieltä, että asia tulee tuoda esille mahdollisimman varhain, aluksi vaikka sadun muodossa. Jotkut vanhemmat kuitenkin salaavat asian kokonaan. Yleisin selitys on pelko, että lapsen rakkaus vanhempaa kohtaan vähenee tai loppuu kokonaan. Asian täydellinen salaaminen onnistuu kuitenkin äärimmäisen harvoin. Usein lapsi on kuullut puhuttavan asiasta ja löytää perhearkistosta adoptiota koskevia papereita. Usein lapsi ei kerro tiedostaan vanhemmilleen. Näin syntyy uusi salaisuus: vanhemmat eivät tiedä, että lapsi tietää. Tällaisesta salakähmäisyydestä kärsii ymmärrettävästi koko perhe. (Garam 1988, 25–26.)

Parin viime vuosikymmenen aikana kansainvälisessä adoptiokeskustelussa on noussut esiin ajatus avoimesta adoptiosta (open adoption). Useat Yhdysvalloissa ja Kanadassa tehdyt tutkimukset antavat tukea tälle ajatukselle. (Miall & March 2006, 49.) Avoin adoptio on prosessi, jossa adoptiovanhemmat ja biologiset vanhemmat välittävät toisilleen informaatiota koskien lasta ja hänen taustaansa (Baran & Pannor 1990, 318). Yhteydenpito voi tapahtua henkilökohtaisesti tai kirjeenvaihdon ja puhelinsoittojen avulla (Melina & Kaplan Roszia 1993, XVI). Molemmilla osapuolilla säilyy oikeus saada tietoja ja pitää yhteyttä toisiinsa liittyen lapsen asioihin (Baran & Pannor 1990, 318). Yhteydenpito voi tapahtua lapsen ollessa pieni tai perheet voivat pitää yhteyttä läpi koko elämän (Lindsay 1987, 33).

Yksi avoimen adoption hyvistä puolista on tieto mahdollisista perinnöllisistä sairauksista, koska niistä voi kysyä suoraan biologiselta äidiltä tai vanhemmilta (Lindsay 1987, 90). Ottovanhemmat ovat olleet tyytyväisiä myös siihen, että heillä on ollut mahdollisuus saada informaatiota, joka on mahdollistanut vastaukset lapsen esittämiin kysymyksiin, jotka koskevat adoptiopäätöstä ja periytyviä ominaisuuksia (Siegel 2006, 183).

Adoptio voi olla avoin myös eritasoisesti. Joidenkin mielestä adoptio on avoin, kun lapsella on henkilökohtainen kontakti biologisiin vanhempiinsa. Toisten mielestä avoin adoptio tarkoittaa, että tällainen kontakti on mahdollista, vaikka osapuolet eivät olisi sitä toteuttaneetkaan. (Siegel 2006, 178.)

Näennäisesti avoimessa adoptiossa (semiopen adoption) biologiset vanhemmat ja adoptiovanhemmat kommunikoivat keskenään anonyymisti välikäden kautta. Tällainen toimintatapa tarjoaa kaikki suljetun adoption edut ilman suljetun adoption riskejä. Näennäisesti avoin adoptio antaa mahdollisuuden tiedon vaihtoon ilman emotionaalista räsitystä, joka liittyy henkilökohtaisiin suhteisiin ja tapaamisiin. Tällainen adoptio tarjoaa myös samanlaisen turvan kuin suljettu adoptio. Adoptiovanhemmat eivät tunne, että biologinen vanhempi haastaa heidän vanhemmuutensa eikä heidän tarvitse kilpailla lapsen rakkaudesta biologisen vanhemman kanssa. (Melina & Kaplan Roszia 1993, 25.)

Avoimen adoption vastustajat ovat tuoneet esiin seikan, jonka mukaan avoin adoptio voi johtaa kahden äidin kamppailuun lapsen rakkaudesta. Vastustajien mukaan tilanne voi johtaa kilpailutilanteeseen ja lapsen häiriökäyttäytymiseen sekä mielenterveysongelmiin. Ylimääräistä hämmennystä voi aiheuttaa myös osapuolien erilaiset arvot ja näkemykset lastenkasvatuksesta. Tällaista ongelmaa ei ole niin sanotuissa suljetuissa adoptioissa. (Baran & Pannor 1990, 328.) Avointa adoptiota kritisoidaan myös siitä, että yhteydenpito vain lisää luovuttaneen äidin erotuskaa ja häiritsee adoptiovanhempien kiintymystä lasta kohtaan sekä häiritsee lapsen identiteetin kehitystä (Siegel 2006, 181). Ei ole kuitenkaan esitetty todisteita siitä, että biologiset vanhemmat haluaisivat häiriköidä ottovanhempien perhettä (Emt., 182). Tärkeää on huomata, ettei adoptioiden avoimuus tarkoita jaettua vanhemmuutta (Emt., 178).

Nykyään jonkinasteinen avoimuus kuuluu adoptionormeihin. Yleisen mielipiteen mukaan täydellisen salailun tulee loppua. (Siegel 2006, 177.) Jatkuva pyrkimys tiedon avoimuuteen onkin selvä tulevaisuuden suuntaus adoptioiden kehityksessä (Baran & Pannor 1990, 330).

4.5 Adoption kehitysvaiheet muissa maissa

Adoptio on ikivanha käytäntö. Sillä on historiassa pitkät juuret ja se on tunnettu ainakin Babylonian korkeakulttuurista asti (Hellberg 1988, 17). Muun muassa antiikin Kreikassa ja Roomassa adoptiota käytettiin henkilökohtaisen omaisuuden ja aseman periytyksen varmistamiseksi (Nieminen 1975, 2). Koska ensisijainen syy adoptiolle oli omistusoikeuden siirtäminen ja järjestely, koska adoptio lähinnä vain eliittiä ja niitä yhteiskuntaluokkia sekä väestöryhmiä, joilla oli valtaa ja omaisuutta. Siitä, että

adoptiota olisi esiintynyt alempien sosiaaliluokkien keskuudessa, ei juuri ole todisteita. (Gardner 1998, 133.)

Kreikan oikeuden mukaan oli mahdollista adoptoida perilliseksi vävy tai tämän poika. Rooman oikeudessa adoption tarkoituksena oli estää suvun kuoleminen adoptoimalla perilliseksi poika, joka huolehtisi esi-isien palvonnasta ja jatkaisi sukua. Pääsääntöisesti adoptoitavat olivatkin poikia ja miehiä. Adoptioita oli kuitenkin kahta eri tyyppiä. Toisessa vaihtoehdossa miespuolinen adoptoitava siirtyi omaisuuksineen toiseen sukuun ja hänen omat perillensä tulivat mukana. Toisen adoptiotyyppin mukaan voitiin adoptoida myös naisia. Tuolloin adoptio siirsi vain adoptoitavan itsensä uuden suvun jäseneksi. Suvun jatkumisen turvaamisen ohella adoptio oli antiikin Roomassa myös keino kiertää verotusta. Väestöpoliittisista syistä lapsettomia aviopareja verotettiin ankarasti. (Nieminen 1975, 2.)

Vuosien 300–800 välisenä aikana roomalaisen lainsäädännön adoptiota koskevat säädökset katosivat eurooppalaisesta lainsäädännöstä (Parviainen 2003, 16). Ranskaan adoptio palautui vasta vuonna 1792 (Nieminen 1975, 3). Napoleonin Code Civilessä adoptio määriteltiin ensimmäisen kerran juridisesti (Lahti 1991, 1). Sen mukaan vain aikuisten adoptoiminen oli mahdollista. Alaikäisten hoidossa noudatettiin "hyväntekeväisyyteen tähtäävää holhousta", jonka mukaan lapselle voitiin antaa omaisuutta testamentilla. (Nieminen 1975, 3.)

1800-luvulla etenkin Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian köyhäintaloissa oli runsaasti lapsia, jotka tarvitsivat hoitoa ja kasvatusta. Köyhäintalojen ei koettu antavan lapsille riittävää kasvatusta ja hoitoa. Orpoja ja heitteille jätettyjä lapsia oli myös yhä enemmän. Lapsia varten perustettiin hyväntekeväisyyspohjaisia lastenkoteja. Lapsia sijoitettiin myös perheisiin. Myöhemmin heräsi kuitenkin huoli, että lapsia kohdeltaisiin laitoksissa ja perheissä huonosti ja heitä käytettäisiin vain halpana työvoimana. Pitkäaikaisena ratkaisuna tähän ongelmaan alettiin kehittää perhemuotoista adoptiota. Nykymuotoista adoptiota koskeva juridinen säännöstö kehittyi Yhdysvalloissa vuonna 1851. Lainsäädäntö edellytti lapsen biologisten vanhempien kirjallista suostumusta lapsen adoption antamiselle, adoptoivien vanhempien yhteistä suostumusta, tuomarin kantaa adoption kunnolliseen toteutumiseen sekä virallista lapsen ja biologisten vanhempien suhteen katkaisemista. (Pösö 2003, 144.)

Huolimatta 1800-luvulla esiin nousseesta huolesta lasten olosuhteista, pysyi 1900-luvun alkuun saakka adoption päätarkoituksena varmistaa suvun nimen jatkuminen ja omaisuuden perijän hankkiminen, mikäli omaa biologista lasta ei ollut saatu. Keskeisellä sijalla oli edelleenkin ottovanhempien etu, ei lapsen, ja adoptio oli yhäkin usein vain tapa järjestellä taloudellisia asioita. (Nieminen 1975, 3–4.) Ottovanhempien eduista huolehtimiseen liittyi vahvasti myös käsitys, jonka mukaan perheille voitiin antaa vain fyysisesti ja psyykkisesti virheetön lapsi (Rautanen 1975b, 41).

Varsinaisessa lastenhuollollisessa tarkoituksessa adoptio on melko nuori ilmiö. Vasta 1900-luvulla adoptiosääntelyyn on tullut mukaan lapsen ja adoptiovanhempien psykologisen ja sosiaalisen suhteen arviointi (Pösö 2003, 143). Samaan aikaan alkoi myös pikku hiljaa nousta enemmän esiin lapsen edun huomioiminen. Adoptiolla pyrittiin takaamaan lapselle mahdollisimman hyvät vanhemmat sekä turvallinen ja riittävän varakas koti, jotka takaisivat lapsen tasapainoisen kasvuympäristön. (Lahti 1991, 2.) Taloudellinen asema oli adoptiovanhempien valinnassa keskeisellä sijalla (Parviainen 2003, 20). Perheen hyvä taloudellinen tilanne olikin usein riittävä peruste, jotta perhe hyväksyttiin adoptioperheeksi. Perheen hyväksyminen ottoperheeksi tapahtui usein varsin lyhytaikaisen tuttavuuden jälkeen ja lähinnä ulkoisten seikkojen perusteella. Tapahtui jopa niin, että perheelle, joka tuli sosiaalitoimistoon lasta tiedustelemaan, esitettiin lapsi välittömästi. (Rautanen 1975b, 17.)

Euroopassa ottolapsilainsäädäntö alkoi syntyä vasta ensimmäisen maailmansodan jälkeen, jolloin lasten adoptointi tuli ensimmäistä kertaa virallisesti mahdolliseksi. Aviottomien lasten määrä oli kasvussa ja adoption ajateltiin olevan ratkaisu näiden lasten tarpeisiin. (Ruxton 1996, 347.) Ruotsissa ja Norjassa adoptiosäädökset tulivat lakiin vuonna 1917 ja Ranskassa sekä Tanskassa vuonna 1923. Suomessa ensimmäinen ottolapsilaki tuli voimaan vuonna 1925. Englannissa ja Neuvostoliitossa laki tuli voimaan vuonna 1926 ja Skotlannissa vuonna 1930. Jotkut maat laillistivat adoption vasta toisen maailmansodan jälkeen. Näitä maita olivat esimerkiksi Kreikka, Jugoslavia, Irlanti ja Alankomaat. Portugalissa ja Israelissa lasten adoptio tuli mahdolliseksi vasta 1960-luvulla. (O`Shaughnessy 1994; ref. Parviainen 2003, 19.) Aluksi adoptiolainsäädäntö perustui heikon adoption periaatteelle, jolloin lapsen huolto ja kasvatus siirtyivät biologisilta vanhemmilta ottovanhemmille, mutta perintö- ja

sukulaisuussuhteet biologiseen sukuun säilyivät (Parviainen 2003, 20). Heikko adoptio onkin enemmän luonteeltaan kasvatussuhde.

Aviottomien lasten määrän kasvun ohella lainsäädännön kehittymiseen vaikutti myös ensimmäisen maailmansodan seurauksena orvoksi jääneiden lasten suuri määrä (Rautanen 1975a, 4). Sodan seurauksena suuri määrä lapsia oli jäänyt vaille vanhempiensa huoltoa. Tämä vaikutti osaltaan vahvasti adoptioiminnan ja siihen liittyvän lainsäädännön kehittymiseen (Parviainen 2003, 21). Adoptio oli keino turvata orpolasten hoito ja kasvatus.

Toisen maailmansodan jälkeen lapsilähtöisyys ja lapsen etu alkoivat nousta esiin yhä enemmän (Ruxton 1996, 347). Lapsen etu asetettiin keskeiseksi periaatteeksi ensimmäisen kerran Pohjois-Euroopan ja anglosaksisten maiden adoptiolainsäädännöissä (Rautanen 1975b, 1–2). Adoptiolapsen asema alettiin nähdä samankaltaisena, kuin biologisen lapsen asema. Lapsen edut huomioiden heikosta adoptiosta alettiin siirtyä kohti vahvaa adoptiota. Vahva adoptio tuli voimaan Ruotsissa ja Tanskassa vuonna 1954, Norjassa ja Saksassa vuonna 1956, Espanjassa vuonna 1958, Italiassa vuonna 1962 ja Ranskassa vuonna 1966. (O'Shaughnessy 1994 ref. Parviainen 2003, 21.) Suomessa vahva adoptio on ollut voimassa vuoden 1980 alusta alkaen.

Aiempaa lapsilähtöisempi ajattelu näkyi myös Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa, kun 1960–1970-luvuilla alettiin keskustella niiden lastenkotilasten asemasta, jotka eivät todennäköisesti enää palaisi biologisten vanhempiensa luo. Ilmapiiri oli aiempaa myönteisempi sille, että nämä lapset luovutettaisiin ilmaiseen adoptioon. Lasten adoptioimisen edesauttamiseksi käynnistettiin monia projekteja ja tutkimuksia. Toimintaa ohjasi "lapselle koti" -ajattelu. (Pösö 2003, 146.) Hyväntekeväisyysajattelu olikin adoptioissa keskeisellä sijalla. Todellisuudessa kaiken takana oli jatkuvasti ottoperheiden oma ongelma, kyvyttömyys saada biologisia lapsia. Tämä seikka tunnustettiin kuitenkin vasta 1960-luvulla. (Rautanen 1975a, 4.)

Nykyään adoptio nähdään ensisijaisesti keinona turvata lapselle pysyvä koti (Ruxton 1996, 347). Vanhemmille ei enää etsitä lasta tai omaisuuden perijää ja suvun nimen jatkajaa. Adoption tarkoituksena on löytää lapselle mahdollisimman hyvät vanhemmat

ja tasapainoinen kasvu ympäristö. Ainoana oikeana motiivina adoptiolle pidetään halua saada lapsi (Peltoniemi-Ojala 1999, 39).

5. ADOPTIOLAINSÄÄDÄNNÖN KEHITYS

5.1 Vanha lainsäädäntö

Suomen ensimmäiset adoptiota koskevat säädökset olivat laki ottolapsista ja asetus lapseksiottamisesta ja ottolapsisuhteen purkamisesta tehtävästä ilmoituksesta vuodelta 1925 (Laki 208/1925 ja Asetus 209/1925). Ensin mainittu sisälsi adoptiota koskevat säädökset ja jälkimmäinen ohjeet ilmoitustapamenettelystä ottolapsisuhteen purkautuessa. (Parviainen 2003, 25.) Laki oli voimassa 54 vuotta vuoden 1979 loppuun saakka, mikä on tämän luonteiselle laille melko pitkä aika.

Ottolapsilaki oli Suomen itsenäistymisen jälkeen ensimmäisiä voimaan tulleita lasten hyväksi säädettyjä lakeja (Vuornos 1971, 148). Ottolapsilain tarpeellisuutta perusteltiin aikoinaan sillä, että lasten oikeudellisen aseman parantumisen lisäksi myös lasten tosiasiallinen asema parantuisi (Jaakkola 1977, 35). Lakiehdotus valmisteltiin vain neljän kuukauden kuluessa keväällä 1922. Ehdotuksen nopea aikataulu oli mahdollinen, koska lakiesitys oli käännetty lähestulkoon suoraan Ruotsin ja Norjan adoptiolaeista. (Jaakkola 1977, 3.)

Suomen ensimmäiseen ottolapsilakiin ei sisältynyt säännöksiä siitä kenen, tai minkä tahon tuli huolehtia ottolasten sijoituksista kaikkine siihen liittyvine toimintoineen, ja miten siihen liittyvät sosiaalipalvelut tulisi järjestää. Laissa ei myöskään ollut minkäänlaisia kieltoja siitä, kuka ei saa antaa adoptiopalveluja tai toimia lasten välittäjänä. Lain mukaan lopullinen vastuu oli oikeusistuimella, joka harkintansa mukaan joko vahvisti adoption tai jätti sen vahvistamatta. Oikeudella oli harkintansa mukaan myös mahdollisuus hankkia ottoperheestä holhouslautakunnan lausunto. Laki ei kuitenkaan edellyttänyt sosiaaliviranomaisen tekemää lausuntoa adoptioerheestä ja sen olosuhteista. Käytännössä sosiaaliviranomaisen toimenkuvana adoptioasiassa olikin usein vain sellaisten sijoitusten estäminen, jotka selkeästi tulisivat vahingoittamaan lasta. Selkeiden adoptiopalvelua koskevien säännösten puuttuessa oikeusistuin päätyikin vahvistamaan adoptioita usein pelkkien otaksumien, eikä asianmukaisten ja tosiasiallisten selvitysten perusteella. (Rautanen 1975b, 14–15.)

Lain mukaan äidiltä ei saanut pyytää lapsen luovuttamista koskevaa allekirjoitusta ennen lapsen syntymää, vaikka niinkin joskus tapahtui. Suostumuksen pyytämisen ajankohta myös vaihteli. Pelastakaa Lapset ry ja myös eräät kunnat noudattivat kansainvälisessä käytännössä tavaksi tullutta kuuden viikon aikarajaa. Lapsen tuli siis olla kuuden viikon ikäinen ennen kuin äiti saattoi allekirjoittaa luovutus sopimuksen. (Rautanen 1975b, 18.) Tämä oli kuitenkin vain tavaksi tullut käytäntö eikä se perustunut lakiin.

Laissa ei myöskään määritelty koeaikaa ennen kuin adoptio voitiin vahvistaa. Käytännössä kuitenkin edellytettiin, että lapsi oli ollut perheessä muutaman kuukauden koeajalla, jotta voitiin varmistua siitä, että syntyy lain adoptiolle edellyttämä lapsen ja vanhempien välinen suhde. Koeajan kuluessa, ennen adoption virallistamista, lapsen biologisen äidin oli mahdollista vaatia lastaan takaisin. (Rautanen 1975b, 18–19.)

Vuoden 1925 ottolapsilain mukaan lapsen pystyi adoptoimaan mies tai nainen, joka oli täyttänyt 25 vuotta. Yksinäinenkin ihminen sai siis adoptoida lapsen. Myös aviopuolisojen oli mahdollista adoptoida lapsi erikseen. Naimisissa oleva henkilö tarvitsi kuitenkin adoptiota varten puolisonsa suostumuksen. Aviopuolisot pystyivät adoptoimaan myös yhdessä. Puoliso pystyi myös myöhemmin adoptoimaan lapsen, jonka hänen puolisonsa oli jo aiemmin adoptoinut yksin. Muut kuin vihityt aviopuolisot eivät kuitenkaan voineet adoptoida yhdessä. (LOL 208/1925, 1§.)

Lain mukaan adoptioprosessin osapuolia olivat lapsi ja ottovanhemmat. Tuolloin voimassa olleen näkemyksen mukaan lapsen biologiset vanhemmat eivät olleet osallisia adoptioprosessiin. (Kauppi & Rautanen 1997, 60.) Vanhemmat olivatkin adoptioprosessissa syrjäytetyssä asemassa. Samalla kun yhteiskunta paheksui aviottoman lapsen saamista, se paheksui myös sitä, että avioton äiti antoi lapsensa pois. (Rautanen 1975b, 4.) Lapsensa ottolapseksi luovuttavalla äidillä tai vanhemmilla oli eräänlainen sivustakatsojan asema. Työ luovuttavien vanhempien tai äidin kanssa oli hyvin vähäistä. (Kauppi & Rautanen 1997, 162.) Se mikä adoptio laissa poikkeaa muusta suomalaisesta lastensuojeludiskurssista, onkin juuri biologisten vanhempien roolin vähäisyys (Mäkipää 2006, 191).

Ottolapsilakia valmisteltaessa lakia oletettiin sovellettavan vain perheen ulkopuolisiin adoptioihin. Tämän johdosta laissa ei ole nimenomaisia säännöksiä lapsipuolen adoptioimisesta. Käytännössä oli kuitenkin mahdollista, että puoliso adoptoi avioliiton aikana toisen puolison lapsen. Tällöin lapsen huolto jäi yhteisesti biologiselle vanhemmalle ja adoptoivalle puolisolle. Säännösten nojalla myös lapsen äiti ja hänen aviomiehensä pystyivät tekemään adoptiohakemuksen yhdessä, jolloin lapsi sai puolisoiden yhteisen ottolapsen aseman. (Jaakkola 1977, 1.)

Laki antoi myös biologiselle vanhemmalle oikeuden adoptoida oma lapsensa, jolla ei ollut aviolapsen oikeuksia (LOL 208/1925, 2 §). Jos avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen äiti otti oman lapsensa adoptiolapsekseen, lapsi poistettiin aviottomien lasten luettelosta. Tästä kuitenkin seurasi, että äiti menetti oikeuden saada lapselleen elatusapua tämän elatusvelvolliselta, mikäli lapselle oli sellainen määrätty. (Ottolapsisijoitus 1964,7.)

Ottolapseksi pystyi ottamaan sekä alaikäisen että täysi-ikäisen henkilön. Jos adoptoitava oli jo naimisissa, tuli hänen puolisonsa antaa lupa adoptiolle. Myös lasta itseään oli kuultava, mikäli hänen arvostelukykynsä katsottiin olevan riittävä. Adoptiota ei voitu vahvistaa vastoin lapsen tahtoa, jos lapsen katsottiin olevan riittävän kehittynyt ja arvostelukykyinen. (Jaakkola 1977, 1–2; LOL 208/1925, 2§.)

Vuoden 1925 laki perustui heikon adoption periaatteelle. Adoptio loi oikeudellisesti tunnustetun lapsen ja vanhemman välisen sukulaisuussuhteen vain lapsen ja ottovanhempien välille. Ottolapsen ja ottovanhempien sukulaisten välille ei adoptiossa syntynyt sukulaisuussuhdetta. Heikon adoption periaatteisiin kuului myös, ettei adoptio katkaissut ottolapsen ja biologisen suvun välistä sukulaisuussuhdetta. Ottolapsella säilyi perintöoikeus myös biologiseen sukuunsa. (Jaakkola 1977, 2.) Ottolapsi peri siis ottovanhempiensa lisäksi myös biologiset vanhempansa. Ottovanhempien sukuun ottolapsella ei ollut perintöoikeutta. (Ottolapsisijoitus 1964, 29.)

Ottovanhempien kuoltua lapsen huolto voitiin uskoa takaisin biologisille vanhemmille, jos oikeus katsoi lapsen edun sitä vaativan (Jaakkola 1977, 2; LOL 208/1925, 9§). Ottolapsen biologiset vanhemmat ja isovanhemmat olivat myös velvollisia ottamaan osaa lapsen elatukseen, mikäli ottovanhempi ei kyennyt täyttämään

elatusvelvollisuuttaan (LOL 208/1925, 9§). Ottolapsen ottovanhempien sukulaiset sen sijaan eivät olleet velvollisia elättämään ottolasta. (Nieminen 1975, 17). Lapsen asemaa koskevan lainsäädäntöuudistuksen yhteydessä 1970-luvun puolessa välissä kumottiin ottolapsen biologisten vanhempien ja isovanhempien toissijaista elatusvelvollisuutta koskeva säännös (706/75) (Savolainen ym. 1977, 4). Voimassa oli kuitenkin edelleen säännös, jonka mukaan lapsen huolto voitiin palauttaa biologisille vanhemmille, jos tuomioistuimien katsoi lapsen edun sitä vaativan (Jaakkola 1977, 8–9).

Alkuperäisen vuoden 1925 ottolapsilain mukaan ottolapsi peri ottovanhempansa, kuten avioliitossa syntynyt lapsi. Mikäli ottovanhemmilla kuitenkin oli oma biologinenkin lapsi, sai ottolapsi perinnöstä yhden kolmasosan rintaperillisen saadessa kaksi kolmasosaa. (LOL 208/1925, 7§.) Vuonna 1951 ottolapsen perintöoikeutta muutettiin niin, että hän sai ottovanhempiinsa nähden saman perintöoikeuden, kuin ottovanhemman avioliitossa syntynyt lapsi, mikäli rintaperillisen lakiosaoikeudesta ei muuta johtunut (Jaakkola 1977, 5).

Ottolapsisuhde oli mahdollista myös purkaa. Ottovanhemmalla oli oikeus vaatia oikeudelta ottolapsisuhteen purkamista ottolapsen käyttäytymisen perusteella. Tällainen tilanne saattoi tulla eteen, jos ottolapsi oli törkeästi rikkonut ottovanhempaa tai hänen perheensä jäsentä vastaan, tai jos hän eli pahatapaista tai rikollista elämää. (Nieminen 1975, 51; Jaakkola 1977, 3; LOL 208/1925, 11§.)

Ottolapselle oli samoin annettu oikeus vaatia ottolapsisuhteen purkamista ottovanhemman käyttäytymisen perusteella (Nieminen 1975, 53; Jaakkola 1977, 3; LOL 208/1925, 11§). On kuitenkin huomattava, että ottolapsen tosiasialliset mahdollisuudet ja intressi hakea ottolapsisuhteen purkamista olivat huomattavasti pienemmät kuin ottovanhemman. Esimerkiksi Helsingissä vuosina 1969–1971 puretuissa ottolapsisuhteissa ei kertaakaan ollut syynä ottovanhemman väärinkäytös. Alaikäisen ottolapsen puolesta voivat toimia vain hänen sukulaisensa tai sosiaaliviranomaiset, mutta ottovanhemmalla oli aina mahdollisuus itse toimia puolestaan. Ottovanhemmalle saattoi myös olla yksinomaan etua epäonnistuneen ottolapsisuhteen purkamisesta, kun sen sijaan ottolapselle, vaikka ottolapsisuhde ei olisikaan ollut tyydyttävä, oli vaikeata löytää parempaakaan huoltomahdollisuutta. (Nieminen 1975, 56.)

Ottolapsisuhde oli mahdollista purkaa myös silloin, kun ottovanhemmat ja ottolapsi olivat purkamisesta yhtä mieltä. Suomessa sopimuksenvarainen purkaminen oli rajoitettu vain täysi-ikäisiin henkilöihin. (Nieminen 1975, 50.) Purkaminen tapahtui ottovanhemman ja täysi-ikäisen ottolapsen keskinäisellä sopimuksella, jos oikeus katsoi, että siihen oli aihetta (LOL 208/1925, 10§). Lapsen biologisilla vanhemmilla ei ollut oikeutta vaatia ottolapsisuhteen purkamista (Jaakkola 1977, 3).

Kun ottolapsisuhde purettiin oikeuden päätöksellä, lakkasivat kaikki adoption oikeusvaikutukset. Ottolapsi menetti myös adoption kautta saamansa sukunimen, ellei oikeus erikseen antanut lupaa nimen säilyttämiseen. (LOL 208/1925, 12§.) Alaikäisen ottolapsen kohdalla ottolapsisuhteen purkaminen merkitsi sitä, että lapsen huolto ja holhoaminen, sekä vastuu lapsen elatuksesta palautuivat hänen biologisille vanhemmilleen (Savolainen ym. 1977, 8). Vanhan lain tulkinnan mukaan lapsi oli vanhempia varten eikä päinvastoin. Jos adoptiosuhde purettiin, jäi lapsi usein puille paljaille (Jousimaa 1983, 124.)

Ottolapsisuhteen purkaminen on ollut äärimmäinen toimenpide silloin, kun suhde on epäonnistunut. Tilastollisesti ottolapsisuhteen purkaminen on ollut harvinaista. Tuomioistuintilastojen tietojen perusteella esimerkiksi vuosina 1961–1975 on vuosittain purettu vajaat 20 ottolapsisuhdetta. Suhteutettuna samoina vuosina vahvistettuihin ottolapsisuhteiden määrään saadaan tulokseksi, että kolme prosenttia eli noin joka 30. ottolapsisuhde purkautui. Aikuisadoptioiden purkaminen oli harvinaista. Purettu adoptio oli lapsiadoptioita ja ne oli pääsääntöisesti purettu vasta, kun ottolapsi oli aikuinen, yleensä 20–30-vuotias. Yleensä syynä oli lapsen rikollinen tai pahatapainen elämä. Merkittävää on, että ottolapsisuhteita purettiin ottovanhempien eduksi, kun ottolapsisuhteet alun perin perustettiin lapsen eduksi. (Jaakkola 1977, 41–44.)

Toisin kuin nykyisin voimassa olevassa ottolapsilaissa, vanhassa laissa ei ollut poikkeussääntöjä adoption vahvistamisesta ilman vanhemman suostumusta. Tämän seurauksena lapsi saattoi joutua olemaan koko alaikäisyytensä ajan kasvattilapsen asemassa, vaikka kasvattivanhemmat olisivat halunneet adoptoida hänet. Vanhan lain mukaan ottolapsisuhdetta ei voitu vahvistaa biologisen vanhemman kieltäytymisen takia silloinkaan, kun lapsen ja vanhemman suhteet olivat täysin katkenneet. (Gottberg-Talve

1988, 162.) Tämä lain epäkohta soti vahvasti lapsen etua vastaan. Nykyisin voimassa oleva ottolapsilaki sallii adoption vahvistamisen tietyin erityisen vahvoihin perusteisiin, jos se on selkeästi lapsen edun mukaista (Emt., 162; Gottberg 2005, 234).

5.2 Voimassa oleva ottolapsilaki

Ottolapsilainsäädäntö uudistui vuoden 1925 jälkeen ensimmäisen kerran vuoden 1980 alussa (Laki lapseksiottamisesta 32/1979). Lakia täydennettiin vuonna 1985 (153/1985) (Gottberg-Talve 1988, 93). Vuonna 1985 tehty lakimuutos oli lähinnä vain tekninen, koska lakiin lisättiin kansainvälistä lapseksiottamista koskevat säännökset. Tämän vuoksi koko säädös kirjoitettiin uudelleen. Asiasisältöisesti normisto säilyi kuitenkin lähes muuttumattomana. (Emt., 156.) Vuoden 1985 lakia on osittain uudistettu vuonna 1997 voimaan tulleella lainmuutoksella (175/1996). Muutosten tekemisen pääasiallisena tarkoituksena oli se, että Haagin yleissopimus lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa voitiin saattaa Suomessa voimaan. (Antila 2007, 3.) Lisäksi adoptiosta on säännöksiä lapseksiottamisesta annetussa asetuksessa (LOA 508/1997) (Ottolapsineuvonta 1998, 1).

Uutena asiana vuonna 1980 voimaan tulleessa ottolapsilaissa oli säädetty ottolapsineuvonnan järjestämisestä. Ottolapsineuvonnan käyttö säädettiin pakolliseksi kaikissa alaikäisen lapseksiottamista koskevissa tapauksissa (Ottolapsineuvonta – toimintamuodot, sisältö ja järjestäminen 1979, 1–2). Ottolapsineuvonnan käyttö on nykyisen lain mukaan pakollista myös perheen sisäisissä adoptioissa, kun adoptiolla vahvistetaan jo muuttuneet perhesuhteet (Emt., 20). Tämä ei kuitenkaan koske aikuisadoptioita, koska neuvonnan tarkoituksena on lapsen edun varjeleminen (Mattila 1984, 75). Aikuisen oletetaan pääsääntöisesti pystyvän huolehtimaan itse edustaan. Lisäksi laissa oli uutena seikkana säädetty ottolapsineuvonnan laajentamisesta virallisesti koskemaan myös ottolapsisuhteen vahvistamisen jälkeistä aikaa (Kauppi & Rautanen 1997, 231). Pelastakaa Lapset ry oli kuitenkin jo ennen tätä lakia omaksunut periaatteen, jonka mukaan biologinen äiti sai myöhemmin tiedustella lapsen kuulumisia (Emt., 174).

Ottolapsitoimintaa voi harjoittaa nykyään vain luvanvaraisesti. Yksityiset ihmiset harjoittama ottolapsitoiminta on kielletty. Sosiaalilautakuntien lisäksi ottolapsitoimintaa ja ottolapsineuvontaa voivat antaa vain luvan saaneet ottolapsitoimistot. Luvan lapseksiottamispalvelun antamiselle myöntää sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta 2006, 11). Suomessa luvan adoptiopalvelun ja adoptioneuvonnan antamiseen on saanut Pelastakaa Lapset ry.

Yksityiset ihmiset eivät voi enää myöskään välittää ottolapsia. Laissa on kielletty yksityinen adoptiolasten välittäminen ja siitä on asetettu rangaistusuhka (LLO 153/1985, 53§). Yksityinen henkilö ei saa tarjota lasta sanomalehdessä, tai muulla tavoin julkisuudessa adoptoitavaksi, tai ilmoittaa halukkuudestaan adoptiolapsen ottamiseen (Mattila 1984, 75). Ainoastaan sosiaalilautakunnat ja ottolapsineuvonnan harjoittamiseen luvan saaneet ottolapsitoimistot voivat ilmoittaa toiminnastaan sanomalehdissä tai muutoin julkisesti (Ottolapsineuvonta – toimintamuodot, sisältö ja järjestäminen 1979, 5).

Vuonna 1980 voimaan tulleen lain myötä Suomessa tuli voimaan vahva adoptio (Kauppi & Rautanen 1997, 231). Nykyään ottolapsi ei enää peri biologista sukuaan (Ottolapsineuvonta 1998, 6). Adoptio katkaisee täysin myös lapsen ja biologisen vanhemman välisen elatussuhteen (Mattila 1984, 71; LLO 153/1985, 14§). Biologisten vanhempien näkökulmasta adoptio voidaankin rinnastaa juridisesti lapsen kuolemaan ja lopulliseen menettämiseen ja adoptioperheessä taas lapsen syntymään (Gottberg 1997, 239–240). Ottolapsisuhde on vähitellen muodostettu yhä enemmän biologisen vanhemman ja lapsen suhdetta muistuttavaksi (Nieminen 1975, 12).

Nykyisin voimassa olevaa vahvaa adoptiota ei voida purkaa jomman kumman osapuolen käyttäytymisen tai yhteisen sopimuksen perusteella. Nykyään ottolapsisuhde onkin paria poikkeusta lukuunottamatta purkamaton. Erittäin painavista syistä tuomioistuin voi sallia ottolapsen ja ottovanhempien menevän keskenään naimisiin. Tällöin adoptiosuhde katkeaa. Myös myöhempi lapseksiottaminen purkaa suoraan lain nojalla aikaisemman adoptiosuhteen. (Mattila 1984, 70.)

Suomen ottolapsisäännöstö on tällä hetkellä kaksijakoinen. Pääsäännön mukaan ennen vuotta 1980 perustettuun ottolapsisuhteeseen on sovellettava aikaisempaa ottolapsilakia

(Savolainen ym. 1977, 82). Poikkeuksena on kuitenkin ottolapsisuhteen purkaminen, vanhojakaan adoptioita ei voida enää purkaa (Mattila 1984, 76–77, LLO 153/1985, 56 §). Asianosaiset voivat kuitenkin halutessaan tietyin edellytyksin siirtää ottolapsisuhteen uuden lain alaiseksi. Siirtymisen seurauksena oikeusvaikutukset ovat samat kuin uuden lain mukaan vahvistetuissa adoptioissa. (Savolainen ym. 1977, 82.) Koska kaikki vanhan adoptiolain aikana adoptoidut ovat jo täysi-ikäisiä, näkyy lain kaksijakoisuus enää vain perintöoikeudellisissa kysymyksissä, mutta niiden osalta se on kuitenkin huomattava (Gottberg 2005, 231). Tämä tarkoittaa, että ottolapsi perii edelleen myös biologiset vanhempansa, mikäli adoptio on vahvistettu ennen vuotta 1980 eikä ottolapsisuhdetta ole siirretty uuden lain alaiseksi.

Toisin kuin joskus virheellisesti luullaan, Suomen lakien mukaan myös yksinäinen henkilö voi adoptoida lapsen (Riihinen 1989, 156). Kotimaista lasta yksin adoptoiva henkilö ei kuitenkaan käytännössä pysty saamaan. Kotimaisia ottolapsia on nykyään tarjolla niin vähän, että lapselle pyritään ensisijaisesti valitsemaan lapsen edun mukaisesti molemmat vanhemmat käsittävä perhe, kun kyseessä on vieraslapsiadoptio. (Gottberg 2005, 232.)

Vierasadoptioihin kohdistuvaa adoptio-oikeutta ei ole samaa sukupuolta olevalla parilla, joka elää rekisteröidyssä suhteessa (Gottberg 2005, 231). Toukokuussa 2009 eduskunta hyväksyi kuitenkin lain, jonka mukaan perheen sisäinen adoptio on mahdollista rekisteröidyssä parisuhteessa (Aamulehti 16.5.2009). Se, että yksinäinen ihminen pystyy adoptoimaan lapsen, mahdollistaa kuitenkin periaatteessa lapsen saamiseen homoseksuaaliseenkin parisuhteeseen.

Nykyisen lain mukaan avioliiton aikana aviopuolisot voivat tehdä vieraslapsiadoptioin vain yhdessä. Poikkeuksena on tapaus, jossa toinen puoliso ei pysty vammansa tai sairautensa takia ilmoittamaan tahtoaan tai hänen olinpaikkansa on tuntematon. (Gottberg 2005, 233.)

Avoparit eivät edelleenkään voi adoptoida lasta yhdessä, vaikka tätä mahdollisuutta oli esitetty jo 1970-luvulla, kun valmisteltiin uutta adoptiolakia (Savolainen ym. 1977, 1–2). Adoptio-oikeuden rajaaminen vain aviopareihin sekä yksinäisiin henkilöihin

johtui luultavimmin siitä, että avoparien tekemissä adoptioissa olisi mahdollisissa erotilanteissa ollut hankala määritellä lapsen asemaa (Parviainen 2003, 67).

Uuden ottolapsilainsäädännön päätavoite on ollut saattaa adoptiolapset oikeudellisesti yhdenvertaiseen asemaan muiden lasten kanssa sekä tehostaa lapsen oikeusturvaa lapseksiottamisen yhteydessä ja ottolapsisuhteen kestäessä (Ottolapsineuvonta – toimintamuodot, sisältö ja järjestäminen 1979, 1).

Seuraavassa taulukossa on esitelty yhteenveto Suomen adoptiolakien kehityksestä ja niiden keskeisimmästä sisällöstä. Taulukosta voi vertailla kuinka adoptiolaki on kehittynyt ja miten keskeisimmät lainkohdat ovat lakiuudistusten myötä muuttuneet.

TAULUKKO 1

Suomen adoptiolakien kehitys

LAIN KOHTIEN KEHITTYMINEN	VUODEN 1925 OTTOLAPSILAKI (208/25)	VUODEN 1979 LAKI LAPSEKSIOTTAMISESTA (32/1979)	NYKYISIN VOIMASSAOLEVA LAKI LAPSEKSIOTTAMISESTA (1985/153)
LAPSEKSI-OTTAJAN ALAIKÄRAJA	25 vuotta.	25 vuotta tai 18 vuotta, jos adoptoitava lapsi on adoptoijan puolison lapsi tai adoptoijan biologinen lapsi tai erittäin painavista syistä.	25 vuotta tai 18 vuotta, jos adoptoitava lapsi on adoptoijan puolison lapsi tai adoptoijan biologinen lapsi tai erittäin painavista syistä.
YLÄIKÄRAJA	Ei määritelty.	Ei määritelty.	Ei määritelty.
ADOPTOIDA VOI PARISKUNTA	Aviopuolisot yhdessä. Muut kuin aviopuolisot eivät voi adoptoida yhdessä.	Aviopuolisot yhdessä. Muut kuin aviopuolisot eivät voi adoptoida yhdessä. Avioliiton aikana puoliso voi adoptoida yksin erittäin painavista syistä.	Aviopuolisot yhdessä. Muut kuin aviopuolisot eivät voi adoptoida yhdessä. Avioliiton aikana puoliso voi adoptoida yksin erittäin painavista syistä.
YKSINHAKIJA (sekä mies että nainen)	Kyllä. Lisäksi puoliso voi adoptoida yksin aviopuolison suostumuksella.	Kyllä.	Kyllä.
ADOPTIO-NEUVONNAN TARJOAMINEN	Ei määritelty laissa.	Kaikille osapuolille, myös adoption jälkeen. Ei välttämättä aikuisadoptioissa.	Kaikille osapuolille, myös adoption jälkeen. Lisäksi kansainvälinen lapseksiottamispalvelu ja lupamenettelyt. Ei anneta aikuisadoptioissa.
TÄYSI-IKÄISEN ADOPTIOINTI	Mahdollista.	Ainoastaan, jos kyseinen henkilö oli alaikäisenä ollut lapseksiottajan hoidettavana tai kasvatettavana, eikä lapseksiottamista ollut voitu aiemmin vahvistaa.	Ainoastaan, jos kyseinen henkilö oli alaikäisenä ollut lapseksiottajan hoidettavana tai kasvatettavana, eikä lapseksiottamista ollut voitu aiemmin vahvistaa.
KANSAINVÄLISEN ADOPTIO	Ei säädetty laissa.	Ei säädetty laissa.	Kansallisia adoptioita koskevat säädökset laajennettiin koskemaan myös kansainvä-

			lisiä adoptioita.
ADOPTION VAIKUTUS LAPSEN KANSALAISUUTEEN	Ei vaikutusta.	Ei vaikutusta.	Alle 12-vuotias ulkomaalainen lapsi, joka on otettu adoptiolapseksi ja jonka adoptiovanhemmista ainakin toinen on Suomen kansalainen, saa Suomen kansalaisuuden lapseksiottamisen perusteella (kansalaisuuslaissa).
KORVAUS ADOPTIOSTA	Mahdollinen. Käytettävä adoptoidun lapsen hyväksi.	Laitonta.	Laitonta.
ADOPTION PERIAATE	Heikko adoptio. Vanhemmille etsitään sopivaa lasta.	Vahva adoptio. Lapselle etsitään kotia ja vanhempia.	Vahva adoptio. Lapselle etsitään kotia ja vanhempia.
ADOPTION VAIKUTUS LAPSEN SUHTEESEEN BIOLOGISIIN VANHEMPIIN	Laki ei perusta mitään oikeussuhdetta adoptiolapsen ja -vanhempien eikä adoptiovanhempien ja -lapsen sukulaisten välille. Adoptiovanhempien kuoltua lapsen huolto ja määräämisvalta voidaan palauttaa biologisille vanhemmille.	Katkeaa kokonaan elätkesen, perinnän, tapaamisoi-keuden ja huollon suhteen.	Katkeaa kokonaan elätkesen, perinnän, tapaamisoi-keuden ja huollon suhteen.
ADOPTIO-LASTEN YKSITYINEN VÄLITTÄMINEN	Mahdollista.	Kiellettyä ja rangaistavaa.	Kiellettyä ja rangaistavaa.
ADOPTION PURKAMINEN	Mahdollista tuomiois- tuimessa tai adoptiovan- hempien ja -lapsen yhteis- sellä sopimuksella tai jos jompikumpi rikkonut toista osapuolta vastaan.	Ei mahdollista (paitsi poikke- ustilanteissa).	Ei mahdollista (paitsi poikke- ustilanteissa).
ADOPTIO- VANHEMMAN JA -LAPSEN VÄLILINEN AVIOLIITTO	Kielletty niin kauan kuin adoptiosuhde on olemas- sa.	Mahdollinen erittäin paina- vista syistä. Purkaa adoption oikeudelliset vaikutukset.	Mahdollinen erittäin paina- vista syistä. Purkaa adoption oikeudelliset vaikutukset.
SEURANTA-AIKA ADOPTION JÄLKEEN	Kuuden kuukauden koeai- ka, jota ei kuitenkaan määritelty laissa.	Ei määritelty laissa.	Noin kolme kuukautta. Kan- sainvälisissä adoptioissa raportoinnit. Ei määritelty laissa.
ADOPTION VAHVISTAMINEN	Sen paikkakunnan oikeu- dessa, jossa adoptiovan- hemman tulee vastata henkilöä koskevissa asi- oissa.	Sen paikkakunnan tuomiois- tuimen päätöksellä, jossa lapseksiottajalla on kotipaik- ka.	Sen paikkakunnan tuomiois- tuimen päätöksellä, jossa lapseksiottajalla on kotipaik- ka.
MAHDOLLISUUS NIMETTÖMÄÄN ADOPTIOON	Ei (käytännössä usein kyllä).	Kyllä.	Kyllä.
SUOSTUMUS ADOPTIOON HANKITTAVA	Kasvattajan suostumus riittävä.	Molemmilta vanhemmilta.	Molemmilta vanhemmilta, paitsi erittäin painavista syistä.
BIOLOGISILTA VANHEMMILTA	Ei määritelty laissa.	12 viikkoa synnytyksen jälkeen tai kun äiti on riittä- västi toipunut synnytyksestä.	Aikaisintaan 8 viikon kuluttua lapsen syntymästä tai kun äiti on riittävästi toipunut

VOIDAAN OTTAA SUOSTUMUS ADOPTIOON			synnytyksestä.
PERHEEN SISÄINEN ADOPTIO	Ei säädetty laissa.	Säädettiin lailla.	Säädetään lailla.
KANSAINVÄLISTEN LAPSEKSIOTTAMISASIOIDEN LAUTAKUNTA	Ei ollut vielä perustettu.	Ei ollut vielä perustettu.	Perustettiin tätä lakia valmisteltaessa.
OMAN LAPSEN ADOPTOINTI	Mahdollista, jos lapsella ei ole aviolapsen oikeuksia.	Mahdollista vain, jos lapsi on aiemmin annettu adoptoitavaksi.	Mahdollista vain, jos lapsi on aiemmin annettu adoptoitavaksi.
LAPSEN MIELIPITEEN HUOMIOIMINEN ADOPTIOASIASSA	Ottolapsen mielipidettä vastoin ei voida adoptiota toteuttaa. Mielipide otetaan huomioon, jos lapsi on niin kehittynyt, että hänen arvostelukykyensä voi kiinnittää huomiota.	Oma suostumus adoptioon on selvitettävä aina, kun lapseksi otettava on täyttänyt 12 vuotta. Myös nuorempien mielipiteet huomioidaan, jos se on kehitystason mukaan mahdollista. Lapsen mielipide voi estää adoption.	Oma suostumus adoptioon on selvitettävä aina, kun lapseksi otettava on täyttänyt 12 vuotta. Myös nuorempien mielipiteet huomioidaan, jos se on kehitystason mukaan mahdollista. Lapsen mielipide voi estää adoption.
ADOPTION ASIAKIRJOJEN SÄILYTYSVELVOLLISUUS	Ei säädetä.	Ei säädetä.	Kunnan sosiaalihuollolla, ottolapsitoimistolla ja palveluntantajalla. Säilytettävä vähintään 100 vuotta niiden laatimisesta.
OIKEUS SAADA TIETOJA ADOPTIOSTA	Ei säädetä.	Ei säädetä.	Adoptiolapsella ja hänen jälkeläisillään, paitsi, jos vastoin adoptiolapsen etua tai muuta yksityistä etua.

Lähde: Timonen 2006, 35–37

5.3 Valmisteilla uusi laki

Oikeusministeriö on asettanut työryhmän valmistelemaan ehdotusta uudeksi adoptiolaiksi. Arviomuistio lain uudistamistarpeista valmistui syksyllä 2007. Keskeisimpiä lain uudistustarpeita on neljä. Rekisteröidyssä parisuhteessa elävien tulee voida perheen sisäisesti adoptoida parisuhdekumppaninsa lapsi. (Lapseksiottamisesta annetun lain uudistamistarpeet 2008, 26.) Tästä eduskunta on tosin hyväksynyt lain jo toukokuussa 2009 (Aamulehti 16.5.2009). Toiseksi kotimaista adoptioprosessia tulee kehittää siten, että adoption edellytykset on saatettava ottolapsineuvonnan antajasta erillisen lupaviranomaisen tutkittavaksi, ennen kuin lapsi voidaan sijoittaa perheeseen. Kolmanneksi adoptiolupa-asioiden käsittely aiotaan organisoida kokonaan uudelleen. Tarkoituksenmukaisimmalta vaihtoehdolta vaikuttaa se, että lupa-asiat siirrettäisiin adoptiolautakunnasta muutaman lääninhallituksen käsiteltäväksi. Sama viranomainen käsitelisi niin kotimaiset, kuin kansainvälisetkin adoptiot. Lisäksi lakia aiotaan kehittää siten, että itsenäisesti tehdyt ulkomaanadoptiot voitaisiin estää nykyistä tehokkaammin. Siltä osin, kuin itsenäisten adoptioiden mahdollisuus säilyy, adoption pätevyuden vahvistamisen yhteydessä tulee velvollisuus tutkia, että adoptio on lapsen edun mukainen. (Lapseksiottamisesta annetun lain uudistamistarpeet 2008, 26.) Näiden seikkojen lisäksi on esitetty myös muita vähäisempiä uudistustarpeita.

Lain sisällöllisten uudistusten yhteydessä on tarkoitus uudistaa myös lakikäsitteistöä. Laissa käytetyt käsitteet (lapseksiottaminen, ottolapsi, ottovanhempi) vaikuttavat nykyisin vanhentuneilta käsitteiltä. Yleisesti kielenkäytössä käytetään ilmaisuja adoptio, adoptiolapsi ja adoptiovanhempi. Tarkoituksenmukaista on, että lakikieli vastaisi mahdollisimman suuressa määrin yleiskieltä. (Lapseksiottamisesta annetun lain uudistamistarpeet 2008, 26.)

6. ADOPTIOPROSESSIN KÄYTÄNTÖ

6.1 Adoptiopalveluiden antajat

Siitä alkaen, kun lapsia ei ole enää adoptoitu vain perheen, suvun tai lähinaapuruston hoiviin, on tarvittu ulkopuolista välittäjää uuden perheen ja lapsen saattamiseksi yhteen. Ulkopuolisen välittäjän tarvetta on lisännyt se, että vieraslasta adoptoitaessa on usein toivottu lasta, joka ei ole samalta paikkakunnalta kuin biologiset vanhemmat. (Rautanen 1975b, 7.) Ennen vuotta 1980 yksityiset ihmiset ovat voineet toimia adoptiolasten välittäjänä ilman minkäänlaista biologisten vanhempien tai ottovanhempien adoptioneuvontaa. Nykyään adoptiotoimintaa voi harjoittaa vain luvanvaraisesti ja toiminta on tarkasti valvottua.

Suomessa kotimaisiin adoptioihin kohdistuvaa adoptiotoimintaa harjoittavat ja adoptioneuvontaa antavat kunnan sosiaalihuollon toimielimet sekä Pelastakaa Lapset ry. Kunnallinen sosiaalitoimi voi tarjota adoptioneuvontaa itse tai huolehtia sen hoitamisesta yhteisin sopimuksin, kuntayhtymien välillä tai ostopalvelujen avulla. Jos palveluntarjoajana on kuntayhtymä, on sen haettava lupa ottolapsineuvonnan antamiseen sosiaali- ja terveysministeriöltä. (Ottolapsineuvonta 1998, 14.) Monet kunnat ovat päättäneet ostaa adoptiopalvelut Pelastakaa Lapset ry:ltä (Peltoniemi-Ojala 1999, 38; Karhumäki 2005, 13).

Kunnat toimivat adoptioasioissa yhteistyössä sekä keskenään, että ottolapsitoimistojen kanssa. Virka-apua voidaan joutua antamaan esimerkiksi adoption osapuolien olosuhteiden selvittämiseksi. Usein riittää suullinen neuvottelu. Kirjallisia lausuntoja käytetään esimerkiksi silloin, kun tietoja tarvitaan tuomioistuimelle meneviin hakemuksiin. (Ottolapsineuvonta 1998, 14.)

Kunnat antavat ottolapsineuvontaa pääsääntöisesti vain oman kunnan asukkaille. Poikkeustilanne voi syntyä, jos perhe muuttaa kesken neuvonnan naapurikuntaan. Tällöin voi olla mahdollista ja tarkoituksenmukaista, että neuvonta jatkuu kunnassa, jossa se on aloitettukin. Tällainen menettely ei kuitenkaan ole mahdollista, jos perhe muuttaa kauas. (Ottolapsineuvonta 1998, 15.)

Pelastakaa Lapset ry on perustettu vuonna 1922 nimellä Kasvatuskotiyhdistys – Fosterhemsföreningen, jonka nimeksi muutettiin lähes välittömästi Koteja Kodittomille Lapsille ry (Kauppi & Rautanen 1997, 67). Vuodesta 1926 alkaen Pelastakaa Lapset ry on antanut ottolapsipalveluja sekä huolehtinut ottolapsisijoituksista (Savolainen ym. 1977, 30). Pelastakaa Lapset ry hoitaa niin kotimaisia, kuin kansainvälisiäkin adoptioita. Pelastakaa Lapset ry on kuntien sosiaalitoimen ohella ainoa toimija Suomessa, jolla on lupa antaa adoptioneuvontaa. Järjestön toimialueena on koko maa. (Ottolapsineuvonta 1998, 14.)

Kansainvälisiä adoptioita koskevan lain myötä vuonna 1985 myös Interpedia ry sai luvan toimia adoptiopalveluiden antajana. Interpedia ry on perustettu vuonna 1974 ulkomailta adoptoineiden perheiden toimesta. Koska Interpedia on vain palvelunantaja, tarvitsee se ottolapsitoimistoa adoptioneuvonnan antamiseen. (Parviainen 2003, 60.) Interpedia ry toimii vain kansainvälisten adoptioiden saralla.

Myös Helsingin kaupungin sosiaalivirasto tarjoaa kansainvälistä adoptiopalvelua muillekin kuin Helsingissä asuville hakijoille. Tämä taho on toiminut kansainvälisen adoptiopalvelun antajana vuodesta 1990 alkaen. (Peltoniemi-Ojala 1999, 80.)

6.2 Adoptioneuvonnan tarkoitus ja vaiheet

Lapsen adoptioiminen edellyttää Suomessa ottolapsineuvonnan saamista (LLO 153/1985, 28 §). Adoptioneuvonnan osapuolia ovat vanhemmat, jotka harkitsevat lapsensa antamista ottolapseksi, lasta toivovat vanhemmat sekä adoptoitava lapsi itse (Ottolapsineuvonta 1998, 13). Adoptioneuvonnan tarkoituksena on ensisijaisesti valvoa lapsen edun toteutumista (Ottolapsineuvonta – toimintamuodot, sisältö ja järjestäminen 1979, 19). Yleisesti adoptioneuvonnan tehtävänä on selvittää, että säädetyt adoption edellytykset täyttyvät, huolehtia lapsen sijoituksesta ottoperheeseen ja seurata sijoituksen onnistumista lapsen näkökulmasta. Mikäli sijoitus on onnistunut, tulee varmistaa, että adoptio vahvistetaan viivytyksettä. (LLO 153/1985, 18 §.)

Kunnilla on lakisääteinen velvollisuus järjestää ottolapsineuvontaan tarvittavat sosiaalityöntekijän palvelut. Osa kunnista hoitaa neuvonta- ja selvitysvaiheen omien kunnallisten sosiaalityöntekijöiden kautta, osa ostaa palvelun Pelastakaa Lapset ry:ltä.

(Karhumäki 2005, 13.) Adoptiota suunnittelevat voivat itse valita haluavatko palvelun kunnalta vai Pelastakaa Lapset ry:ltä (Peltoniemi-Ojala 1999, 38). Mikäli ottolapsineuvontaa antaa ottolapsitoimisto, tulee kunnan sosiaaliviranomaisten antaa ottolapsitoimistolle lausunto lapsen ja lapseksiottajan olosuhteista (Ottolapsineuvonta 1998, 13).

Ottolapsineuvonnan ensimmäinen tehtävä on antaa lapsen biologisille vanhemmille asiallista tietoa adoptiosta, sen oikeusvaikutuksista, purkamattomuudesta ja itse menettelystä. Lisäksi on selvitettävä kaikki ne sosiaalipalvelut sekä taloudelliset tukitoimenpiteet, jotka ovat perheen käytettävissä, mikäli lasta ei luovutetakaan adoptioon. (Ottolapsineuvonta – toimintamuodot, sisältö ja järjestäminen 1979, 21.)

Adoptioneuvonnassa käsitellään biologisten vanhempien kanssa myös syitä, joiden takia adoptioon on päädytty (Peltoniemi-Ojala 1999, 109). Vanhempien kanssa selvitetään heidän elämäntilannettaan, taloudellisia ja sosiaalisia seikkoja, suhdetta omiin vanhempiin, suhdetta lapsen toiseen vanhempaan ja mahdollisia aikaisempia lapsia sekä raskauksia. (Ottolapsineuvonta 1998, 27.)

Vanhemmille annetaan myös mahdollisuus esittää toiveita lapsen tulevasta kodista ja niitä pyritään noudattamaan mahdollisuuksien mukaan (Peltoniemi-Ojala 1999, 111). Vanhemmille selvitetään, että lapsi saattaa myöhemmin kiinnostua taustastaan ja ottolapseksi luovuttamiseen liittyvistä syistä. Vanhempien on hyvä tietää, että joskus ottolapset saattavat aikuistuttuaan myös haluta tavata biologiset vanhempansa. (Ottolapsineuvonta 1998, 27.) Lisäksi adoptioneuvonnassa käydään läpi myös biologisten vanhempien tulevaisuutta ja myöhemmin mahdollisesti heräävää halua tavata lapsi (Rautanen 1975b, 9).

Ottolapsineuvontaa on annettava aina lapsen molemmille vanhemmille, paitsi jos lapsen isyyttä ei ole vahvistettu (Ottolapsineuvonta – toimintamuodot, sisältö ja järjestäminen 1979, 20–21). Käytännössä neuvonnassa on usein läsnä vain biologinen äiti. Jos lapsi on syntynyt avioliitossa tai lapsen isyys on vahvistettu, tarvitaan myös isän suostumus lapsen adoptioon antamiselle. (Peltoniemi-Ojala 1999, 109.)

Ottolapsineuvonnan työskentelymenetelmiin ottolasta haluavien henkilöiden kanssa kuuluvat henkilökohtaiset haastattelut, kotikäynnit, lomakkeiden avulla tapahtuva tietojen kerääminen sekä lausuntojen pyytäminen sosiaalilautakunnilta ja mahdollisilta muilta tahoilta. Pääosa työskentelystä tähtää sen seikan selvittämiseen, onko mahdollisilla ottovanhemmilla riittävät henkilökohtaisiin valmiuksiin ja ominaisuuksiin sekä ulkoiseen elämäntilanteeseen liittyvät edellytykset ja voimavarat hoitaa ja kasvattaa ottolasta. (Ottolapsineuvonta – toimintamuodot, sisältö ja järjestäminen 1979, 27.) Tätä kutsutaan *selvitysvaiheeksi*. Adoption edellytysten selvittämisen lisäksi ottolapsineuvonnassa nykyään myös valmennetaan ottovanhempia kertomaan lapselle hänen taustastaan luontevasti (Ottolapsineuvonta 1998, 23).

Mikäli esteitä adoptiolle ei ole ilmennyt, voidaan perheen valmennuksen ja arvioinnin jälkeen perheeseen *sijoittaa ottolapsi*. Ottolapsineuvonnan antajan tulee seurata sijoitusta lapsen etua silmälläpitäen. (Ottolapsineuvonta 1998, 25–26.) Tällöin on kyse lähinnä lapsen ja tulevien ottovanhempien välisen suhteen kehittymisen seurannasta sekä tarvittavan neuvonnan ja tuen antamisesta (Ottolapsineuvonta – toimintamuodot, sisältö ja järjestäminen 1979, 16).

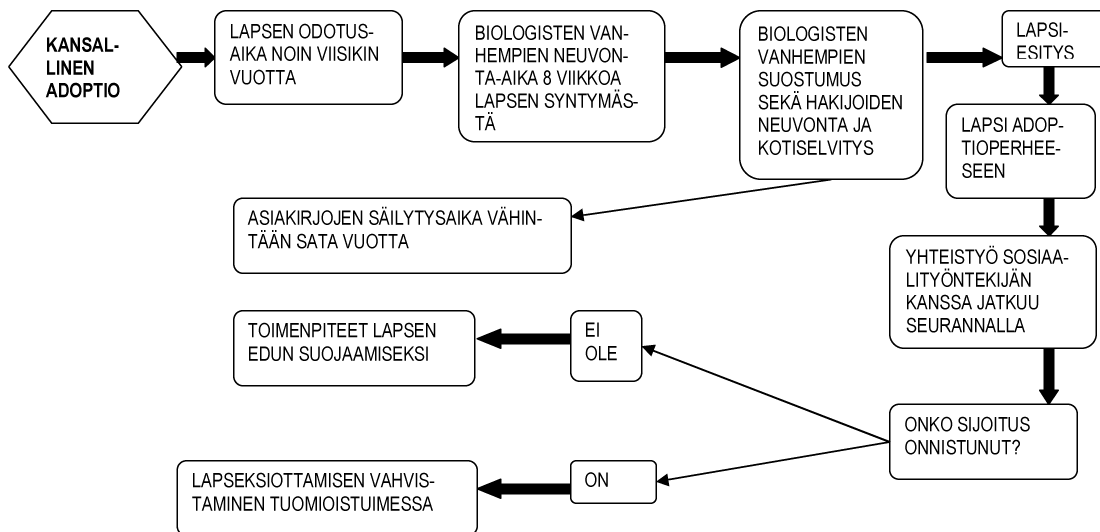
Kun riittävä *seuranta-aika* on kulunut, ja jos sijoitus voidaan katsoa onnistuneeksi, on ryhdyttävä viivytyksettä toimenpiteisiin adoption vahvistamiseksi (Ottolapsineuvonta 1998, 26). Mikäli sijoitus ei jostain syystä olekaan onnistunut, tulee sosiaalityöntekijän ryhtyä toimenpiteisiin lapsen edun turvaamiseksi ja haettava uusi sijoituspaikka (Emt., 25–26).

Ottolapsineuvonnan antajan on ennen adoption vahvistamista annettava tuomioistuimelle selvitys, että lapsen ja ottovanhempien välille on kehittymässä myönteinen suhde (Ottolapsineuvonta 1998, 11). Sosiaalityöntekijä, joka on seurannut sijoituksen onnistumista, laatii tuomioistuimelle todistuksen myös siitä, että adoptioneuvontaa on annettu (Peltoniemi-Ojala 1999, 113). Ottolapsineuvonnan antamista pidetään jopa ehdottomana edellytyksenä adoptioasian käsittelemiseksi tuomioistuimessa (Mattila 1984, 75). Todistuksessa tulee lisäksi olla tiedot niistä seikoista, jotka lain mukaan ovat *adoption vahvistamisen* edellytyksenä (Ottolapsineuvonta 1998, 11). Vahvistetun adoption jälkeen kunnan sosiaalihuollon toimielin ja ottolapsitoimisto ovat velvollisia ilmoittamaan päätöksestä lapsen

aikaisemmille vanhemmille. Ilmoituksen tarkoituksena on välittää tieto, että heidän huolto- ja elatusvastuunsa lapseen nähden on lakannut. (Ottolapsineuvonta 1998, 12.)

Ottolapsineuvonnan antaja tarjoaa tukea ja apua adoptioon liittyvissä kysymyksissä adoptoidulle, adoptiovanhemmille, biologisille vanhemmille ja mahdollisille sisaruksille vielä vuosikymmeniä adoption jälkeen. Tätä kutsutaan *jälkipalveluksi*. (Peltoniemi-Ojala 1999, 113.) Ottolapsella on näin mahdollisuus saada myöhemmin tietoa adoptioonsa liittyvistä seikoista (Ottolapsineuvonta 1998, 30). Tietojen antaminen on sosiaalityön prosessi, jonka kuluessa adoptoiduille kerrotaan niistä olosuhteista ja siitä yhteiskunnasta, jossa heidän poisantamisensa on tapahtunut (Kauppi & Rautanen 1997, 174). Adoptioasiakirjat säilytetään 100 vuotta niiden laatimisesta (Ottolapsineuvonta 1998, 30).

Luvun lopuksi alla olevassa kuviossa on esitelty tiivistettynä kotimaisen vierasadoption adoptioprosessi.

KUVIO 1 Kotimaisen vierasadoption prosessi

(Lähde: Timonen 2006, 55)

7. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

7.1 Tutkimusongelma

Tutkimusongelmanani on selvittää syitä, joiden takia suomalaiset äidit ovat antaneet lapsensa adoptoitavaksi ja mitkä taustatekijät tähän päätökseen ovat olleet vaikuttamassa. Vuosikymmenien kuluessa yhteiskunta ja asenteet ovat muuttuneet sallivammiksi ja myös syyt lapsen adoptioon luovuttamiselle ovat olleet hieman erilaisia kuin nykyään. Yhteiskunnan tukiverkosto ja taloudelliset tuet ovat ainakin maailmanlaajuisesti tarkasteltuna melko hyvää tasoa. Yksinhuoltajana oleminen tai aviottoman lapsen synnyttäminen eivät myöskään enää ole moraalisesti samalla tavalla tuomittavia asioita, kuin ne ovat olleet vielä muutama vuosikymmen sitten. Adoptiopäätökseen johtaneiden syiden ohella olenkin kiinnostunut siitä, miten nuo syyt ovat aikojen saatossa muuttuneet.

7.2 Laadullinen aineisto

Tutkimukseni on toteutettu laadullisella eli kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä. Laadullista tutkimusta voi luonnehtia prosessiksi. Tutkimuksen alussa tutkimusongelma ei välttämättä ole täsmällisesti ilmaistavissa vaan se täsmentyy tutkimuksen edetessä. (Kiviniemi 2007, 70–71.) Näin oli myös omassa tutkimuksessani. Alussa tutkimusongelmani oli melko epäselvä ja rajaamaton, mutta se täsmentyi tutkimusprosessin edetessä. Aluksi olin rajannut tutkimusaiheeni melko laveasti. Ajattelin, että tutkin kotimaista adoptiota. Asiaan enemmän perehtyessäni täsmentyi tutkimuskohteekseni kotimaisten adoptioiden syyt.

Laadullisessa tutkimuksessa olennaista on pyrkimys selittää tutkimuksen kohteena oleva ilmiö ja tehdä se ymmärrettäväksi (Alasuutari 1999, 237). Laadullisessa tutkimuksessa ei siis pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan kuvaamaan jotain tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostain ilmiöstä (Eskola & Suoranta 1998, 61).

Tutkimusmateriaalinani ovat seitsemän sosiaalityöntekijän haastattelut. Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan laadullisessa tutkimuksessa keskitytäänkin usein melko

pieneen määrään tapauksia ja niitä pyritään analysoimaan mahdollisimman perusteellisesti. Aineiston tieteellisyyden kriteerinä ei ole määrä, vaan laatu eli käsitteellistämisen kattavuus. Tutkija pyrkii sijoittamaan tutkimuskohteen yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä ja antamaan siitä historiallisesti yksityiskohtaisen ja tarkkan kuvan. Laadullisen aineiston yhteydessä voidaan puhua harkinnanvaraisesta näytteestä, joka ei ole tilastollisesti edustava otos. (Emt., 18.) Vaikka tutkimusaineistoni onkin melko suppea, uskon sen kuitenkin olevan kattava esimerkki tutkimuskohteestani.

Laadullinen tutkimusmenetelmä on sopiva tutkimusmenetelmä silloin, kun tutkimusaiheesta ei vielä tiedetä kovinkaan paljoa. Oma tutkimusongelmani koskien kotimaisten adoptioiden syitä, on vähän tutkittu aihe. Alkaessani tutkia aihetta minulla ei ollut ennakko-olettamuksia tai valmiita hypoteeseja. Laadullisessa tutkimuksessa ollaankin enemmän kiinnostuneita tutkittavan ilmiön perusluonteesta ja -ominaisuuksista sekä hypoteesien löytämisestä, kuin ennalta asetettujen hypoteesien todentamisesta. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 66.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimus aloitetaan mahdollisimman puhtaalta pöydältä ilman ennakko-olettamuksia tai määritelmiä. Tällöin puhutaan aineistolähtöisestä analyysistä, joka pelkistetyimmillään tarkoittaa teorian rakentamista aineistosta lähtien, ikään kuin alhaalta ylös. (Eskola & Suoranta 1998, 19.) Näin on myös omassa tutkimuksessani, joka onkin pitkälti aineistolähtöinen.

Laadullista tutkimusta tehtäessä yleisimmäksi kysymykseksi nousee usein se, milloin aineistoa on koottu riittävästi. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston koolla ei kuitenkaan ole välitöntä vaikutusta tai merkitystä tutkimuksen onnistumiseen. Kysymys on aina omasta tapauksestaan ja aineistosta pyritään rakentamaan teoreettisesti kestäviä näkökulmia. Aineistoa voidaan katsoa olevan riittävästi, kun uudet haastattelut eivät enää tuo tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. Tällöin puhutaan aineiston kylläntymisestä eli saturaatiosta. (Eskola & Suoranta 1998, 60, 62.) Koen, että tekemistäni haastatteluista saamani tieto saavutti saturaatiopisteensä. Haastatteluissa alkoivat toistua samankaltaiset vastaukset enkä usko, että uusia haastatteluita tekemällä olisin saanut enää tutkimusongelmani kannalta uutta merkittävää informaatiota.

Mäkelän (1990) mukaan laadullisen tutkimuksen arvioinnissa kiinnitetään huomiota aineiston merkittävyyteen ja yhteiskunnalliseen tai kulttuuriseen paikkaan, aineiston riittävyyteen, analyysin kattavuuteen sekä analyysin arvioitavuuteen ja toistettavuuteen (Emt., 47–48). Omaa tutkimustani pidän merkittävänä, koska sosiaalityön tutkimusalalla kotimaiset adoptiot ja varsinkin niiden syyt ovat hyvin vähän tutkittua aihealuetta. Uskon myös, että saamani tulokset toistuisivat hyvin, jos tutkimus suoritettaisiin uudelleen.

7.3 Tutkimusaineiston kerääminen

Aineiston hankkiminen osoittautui erittäin haasteelliseksi ja paljon suunniteltua pidemmäksi prosessiksi. Alkuperäisenä ajatuksenani oli kerätä aineisto avoimen kirjoitus- tai yhteydenottopyynnön kautta, mikä olisi julkaistu esimerkiksi jossain kohderyhmältään otollisessa naisten aikakauslehdessä. Muutamilta lehdiltä tiedustelin, julkaistaanko lehtien yleisöpalstoilla tällaisia ilmoituksia ja sain useampia kieltäviä vastauksia. Syynä oli ymmärrettävästi se, että yhden tällaisen ilmoituksen julkaisemisen jälkeen lehti joutuisi julkaisemaan samankaltaisia ilmoituksia koko ajan.

Seuraavaksi otin yhteyttä Pelastakaa Lapset ry:hyn, mutta sieltä ei oltu halukkaita välittämään asiakkaille kirjoitus- tai yhteydenottopyyntöjä. Tämä johtui aiheen arkaluontoisuudesta ja siitä, etteivät monet äidit halua puhua asiasta yhtään sen enempää, kuin virallisten tahojen takia on välttämätöntä.

Asiakasohjaus Luotsi on Tampereen kaupungin lasten sijaishuollon yksikkö, joka vastaa muun muassa tamperelaisten lasten adoptioiden hoitamisesta. Luotsi oli ehdottanut laitoksellemme muutamia pro gradu -tutkielman aiheita. Yksi näistä aiheista oli adoptio. Päätinkin seuraavaksi ottaa yhteyttä Asiakasohjaus Luotsiin. Myöskään Luotsissa ei oltu halukkaita välittämään asiakkaille yhteydenottopyyntöjä. Päädyimmekin Asiakasohjaus Luotsin kanssa ratkaisuun, jossa käyttäisin tutkimusaineistonani kaupungin adoptioasiakirjoja.

Päätin myös ottaa uudestaan yhteyttä Pelastakaa Lapset ry:hyn. Yhteydenottooni suhtauduttiin nyt innostuneesti ja tutkimusaikeistani oltiin kiinnostuneita. Asiaani luvattiin käsitellä keskustelussa. Vastauksen saaminen kuitenkin viipyi varsin

kauan ja kuukausien kuluessa ehdin jo kaksi kertaa kysellä asiani etenemisen perään. Loppujen lopuksi selvisi, että ilmeisesti henkilöstömuutoksien takia yhteydenotoni käsittely oli hukkunut muiden asioiden joukkoon enkä saanut koskaan vastausta.

Moninaisten mutkien jälkeen sain tutkittavakseni Tampereen kaupungin adoptioasiakirjoja. Varsin pian selvisi, että niiden sisältämä informaatio oli tutkimustani varten aivan liian suppeaa. Käyttööni annetut asiakirjat sisälsivät pääsääntöisesti vain oikeuden vahvistukset adoptioista. Lapsen taustatiedot olivat niissä hyvin suppeita. Vain muutaman lapsen kohdalla oli enemmän adoptioasiakirjoja, joista selvisi hieman taustatietoja.

Jonkinlaista käsitystä adoptioiden syistä papereista oli kuitenkin mahdollista saada. Sain tutkittavakseni 741 lapsen adoptioasiakirjat. Näistä 40 prosentissa mainittiin erikseen, että lapsi oli avioton. Aviopari luovutti lapsensa adoptioon 13 prosentissa tapauksista. Tällöin perheessä oli yleensä jo useita lapsia ja nuorin lapsi annettiin pois. 7 prosenttia lapsista adoptoitiin Tanskaan ja Ruotsiin. Jollakin tavalla perheen sisäiseksi adoptioiksi oli luokiteltavissa 10 prosenttia adoptiotapauksista. Usein kyseessä oli tapaus, jossa naisen uusi aviopuoliso adoptoi vaimonsa aviottoman lapsen. Aviottomia lapsia adoptoivat myös lapsen isän tai äidin sukulaiset. 8 prosentilla adoptiolapsista olivat kuolleet joko molemmat tai vain toinen vanhempi. Avioeron jälkeen entiset puoliset saattoivat luovuttaa yhteisen lapsensa adoptioon. Tällaisia tapauksia oli 2 prosenttia.

Yli neljäsosassa tapauksista saatavilla olleet tiedot olivat niin niukkoja, ettei adoption taustasyistä pystynyt päättämään mitään. Kaikissa asiakirjoissa ei esimerkiksi mainittu edes lapsen syntymäaikaa tai äidin nimeä, saati sitten adoption syitä. Olikin varsin selvää, etten pystynyt käyttämään saamiani adoptioasiakirjoja ensisijaisena tutkimusaineistoni, koska niistä ei pystynyt saamaan selville adoption syitä ja biologisen äidin elämäntilannetta.

Kaikkien näiden aineisto-ongelmien jälkeen päädyin keräämään tutkimusaineiston työntekijähaastatteluilla. Haastattelut sovin neljän pitkäaikaisen Tampereen kaupungin sosiaalityöntekijän kanssa, jotka olivat työuransa aikana tehneet työtä kotimaisten adoptioiden parissa. Tästä rohkaistuneena päätin vielä kerran ottaa yhteyttä Pelastakaa

Lapset ry:hyn ja kysyä mahdollisuutta työntekijähaastatteluihin. Sainkin sovittua vielä kolme haastattelua lisää.

Tässä vaiheessa aineistonkeruu tuntui vihdoinkin sujuvan. Yhden haastattelun yhteydessä eräs Pelastakaa Lapset ry:n työntekijä viittasi eräisiin tietoihin, jotka varmaan saisin käytettäväkseni. Asiaa tiedustellessani sain ohjeen olla yhteydessä keskustuimistoon. Yhteydenottoani seurasi ihmetystä siitä, miten olen tehnyt haastatteluja ilman tutkimuslupaa. Itse en ollut tätä seikkaa osannut ihmetellä. Olinhan sopinut haastatteluiden tekemisestä johtavassa asemassa olevan Pelastakaa Lapset ry:n työntekijän kanssa eikä tutkimusluvasta ollut mitään puhetta. Haastatteluissa ei myöskään käsitelty kenenkään asiakkaan henkilötietoja tai muita tarkempia yksityiskohtia. En esimerkiksi nähnyt kenenkään adoptioasiakirjoja. Jouduin kuitenkin tekemään tutkimuslupahakemuksen jälkikäteisesti, vaikka olin jo tehnyt haastatteluja. Jouduin jännittämään sitä, että ikävimmässä tapauksessa en saisikaan tutkimuslupaa, enkä siten voisi käyttää aineistona jo tekemiäni haastatteluja. Onneksi tutkimuslupa kuitenkin myönnettiin.

Tutkimushaastattelut tein loppukeväällä 2008. Haastattelin seitsemää sosiaalityöntekijää, jotka olivat työssään hoitaneet suomalaislasten adoptioasioita. Haastatteluhetkellä heillä oli adoptioista työkokemusta kuudesta vuodesta 43 vuoteen saakka. Haastatelluista neljä oli Tampereen kaupungin sosiaalityöntekijöitä ja kolme Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijöitä. Yksi haastattelu suoritettiin haastateltavien toiveesta parihaastatteluna, muut haastattelut olivat yksilöhaastatteluja. Kaikki haastattelut tehtiin haastateltavien työpaikoilla heidän työpäivänsä aikana. Lyhin haastattelu kesti noin 40 minuuttia ja pisin lähemmäs kaksi tuntia. Nauhoitin haastattelut ja purin ne litteroimalla sanatarkasti. Jätin kuitenkin merkitsemättä tauot, huokaukset ja äänenpainot, koska ne olivat tutkimukseni kannalta merkityksettömiä. Litteroituna haastattelujen yhteispituus oli 119 sivua.

7.4 Teemahaastattelu

Käyttämäni tutkimusaineisto on kerätty teemahaastatteluilla. Teemahaastattelu -nimi tulee siitä, että haastattelu on kohdennettu tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan.

Teemahaastattelua kutsutaan myös puolistrukturoiduksi haastatteluksi. Tällöin haastattelun aihepiirit, teema-alueet, ovat ennalta tiedossa. Kysymyksillä ei kuitenkaan ole tarkkaa muotoa tai järjestystä. (Hirsjärvi & Hurme 1995, 36.) Haastattelija voi muuttaa kysymysten järjestystä tai niiden sanamuotoa niin, että ne mukautuvat paremmin keskustelun joukkoon tai keskustelijoiden omaan kielenkäyttöön. Tämä saa haastattelun etenemään luonnollisesti. Haastattelun tavoitteena onkin luonteva keskustelu (Eskola & Vastamäki 2007, 35). Uusia kysymyksiä voi esittää ja teemasta toiseen voi siirtyä vapaasti milloin vain haastattelun etenemisen ja siinä nousseiden teemojen mukaan varsin luontevasti. Tämä häivyttää haastattelun tutkija – tutkittava - asetelmaa ja parhaimmillaan saa aikaan hedelmällisen keskustelun, jossa haastateltavan oma ääni tulee kuuluviin paremmin ja monisävyisemmin (Hirsjärvi & Hurme 2004, 48).

Käyttämäni haastattelurunko on tutkimukseni liitteenä. Koska kotimaisista adoptioista on vain vähän tutkimustietoa ja niiden syistä ei juuri lainkaan, käsittelivät kysymykseni kotimaisia adoptioita hyvin laajasta näkökulmasta. Kiinnostukseni kohteina olivat entiset ja nykyiset adoptiokäytännöt sekä laki, biologisten äitien elämäntilanne, lapsen sijoittaminen adoptioperheeseen sekä adoption jälkeinen aika. Kysyin myös sosiaalityöntekijöiden omaa mielipidettä ja näkemystä adoptioiden taustoista sekä niihin liittyvistä seikoista. Kysymysten laaja-alaisuudella pyrin saamaan mahdollisimman kattavan kokonaiskuvan kotimaisten adoptioiden historiasta, lainsäädännön ja yhteiskunnallisen ilmapiirin muuttumisesta sekä biologisista äideistä ja heidän taustatiedoistaan.

Haastateltavani saivat etukäteen sähköpostitse tiedoksi aihealueet, joita haastatteluissa käsittelin. Näihin aihealueisiin liittyviä tarkentavia kysymyksiä en haastateltaville kuitenkaan etukäteen paljastanut. Tarkoitukseni oli, että haastateltavat voisivat halutessaan valmistautua haastatteluun, mutta vastauksia kysymyksiini ei kuitenkaan voisi opetella etukäteen ulkoa. Näin haastateltavat joutuivat haastattelutilanteessa enemmän pohtimaan asioita. Tällä tavoin sain mielestäni hedelmällisempiä vastauksia ja tilanne muotoutui enemmän keskusteluksi kuin haastatteluksi.

7.5 Aineiston analysointi

Laadullisen aineiston analyysillä on tarkoitus luoda aineistoon selkeyttä ja siten tuottaa tutkittavasta asiasta uutta tietoa. Analyysillä pyritään tiivistämään tutkimusaineisto kadottamatta silti sen informaatiota. Hajanaisesta aineistosta pyritään saamaan selkeä ja mielekäs kokonaisuus. (Eskola & Suoranta 2000, 137.) Tutkijan on mielekkäämpää ja helpompaa käsitellä aineistoa, joka on selkeä ja jäsennelty.

Aineiston jäsentäminen ja tulkinta tapahtuu useassa vaiheessa. Ensimmäinen tehtävä laadullisessa analyysissä on aineiston järjestäminen sen jälkeen, kun se on kerätty ja purettu kirjoitettuun muotoon. Analyysissä edetään asteittain. Yleensä ensimmäinen jäsenitys ei jää viimeiseksi, vaan se muokkautuu analyysin edetessä useaan kertaan. (Eskola & Suoranta 1998, 151–152.)

Aineiston analyysimenetelmänä on käytetty teemoittelua. Menetelmän valintaa puolsi, että se on suositeltava aineiston analysointitapa, kun tarkoitus on ratkaista jokin käytännöllinen ongelma (Eskola & Suoranta 2000, 178). Teemoittelua käytetäänkin usein teemahaastatteluaineiston analyysimenetelmänä (Eskola & Vastamäki 2007, 42). Tällöin aineistosta nostetaan esille tutkimusongelmaa valaisevia teemoja (Eskola & Suoranta 2000, 174). Teemoittelussa onkin kyse aineiston pelkistämisestä etsimällä tekstin olennaisimmat osat (Moilanen & Räihä 2007, 55). Siinä painottuu mitä kustakin teemasta on sanottu (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Tutkija lukee tekstin useaan kertaan pyrkien löytämään rivien välistäkin tekstin keskeiset merkitykset (Moilanen & Räihä 2007, 55).

Kaiken kaikkiaan teemoittelussa on kyse aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Vastauksista poimitaan siis teemaan liittyvä kohta (Eskola 2007, 169–170). Tällainen havaintojen luokittelu onkin tunnusomaista kvalitatiiviselle tutkimukselle (Mäkelä 1990, 54).

Näiden ohjeiden mukaisesti tutustuin aineistoon lukemalla sitä ja pyrin hahmottamaan aineistosta kokonaiskuvan. Tekstimassasta pyrin hahmottamaan ja nostamaan esille tutkimusongelmani kannalta merkittäviä kohtia. Ensiksi poimin haastatteluista kaikki tekstikohdat, jotka mielestäni vähänkään käsitelivät adoptioiden syitä ja biologisen

äidin elämäntilannetta. Näin sain käsiteltävän aineiston hieman pienemmäksi ja tiiviimmäksi kokonaisuudeksi. Seuraavaksi luin valitsemiani tekstipätkiä uudelleen ja aloin jaotellaan niitä teemojen mukaan omiin kokonaisuuksiinsa. Jatkoin edelleen näiden tekstien lukemista ja karsin tekstiä lisää, kunnes sain mielestäni selkeitä ja tiiviitä kokonaisuuksia, jotka antoivat vastauksia tutkimusongelmaani.

8. TUTKIMUSTULOKSET

8.1 Yhteiskunnallisen tuen puute ja ilmapiiri

Yhteiskunnallinen ilmapiiri ja yhteiskunnan tarjoaman tuen puute herättivät haastateltavissa paljon ajatuksia, kun käsiteltävänä olivat niin sanottuun vanhaan aikaan, eli lähinnä ennen 1970-luvun alkua tehdyt adoptiot. Yhteiskunnallisen ilmapiirin koettiin olleen varsin tuomitseva aviottomia äitejä ja lapsia kohtaan, eikä yhteiskunnalta saanut juuri minkäänlaista tukea. Avioton äitiys ja avioton lapsi olivat häpeällisiä asioita vielä 1970-luvulle saakka. Monet äidit pelkäsivätkin sitä, millaisen vastaanoton he ympäristöstään lapsensa kanssa saavat. Onkin havaittu, että lapsensa adoptioon luovuttaneet äidit pelkäsivät juuri henkisiä vaikeuksia, kuten ympäristön asennetta (Rautanen 1972, 112).

Ennen aikaan on ollu tämmösiä häpeäkysymyksiä, jos on ollu niin ku avioliiton ulkopuolinen lapsi syntyny, ni on ollu tavallaan pelko siitä, että... häpeäkysymyksiä, että mitä kohtaa sitte ympäristöstään ja selviytykö. (Haastattelu 1)

Et jos ajattelee, et 70-luvulla vielä avioliiton ulkopuolella lapsen saaminen, sehän oli semmonen vähän häpeäkin. Kuvaa sitä, et äidit oli vaikeessa asemassa. (Haastattelu 5)

Ennen on ollu hyvin vahvasti tämmöset yhteiskunnalliset asenteet. Tämmöset niin kun ulkoiset seikat on vaan korostunu, kun on ollu niin räikeesti olemassa olevia. (Haastattelu 3)

Jos nainen tuli avioliiton ulkopuolella raskaaksi, kohdistuivat yhteiskunnan negatiiviset sanktiot häneen paljon voimakkaampina, kuin hänen kumppaniinsa. Tuomitsevan ilmapiirin takia jotkut raskaaksi tulleet maaseudulla asuneet aviottomat äidit saattoivat muuttaa raskausajaksi pois kotoaan suurempiin kaupunkeihin, joissa he eivät herättäneet samanlaista huomiota kuin pienillä paikkakunnilla, joissa kaikki tunsivat toisensa. (Rautanen 1972, 41.) Synnytettyään lapsen ja annettuaan sen adoptoitavaksi, äiti saattoi palata takaisin kotipaikkakunnalle kertomatta tapahtuneesta kenellekään.

Avioton lapsi oli vielä 60-luvulla semmonen mahdottomuus. Ja sitte jos mennään vielä vähän sitä 60-luvun alkuun, 50-luvulle ni... mä oon jälkipalvelun kautta sitte tutustunu siihen asennemaailmaan niin siellä oli paljon semmosia tilanteita, että äiti tuli tavallaan sen raskauden vuoksi pääkaupunkiseudulle, et siis maaseudulta. Tuli ja ikään kuin salaa synnyttämään sen lapsen ja luovuttamaan ja saatto sitten mennä kotiin. Eikä kellekään kertonu. Tämmöset asennekysymykset, että se oli niin hirveitä äidin olla sen aviottoman lapsen kanssa. (Haastattelu 3)

1970-luvulle saakka yhteiskunnan suhtautuminen naiseen, joka synnytti lapsen avioliiton ulkopuolella, oli paheksuvaa. Avioton äiti oli tilanteineen usein varsin neuvottomassa tilanteessa. Jos nainen päätti pitää lapsen ja hoitaa sen itse, vieroksuttiin sekä häntä itseään että lasta. Jos nainen taas antoi lapsensa pois, paheksuttiin sitäkin. Moni nainen päätyikin ratkaisuun, jossa salasi raskautensa ja lapsen luovuttamisen kokonaan. (Kauppi & Rautanen 1997, 163.)

Raskaaksi tullut avioton äiti oli hyvin vaikeassa tilanteessa pohdintojensa kanssa. Paikallinen yhteisö saattoi tehdä äidin tilanteen niin tukalaksi, että hänen oli pakko muuttaa asuinpaikkaa (Rautanen 1972, 41). Muutto oli edessä etenkin pienillä paikkakunnilla asuneilla aviottomilla äideillä.

Ja sitte, ku mä olen esimerkiks aikuisten lasten isyyttä selvittänyt ja sitte niin ku kuullu heidän vanhempiansa... tai tavannu heitä ja he on kertonu, sit esimerkiks äiti on kertonu, et mitä hänen elämänsä on ollu yksinäisen lapsen kanssa jossain maalaiskylässä, et kun hän on joutunu niin ku lähtemään. Et miten kovaa se on ollu selvitä yksin lapsen kanssa. (Haastattelu 5)

Haastateltavat pohtivatkin usein sitä, miten he pystyvät tuomaan aviottoman lapsensa adoptioon luovuttaneen äidin usein epätoivoista tilannetta tarpeeksi selvästi esille, kun lapsi aikuisena selvittää juuriaan. Adoptioasiakirjat eivät tuo adoptiotilanteen taustoihin ja syihin monestikaan tyhjentävää vastausta. Työntekijät joutuvat usein selittämään ja tulkitsemaan silloista ajankuvaa, mikä on haastavaa. Nykypäivän lähtökohdista käsin on vaikea ymmärtää silloista yhteiskunnallista ilmapiiriä ja äidin tilannetta.

Kun se lapsi rupee sitte kyselee joskus, niin siinä on kyllä hyvä, jos se työntekijä, joka sitä työtä sitten sen lapsen, aikuisen lapsen kanssa, että sitähan sitten täytyy tulkita, että minkälainen aika se oli. Minkälaisia syitä ja ajatuksia silloin on täytyyny äidillä olla. Siis nimenomaan tänä päivänä, et jos on tämmösiä 50- ja 60-luvulla luovutus päätöksiä tehty ni voi olla, että nuorehkolla ihmisellä ei aina oo käsitystä, että mikä on tämmönen yhteiskunnallinen tilanne silloin. Et aina ne paperit mitä löytyy sitten arkistosta tarkasteltavaksi niin ei kaikkee ihan tyhjentävästi kerro. Sitä joutuu sitten semmosia tulkintoja sille lapselle tekemään ja tuomaan sitä ajankuvaa siihen mukaan ja sitä omaa kokemustansa niistä asioista. (Haastattelu 3)

Aviottomien äitien tilanne alkoi kuitenkin muuttua nopeasti 1970-luvulla uuden lainsäädännön myötä. Lainsäädännöllä onkin todettu olevan selkeä vaikutus yleiseen mielipiteeseen. Kun aviottomien lasten tasa-arvo on säädetty lailla, ovat yleiset asenteet myös muuttuneet sallivammiksi (Jousimaa 1983, 81.) 1970-lukua pidetäänkin selkeänä käännekohtana aviottomien lasten aseman parantumisen suhteen.

Kaikki muuttu sitte, että mitä kaikkea lainsäädäntöä tuli silloin 70-luvun alkupuolella, tämmöset monet yhteiskuntapoliittiset lait on annettu silloin ja se muutti ihan tämmösen aviottoman äidin asemaa. (Haastattelu 3)

Uusista laeista erityisesti isyyslain voimaantulo paransi aviottomien lasten asemaa. Isyyslain myötä lapset tulivat tasa-arvoisiksi. Lapsen elatusoikeudet eivät enää määräytyneet sen mukaan, oliko lapsi syntynyt avioliitossa vai sen ulkopuolella. Isyyslain myötä jokaiselle lapselle voitiin saada isä, kun se aiemmin oli ollut mahdollista lähinnä vain silloin, kun mies vapaaehtoisesti tunnusti lapsen. (Gottberg 2005, 118.) Aviottomien lasten juridinen asema koheni huomattavasti.

Ku isyyslaksi tuli vuonna 76 voimaan, ni kylhän se muutti aivan oleellisesti avioliiton ulkopuolelle syntyneen lapsen juridista asemaa. Kyl se aikamoine askel oli. (Haastattelu 5)

Uusien lakien myötä myös aviottomien äitien tilanne ja arvostus alkoivat parantua. Voimaan tulleen isyyslain myötä päättyi aviottomien äitien holhoaminen ja heistä tuli

lastensa täysivaltaisia huoltajia (Takala 1994, 17). Äidin ei tarvinnut enää kokea olevansa toisen luokan kansalainen, jonka tuli hävetä olemassaoloaan.

Ja sitten ihan tämmönen sosiaaliturvapolitiikka, et yksinhuoltajien asema on parantunu, on pystyny. Yhteiskunta on avustanu ja tukenu ja sitte sitä myöten myös niin ku semmonen yksinhuoltajien asemaan liittyvä semmonen, miten sen nyt sanois, sosiaalinen... arvostus ylipäänsä. Tavallaan se yksinhuoltajan asema on parantunu, sekä taloudellisena että semmosena, ettei tarvii kokea olevansa jotain toista kastia. (Haastattelu 4)

Nykyään yhteiskunta on sen verran liberalisoitunut, että avioliiton ulkopuoliset lapset ovat laajasti hyväksytyjä. Yksittäisenä tekijänä sillä, että lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolella, ei ole enää merkitystä adoptiopäätöksen tekemiselle.

8.2 Taloudelliset huolet

Taloudelliset huolet ja vaikeudet ovat yhtenä osatekijänä päätöksessä lapsen luovuttamisesta adoptioon (Rautanen 1972, 21). Tähän viittaa myös se seikka, että tutkimissani adoptioasiakirjoissa jopa 13 prosenttia lapsista oli avioparien yhdessä adoptioon luovuttamia. Kun aviopari luopui lapsesta, oli perheessä lähes aina jo useita lapsia ja nuorin lapsista annettiin pois. Uskon, että suuri syy avioparin tällaiselle päätökselle on ollut huoli siitä, etteivät he pysty elättämään niin runsaslukuista lapsimäärää.

Lapsestaan luopuneet äidit, varsinkin aviottomat äidit, ovat suurimmaksi osaksi lähtöisin alemmista sosiaaliluokista (Rautanen 1972, 71). Tällä on suuri vaikutus äidin taloudelliseen tilanteeseen. Äidit joutuvat miettimään taloudellista pärjäämistä lapsen kanssa, kun toimeentulo on muutenkin niukkaa ja epävarmaa.

No varmaan semmonen tilanne on jääny mieleen, et ei heillä se taloudellinen tilanne kovin hyvä oo, eikä se sosiaalinen tilanne. (Haastattelu 5)

Pystyykö pärjäämään sen lapsen kanssa, taloudellisestikin. (Haastattelu 4)

Taloudellisilla tekijöillä on ollut adoptiopäätöksessä suuri merkitys varsinkin ennen 1970-luvulla voimaan tulleita sosiaaliturvauudistuksia, jotka helpottivat pienituloisten perheiden ja siten etenkin yksinhuoltajaäitien taloudellista selviytymistä. Taloudellisen tilanteen heikkoudesta johtuen äiti ei ehkä toiveistaan huolimatta pystynyt pitämään lasta luonaan. Oli mahdollista, ettei äiti taloudellisten vaikeuksien vuoksi pystynyt hankkimaan lapselle päivähoidopaikkaa tai kunnollista asuntoa itselleen ja lapselle. Aviottomien äitien ongelmat olivat usein suurempia, kuin muiden yksinhuoltajaperheiden ongelmat (Vuornos 1971, 143). Joillain äideillä taloudellinen niukkuus on voinut yksittäisenäkin tekijänä jo olla hyvin ratkaisevassa asemassa päätöksessä luopua lapsesta.

Tämmöset taloudelliset seikat ja toimeentulovaikeudet painottu. (Haastattelu 3)

Nyky-yhteiskunta tukee ihan eri tavalla, et sen tyyppisiä juttuja ei sinänsä oo. Tommosia yksittäisiä painavia asioita mitä voi kuvitella, et mitä vielä pitkästi 60-luvulla on ollu. (Haastattelu 4)

Nykyään taloudellisilla seikoilla ei ole adoptiopäätöksessä enää niin merkittävää roolia. Sosiaaliturvan kehittyminen on mahdollistanut sen, että myös yksinhuoltajaäiti pystyy selviytymään lapsen kanssa aiempaa paremmin.

Kyllä tietenkin se, et äitien sosiaaliturva on parantunu. Yksinhuoltajan oikeus elatustukeen, elatusapuun ja yksinhuoltajan lapsilisään ja moniin muihin asioihin. Et ihan taloudellisesti se elämä on niin paljon turvatumpaa. Ei ole sellasta riippuvaisuutta kenestäkään toisesta. Ja myöskin lapsiperheiden tuki, avohuollon tukitoimet ja ennaltaehkäisevä lastensuojelu, jonka keinoja voidaan tässä käyttää. Niin onhan tää lainsäädäntö, luo paljon paremmat edellytykset ihan siltä pohjalta jo pystyä ottamaan lapsi vastaan vaikka se ois suunnittelematon se raskaus. Et kyllä se, kyllähän siihen on niin ku koko ajan tullu lisää mahdollisuuksia. (Haastattelu 6)

Vaikka nykyinen sosiaaliturva helpottaa huomattavasti yksinhuoltajaäitien taloudellista selviytymistä, saattavat monet äidit joutua lapsen kanssa yhä vieläkin taloudellisesti hyvin tiukoille. Äitien omakaan selviytyminen ei välttämättä ole kovin hyvä johtuen

mahdollisesti keskeneräisestä tai heikosta koulutuksesta ja siitä johtuvasti epävakaa työtilanteesta. Ainoastaan pelkän sosiaaliturvan tai satunnaisten palkkatulojen varassa elämistä ei voi verrata vakituiseen työhön säännöllisine palkkatuloineen.

No se nyt on yleensä tietysti aika vaatimatonta, että ei välttämättä vielä oo vakituista työtä ja voi olla tosiaan opinnot kesken. Ja voi olla, et on yksinhuoltaja ja voi olla, et on toimeentulotukiasiakkaana tai tällasia tilanteita, et yleensä se ei nyt ainakaan mikään hirveän hyvä oo se luovuttajaäidin taloudellinen tilanne. Ehkä se on yks niistä asioista mikä sitte laittaa miettimään, että miten pärjää lapsen kanssa. Et taloudellinen tilanne on ilman lastakin tiukka. (Haastattelu 6)

Et varmasti jos verrataan väestöön, ni varmasti on taloudellisestikin heikommassa asemassa, vaikka yhteiskuntahan on velvollinen tänä päivänä tukea äitiä tällaisessa tilanteessa, ettei niin ku taloudellisista syistä tarvitse. Et toimeen tulee, mutta kaikkihan me tiedetään, että ei se ole samaa, ku että sä oisit kunnon ammatissa ja palkka tulis. (Haastattelu 3)

Monet äidit kokevatkin, että lapsi heikentäisi heidän taloudellista tilannettaan yhä entisestään. Äidit voivat tuntea, ettei heiltä löydy tarvittavia taloudellisia resursseja lapsen täysipainoiseen elättämiseen. Taloudellisilla seikoilla on siis vielä nykypäivänäkin rooli adoptiopäätöksen tekemisessä. Tosin rooli ei ole läheskään yhtä merkittävä, kuin vielä joitakin vuosikymmeniä sitten. Monet äidit joutuvat kuitenkin vielä nykyäänkin monien muiden seikkojen ohella miettimään tarkasti myös taloudellista tilannettaan ja pärjäämistä lapsen kanssa, kun pohtivat adoptiopäätöksen tekemistä. Vaikka taloudellisten seikkojen rooli adoptiopäätöksen tekemisessä on nykyisin heikompi, ei se ole kuitenkaan poistunut kokonaan.

8.3 Lapsenhoitovaikeudet

Suomessa säädettiin laki lasten päivähoidosta vuonna 1973 (Auvinen 1995, 57). Tätä ennen lapsen hoidosta huolehtiminen vanhemman tai vanhempien työssäkäynnin aikana oli haastavaa myös parisuhteessa eläville vanhemmille. Yksinhuoltajan mahdollisuudet lapsen hoidon ja huollon järjestämiseen olivat avioparin lapsenhoitomahdollisuuksia

vielä vähäisemmät (Jaakkola 1977, 27). Lapsen pitämiseen saattoi vaikuttaa ehkäisevästi jopa siis myös vaikeus järjestää lapsen hoito äidin työssäkäynnin aikana (Rautanen 1972, 21). Äitiysloma oli 1970-luvulle saakka lyhyt ja kunnallisia päivähoitopaikkoja ei ollut. Nykyisen päivähoitojärjestelyn ja subjektiivisen päivähoito-oikeuden myötä yksinhuoltajaaideilla ei ole samanlaisia vaikeuksia järjestää lastensa hoitoa työssäkäynnin ajaksi.

Sillon ei ollu äitiyslomia, siis se on ollu tonne 70-luvulle asti kaksi kuukautta, ja ei ollu päivähoitopaikkoja, et jos sä aattelet tätä päivä,ä nii nythän sosiaaliviranomaisen, kun äiti saa sen aviottoman lapsensa, ni se on järjestettävä asunto ja järjestettävä päivähoitoa, kun sen aika tulee. (Haastattelu 3)

Koska, jos ajattelee, että nainen silloin oli yksinhuoltaja ja töissä, ni se oli varmaan sen ainoita vaihtoehtoja se adoptio. (Haastattelu 2)

Nykyisin lapsenhoitovaikeuksilla tuskin on kovinkaan merkittävää roolia adoptiopäätöksen tekemisessä. Subjektiivinen päivähoito-oikeus ja kohtuuhintaiset kunnalliset päivähoitopaikat vuoropäiväkoteineen helpottavat huomattavasti myös sukulaisistaan kaukana asuvien yksinhuoltajien mahdollisuuksia järjestellä lapsen hoitoa työssäkäynnin tai muun esteen takia.

8.4 Löyhä suhde lapsen isään

Suurin osa ottolapsiksi annetuista lapsista on avioliiton ulkopuolisia lapsia (Rautanen & Kosonen 1972, 14). Lapsen syntymään johtanut suhde on usein ollut pinnallinen ja irrallinen (Rautanen 1972, 114). Tähän viittaa myös se, että avioliiton ulkopuolella syntyneiden adoptiolasten isästä on saatavilla vain vähän tietoa. Tiedot rajoittuvat usein lähinnä vain ikään ja ammattiin. (Jaakkola 1977, 32–33.) Joskus kyse on siitä, etteivät äidit halua antaa isästä tietoja esimerkiksi siksi, ettei hänen henkilöllisyytensä paljastuisi. Äidit eivät myöskään aina tunne lapsensa isää niin hyvin, että pystyisivät antamaan hänestä tarkempia tietoja. Joskus kuitenkin on kyse siitä, ettei äiti tosiasiaa varmuudella tiedä kuka lapsen isä on. Raskaus tulee äidille usein täytenä yllätyksenä eikä sitä ole suunniteltu.

No yleisimmin niin, et ovat yksin lapsen kanssa. Et isästä ei oo mitään tukee tai he eivät tiedä edes kuka on lapsen isä. Mä en muista, et isä olis ollu kuvioissa mukana. (Haastattelu 5)

Ja voi olla, että isästä ei oo tukea ja isä ei lainkaan oo kuvioissa. (Haastattelu 3)

Aika monet on sitte tällasia yllättäviä raskauksia, joita ei oo yhtään suunniteltu ja joissa ei kauheesti parisuhdetta oo ollukaan takana. (Haastattelu 3)

Siitä, että suurin osa adoptioon luovutettavien lapsien isistä ei ole äidin elämässä mukana, voi päätellä, että nykyisetkin adoptiolapset ovat pääsääntöisesti avioliiton ulkopuolella syntyneitä. Joskus lapsi on saanut alkunsa pidempiaikaisen suhteen seurauksena. Lapsen isä tai hänen elämäntyylinsä tai elämäntilanteensa on kuitenkin saattanut olla sellainen, ettei äiti ole katsonut perheen perustamista hänen kanssaan hyväksi vaihtoehdoksi. Suhde on myös jo voinut olla katkennut siinä vaiheessa, kun äiti on saanut tietää raskaudestaan. Tällöin lapsen isä ei välttämättä lainkaan edes saa tietää raskaudesta ja lapsen syntymisestä. Raskaus saattaa myös tulla äidin tietoon vasta siinä vaiheessa, kun sen keskeyttäminen on jo myöhäistä ja hänellä ei ole muita vaihtoehtoja kuin synnyttää lapsi. Jos suhde lapsen isään on ollut satunnainen, voi äiti kokea, että miehelle lapsesta kertominen vaikeuttaa asioita liikaa tilanteessa, jossa äiti on jo päättänyt tai ainakin vakavasti harkitsee vaihtoehtoa, että luovuttaa lapsen adoptoitavaksi.

Että se suhde ei oo ollu sellanen, että se olis kestäny tai, että nää äidit olis halunnu sitä. Joskus on niin, että se nimenomanen mies, joka on lapsen isä, niin onkin ollut sitte kuitenkin sellanen mies, jonka kanssa he ei halua perhettä perustaa eikä halua, että tää isä on lapsen elämässä kovasti mukana. (Haastattelu 3)

Joskus se suhde on sitte ehkä jo katkennuki, ku se raskaus tulee ilmi. Jos siinä mitään vahvempaa suhdetta on ikinä sitte ollukaan. En sitte tiedä kuinka moni isä edes saa tietää. (Haastattelu 1)

Siihen, että lapsensa adoptioon luovuttavien äitien suhde lapsen isään on ollut usein löyhä, ei ole aikojen myötä tullut juuri muutoksia. Aikakaudesta riippumatta adoptioon luovutetut lapset ovat pääsääntöisesti aina syntyneet avioliiton ulkopuolella. Tähän seikkaan tuskin tulevaisuudessakaan tulee suuria muutoksia.

8.5 Yksinäisyys ja läheisten tuen puute

Haastatteluissa tuli yksimielisesti esille sosiaalityöntekijöiden näkemys luovuttavien äitien yksinäisyydestä. Haastateltavat kokivat, että äidit ovat usein hyvin yksinäisiä eikä heillä juurikaan ole käytössään sukulaisten ja ystävien tarjoamaa tukiverkostoa, jolta saisi apua vaikkapa lastenhoidossa.

Semmonen yksinäisyys tulee niin ku päällimmäisenä mieleen. (Haastattelu 5)

Jotenki minulle on jäänyt se mielikuva, et nää äidit on ollu aika yksinäisiä. (Haastattelu 1)

Voi olla vielä ettei ylipäänsä oo ihmisiä, joihin voi tukeutua. Että tarttis tukea ja voimia siihen. Kyllä siellä aika monella on niin ku just tää, että ei oo sitä tukiverkostoa ja apuja siihen ja kokee olevansa hyvin yksin. (Haastattelu 4)

Tukiverkoston puuttuminen voi johtua esimerkiksi siitä, että nykyään ihmiset muuttavat enemmän ja asuvat kauempana sukulaisistaan. Uudella asuinpaikkakunnalla ei aina välttämättä tutustu uusiin ihmisiin kovin syvästi. Usein muuttavalla ystävyysuhteet saattavat myös jäädä varsin pinnallisiksi ja katketa helpommin.

Ennen ihmiset ovat muuttaneet harvemmin ja yhteisöt ovat olleet tiiviimpiä. Äideillä on useammin asunut lähistöllä sukulaisia, joilta olisi voinut saada tukea. Aikakauden ahdasmielisestä ilmapiiristä johtuen aviottomat äidit eivät kuitenkaan välttämättä ole saaneet sukulaisiltaan sitä tukea ja apua, jota olisivat tarvinneet. Sukulaiset ovat kääntäneet selkensä juuri silloin, kun apua olisi tarvittu kipeimmin.

Ennen etenkin aviottoman lapsen synnyttäneen äidin omien vanhempien asenne raskauteen oli ratkaisevalla sijalla adoptiopäätöksen tekemisessä. Jos vanhemmat hyväksyivät raskauden ja tyttärellä oli mahdollisuus viedä lapsi vanhempiensa kotiin, päätyi hän useammin pitämään lapsen kuin jos tätä mahdollisuutta ei ollut. (Rautanen 1972, 86.) Vanhempien antamalla tuella oli suuri merkitys päätöksessä pitää lapsi. Jos vanhemmilta ei saanut minkäänlaista tukea, päätyi avioton äiti usein antamaan lapsensa pois. Vanhemmat saattoivat tuoda myös hyvin selkeästi esille sen, ettei avioton lapsi ollut tervetullut. Äidin saattoikin olla joskus lähes pakko luopua lapsestaan, mikäli aikoi säilyttää suhteet vanhempiinsa.

Vanhemmat sano, että lapsen kanssa ei sitten tartte tulla. (Haastattelu 3)

Elina Rautanen (1972) on tehnyt havainnon, jonka mukaan jotkut äidit pyrkivät lapsen avulla saamaan kokemuksen läheisestä ja lämpimästä ihmissuhteesta, joka heidän elämästään muuten puuttui. Joillekin naisille lapsen synnyttäminen oli keino, jolla he pyrkivät ratkaisemaan jonkin ratkaisematta jääneen lapsuuden aikaisen kehityskriisin. Eräille naisille raskaus ja lapsen synnyttäminen oli pyrkimys löytää omalle elämälle jokin aivan uusi lähtökohta, kun elämäntilanne oli kulminoitunut kriisiksi. (Emt., 113.) Haastatteluissa tuli ilmi sama asia. Sosiaalityöntekijä koki, että mitä heikommalla äidin edellytykset lapsen vastaanottamiseen ja sen kasvattamiseen olivat, sitä vaikeampaa hänen saattoi olla luopua lapsesta. Äiti koki, että hän tarvitsee lapsen itseänsä varten, jotta hän selviytyisi paremmin yksinäisyydestä ja vaikeasta elämäntilanteesta. Lapsen avulla äiti koki saavansa jotain omaa ja jonkun läheisen ihmisen, joka rakastaa häntä. Joskus saattaakin käydä niin, että adoptiopäätöksen tekemistä pohtiessa lapsen pitämiseen päätyvät juuri ne äidit, joiden todelliset mahdollisuudet lapsen hoitamiseen ja kasvattamiseen ovat heikoimmat (Emt., 99).

Et joskus niin ku tuntuu siltä, että mitä heikommalla se ihminen on, ni sitä vaikeempaa se ajatus, et vaikka voi olla vaikeeta niin ku sen äidin ajatella selviytyvänsä sen lapsen hoidosta ja vaikeutta niin kun niin pitkälle nähdä, et pystyis vanhempana pärjäämään. Mutta se luopuminen on niin vaikeeta. On niin paljon ongelmia, että tarvii sen lapsen niinku itsensä vuoksi. (Haastattelu 4)

Äidin kokema yksinäisyys ja tukiverkoston vähäisyys tai jopa sen suoranainen puute ovat yhdistäviä tekijöitä niin vanhemman ajan, kuin nykyistenkin adoptioiden syissä. Mikäli äiti kokee itsensä yksinäiseksi eikä hänellä ole ketään, jolta tarvittaessa pyytää apua, vähentää tämä ymmärrettävästi halua ja mahdollisuuksia lapsen pitämiseen.

8.6 Huoli pärjäämisestä lapsen kanssa

Adoptiopäätöksen tehneillä äideillä on ollut myös yleisluontoista huolta siitä, miten he lapsen kanssa ylipäänsä pärjäisivät. Tämä huoli ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä, vaan se koostuu useista eri osatekijöistä. Yleistä huolta lapsen kanssa pärjäämisestä voivat aiheuttaa esimerkiksi oma jaksaminen yksin suunnitteleamattoman lapsen kanssa, taloudellinen pärjääminen, ympäristön suhtautuminen ja tukiverkoston vähyys. Yhtä selittävää tekijää huolelle on mahdotonta löytää.

*Varmaan niin ku semmoset monet seikat yhdessä sitte vaikuttaa siihen.
(Haastattelu 3)*

Äiti saattaa myös usein olla jonkinlaisessa shokkitilanteessa, jolloin hän ei pysty ajattelemaan asioita täysin objektiivisesti. Äidin näkemys omasta tilanteestaan ja käytettävissä olevista voimavaroista ei välttämättä ole kovin realistinen, kun ahdistus on suurta ja tilanne tuntuu ylitsepääsemättömän epätoivoiselta.

Monesta niin kun tuntuu, et mistään ei tuu mitään ja kaikki romahtaa ja on niin kun semmonen vähän niin kun paniikki. Että ei minusta ole tähän. (Haastattelu 3)

Se äiti voi olla sen asiansa kanssa vähän semmosessa shokissa, ettei sitä oikein pysty ajattelemaan kunnolla, et mitkä ne mahollisuudet sitten sen lapsen kanssa voi oikein olla. (Haastattelu 1)

Onkin todettu, että äidin tilanne voi olla rankka psyykinen koettelemus, mikä estää äitiä harkitsemasta tilannettaan asiallisesti, eikä hän siten pysty näkemään mitkä hänen mahdollisuutensa huolehtia lapsesta todellisuudessa ovat. Äidin tekemä adoptiopäätös johtuukin usein enemmän psyykkisistä ja asennetekijöistä kuin siitä, millaiset äidin tosiasialliset mahdollisuudet on lasta hoitaa. (Nieminen 1975, 43–44.) Äiti saattaa

päätyä tekemään adoptiopäätöksen tilanteessa, jossa hän ei vielä kunnolla pysty harkitsemaan omaa tilannettaan. Lapsen edun mukaisesti päätöksen tekemistä ei kuitenkaan voi loputtomiin pitkittää. Lapsen tilanteelle täytyy saada selkeä ratkaisu ja huoltaja.

8.7 Äidin kypsymättömyys lapsen vastaanottamiseen

Adoptiolapsen biologinen äiti on usein melko nuori. Adoptiopäätöksen tehneissä äideissä onkin ollut nuoria äitejä suhteellisesti enemmän kuin kaikissa synnyttäjissä (Rautanen 1972, 69). Yleisimmät syyt lapsesta luopumiseen varsinkin nykyaikana ovat biologisten vanhempien riittämättömät voimavarat sekä kypsymättömyys vanhemmiksi (Peltoniemi-Ojala 1999, 109).

No varmaan yhtenevää on se, et ei oo sille lapselle valmis ryhtymään vanhemmaksi. Mutta se että miksi, niin siinä on sit taas eroja. Että tota, että ei oo ylipäättään valmis vanhemmaksi, että ei oo kypsyny siihen ajatukseen. On yllätys tai on se nuoruus, ettei pysty ajattelemaan huolehtivansa vielä siitä pienestä lapsesta, monella äidillä varsinkin voi olla näin. Ja sitte elämäntilanteissa ihmissuhteissa vaikeuksia ja vähän niin ku oikeesti se, et miten lapsesta huolehtii. Tai että ei pysty näkemään itseään sinä tilanteessa ja kokee ettei oo voimavaroja siihen. (Haastattelu 4)

Tänä päivänä on just sitte tämmönen, niin kun toisesta huolehtiminen on selvästi yks tämmönen syy ja sitten semmonen, mitä nyt on tämmöset nuoret äidit pohdiskelee, ettei oo vielä niin kun valmis. Et kokee, et mä en oo riittävän aikuinen ottaakseni vastuun lapsesta. (Haastattelu 3)

Nuoresta iästä johtuen äidillä ei ole vielä kykyä tai halua alkaa kasvattaa lasta ja ryhtyä vanhemmaksi. Äiti kokee, että lapsi rajoittaisi elämää aivan liikaa eikä hän ole vielä valmis niin suureen elämänmuutokseen. Nuorella ihmisellä elämä ei välttämättä myöskään ole vielä vakiintunut, joka osaltaan myös vaikuttaa kykyyn ja mahdollisuuksiin kasvattaa lapsi. Kypsymättömyys lapsen vastaanottamiseen ei kuitenkaan ole aina ikäsidonnaista. Jo varttuneemmasta iästä huolimatta jotkut äidit eivät koe olevansa vielä valmiita kasvattamaan lasta.

Mut että niin ku nyt, ni mä ajattelisin, että se semmonen isoin kysymys on se, että miten sen sanoin, niin ku... kyky nähdä ittesä sen lapsen vanhempana tai että ylipäänsä se, että ei oo niin ku kypsä vanhemmaksi tai riittämättömät voimavarat. Et nää kaks oikeestaan. Joko niin, että ylipäätään ei nää itseensä vielä vanhempana, että kasvattais jotain lasta... tai sit se että ne voimavarat ei riitä. Ja mä tarkotan niin ku enempi semmosii, et voi kasvattaa lasta. Esimerkiks juuri semmosilla vanhemmilla, joilla on jo lapsia ja sitte se semmonen tuen puute. (Haastattelu 1)

Monesti äidit tietävät jo mistä on kysymys ja mikä on vastuu ja mitä on käytännössä lapsen synnyttäminen ja kasvattaminen tarkoittaa. Ja he arvioivat sitte omat voimavaransa riittämättömiksi. (Haastattelu 6)

Voi siis myös olla, että äidillä on jo yksi lapsi ja toinen lapsi ilmoittaa tulostaan varsin pian ensimmäisen lapsen jälkeen eikä hän ole valmis vastaanottamaan toista lasta niin pian. Äiti on saattanut myös kokea ensimmäisenkin lapsen kasvattamisen niin haasteelliseksi, ettei enää pystyisi kunnialla selviämään kaikesta siitä, mitä kahden lapsen vanhempana oleminen vaatii. Äiti tietää jo, mitä vanhempana oleminen merkitsee ja mitä se häneltä vaatii. Äiti voi kokea, ettei hän pysty täysipainoisesti tarjoamaan enää toiselle lapselle kaikkea sitä, mitä lapsi tarvitsee.

Se sitten, mikä on ehkä tänä päivänä on, ni ehkä on semmonen vanhemmuuden niin ku puutteet. Et ei ookaan kykyä tai halua ryhtyä vielä vanhemmuuteen. Ei osata olla vielä vanhempia. Eikä haluta sitä lasta sitte rajottamaan, tai mitä lapsi tullessaan nyt joka tapauksessa tekee, muuttaa sen elämäntavan ihan kokonaan. Ei haluta sitä muutosta, tai koetaan, ettei osata ottaa sitä vastuuta siitä lapsesta. Et semmosia tilanteita ehkä nykypäivänä on enemmän, kun ennen. Ennen varmaan moni äiti ois kyllä kyennyt siihen, mutta sitte se häpeä ja yhteiskunnan niin ku painostus, se on ollu se minkä takia he on siihen sitte niin ku ryhtyny. (Haastattelu 6)

Haastatellut sosiaalityöntekijät kokivat, että äidin näkemys omasta kypsymättömyydestä liittyy enemmän nykyaikaan. Tämä johtunee osin siitä, että sosiaaliturvan myötä räikein aineellinen puute on poistunut, eikä äitien tarvitse enää niin paljoa huolehtia aineellisten

asioiden puutteesta. Yhteiskunta on myös liberalisoitunut eikä se enää tuomitse valtavirrasta poikkeavaa käyttäytymistä samalla tavalla kuin ennen. Näiden seikkojen myötävaikutuksella äidit voivat aiempaa enemmän keskittyä miettimään äitiyden vaatimia psyykkisiä voimavaroja ja niiden riittämistä. Ennen monet äidit olisivat olleet valmiita ja halukkaitakin ottamaan lapsen vastaan, mutta johtuen aikakauden yhteiskunnallisesta ilmapiiristä, yhteiskunnallisen tuen puutteesta ja monista muista seikoista, he päätyivät antamaan lapsen loppujen lopuksi adoptioon.

8.8 Rakkaus lasta kohtaan

Adoptioon liittyy oleellisesti myös biologisten vanhempien, yleensä etenkin äidin, läpikäymä murhenäytelmä. Lapsen pois luovuttaminen on edelleen tabu ja tämä aiheuttaa äidissä suurta häpeää. Päättyessään antaa lapsensa adoptioon hän kuitenkin lahjoittaa lapselleen perheen, jolle lapsi on suuri toiveiden täyttymys ja joka haluaa antaa lapselle sen turvan ja rakkauden, jota biologinen äiti ei ehkä olisi itse pystynyt antamaan. (Peltoniemi-Ojala 1999, 109.) Adoption myötä lapsi voi saada taloudellisesti turvatun elämän hyvässä kodissa ja perheessä.

Antaa jonkun toisen sitten antaa enemmän sille lapselle, joka tässä nyt syntyy. Se on hyvin niin kun epätietoisuus teko sitten kuitenkin pitkässä juoksussa. Että luopumallahan hän haluaa lapsellensa jotakin sellasta, mitä katsoo, et ei pysty antamaan. (Haastattelu 6)

Tietysti toivotaan, että se perhe vois antaa kaikkea sitä mitä minä en voi. Et esimerkiksi, et hyvän, turvatun taloudellisen aseman, ja että ois äiti pitempään kotona lapsen kanssa ja että perhe on niin ku todella toivonu sitä lasta. Ja et ois niin ku hyvä parisuhde. (Haastattelu 3)

Monet äidit ovat kokeneet, että abortin tekeminen olisi ollut vielä vaikeampi ratkaisu kantaa, kuin lapsen luovuttaminen adoptioon. Vaikka he olisivat saaneet tietää raskaudesta siinä vaiheessa, kun abortin tekeminen olisi ollut vielä mahdollista, he ovat kuitenkin päättäneet synnyttää lapsen, vaikka olisivat jo tienneet luopuvansa siitä. Äiti kokee, että adoption kautta hän pystyy tekemään jonkun lapsettoman perheen onnelliseksi ja antamaan lapselleen hyvän ja rakastavan kodin, joka tarjoaa lapselle

parempaa, kuin mitä hän itse olisi pystynyt tarjoamaan. Adoptiolapsihan ei ole koskaan vahinko eikä saavu perheeseen suunnittelematta. Adoptiolapsi tulee aina hartaasti toivottuna ja kaivattuna. (Peltoniemi-Ojala 1999, 34.) Tämän tietää myös lapsen biologinen äiti tehdessään adoptiopäätöksensä. Raskaasta tapahtumasta koituu jollekin jotain hyvääkin.

Jotkuthan sanoo, et he ei oo voinu ajatella ittelleen aborttia, et se olis ollu vielä kovempi ratkasu. Ja he ajattelee, et adoption kautta lapsi saa ehkä hyvän kodin itselleen. Rakastavat vanhemmat. Et he kokee, et tavallaan se on lapselle semmonen kuitenkin hyvä asia, hyvä vaihtoehto. Et jos katsoo, et itsellä ei riitä, ei voimavarat tai olosuhteet. (Haastattelu 5)

Mä oon ajatellu sen aina sillä lailla, että sellanen äiti, jotka tulee luovuttamaan haluaa luovuttaa lapsensa, ni se rakastaa lasta hirvittävästi ja se on ajatellu, et se haluaa sille paremmat elinolosuhteet, kun mitä hän pystyy antaa. (Haastattelu 2)

Vaikka äidit tietävät, että lapsi päätyy hyvään perheeseen, joka on käynyt läpi adoptioneuvonnan ja tarkan valintaprosessin, on lapsesta luopuminen ymmärrettävästi usein todella vaikeaa. Äidit pitävätkin lapsesta luopumista kokemuksena, jonka he haluavat olevan nopeasti ohi. Koska asia on niin kipeä, he saattavat haluta lapsen hoidosta luopuessaan myös luopua kaikesta lapseen liittyvästä. (Nieminen 1975, 45.) Näin tehdessään äiti saattaa yrittää unohtaa koko asian. Tämä tuskin tulee kuitenkaan onnistumaan. Mikäli äiti yrittää siirtää adoption jo alusta alkaen ajatuksissaan takalalle, voi käydä niin, että äiti sulkee asian mielestään kokonaan ja se jää täysin käsittelemättä. Tällä voi olla äidin tulevaisuudelle ja varsinkin hänen mielenterveydelleen kauaskantoisia vaikutuksia.

Sosiaalityöntekijöillä ei ollutkaan kovin suurta huolta niiden äitien pärjäämisestä, jotka pohtivat asiaa suuntaan ja toiseen ja itkivät paljon. Nämä äidit käsittelevät tilanteensa ja sisäistävät tapahtuneen. Suurin huoli sosiaalityöntekijöille jää niistä vanhemmista, jotka eivät halua asiasta juuri puhua, vaan haluavat hoitaa adoption melko tunteettomasti mahdollisimman nopeasti.

Sitä ei oo niin huolissaan niistä äideistä, jotka itkee paljon. Enemmän sitä aattelee niitä, jotka haluaa sen asian vaan nopeesti pois päiväjärjestyksestä eikä halua puhua siitä. Että mitenkä ne sen asian kanssa sitten elämässään pärjää. Ja jos eivät kenellekään voi siitä puhua. Kyllä se semmonen on hirveen raskas taakka kantaa. (Haastattelu 2)

8.9 Äitien elämäntilanteiden monimuotoisuus

Adoptiopäätöksen tehneistä äideistä puhuttaessa sosiaalityöntekijät korostivat sitä, kuinka monimuotoisia äitien elämäntilanteet ovat. Syyt, joiden takia he päätyvät antamaan lapsensa pois, ovat hyvin erilaisia. Adoptiolle ei ole olemassa yhtä tiettyä syytä eikä myöskään ole tyypillistä lapsestaan luopuvaa äitiä. Jokaisen äidin tilanne on omanlaisensa. Äiti myös joutuu tekemään päätöksen melko lyhyen ajan, joidenkin kuukausien, kuluessa. Äiti ei voi koskaan tietää, mitä elämä myöhemmin tuo tullessaan. Elämäntilanne voi juuri päätöksentekohetkellä tuntua hyvinkin hankalalta, mutta tilanne voi muuttua hyvin pikaisesti. Koskaan ei voi tietää, mitä tulevaisuus tuo. Tästä myös sosiaalityöntekijät äitejä muistuttavat.

Varmaan se on sellanen, ainakin ite muistaa aina korostavansa sitä, että täytyy muistaa, että se on tämä tilanne ja tämä historian lehti missä tää päätös on tehty, että sitte 20 vuoden päästä voi asiat olla toisin niin, se ei ole se tilanne missä sen päätöksen tekee. Et sen huomioi. (Haastattelu 2)

Seuraava puheenvuoro on melko pitkä. Koen kuitenkin, että se on sellaisenaan tarpeellinen. Siinä sosiaalityöntekijä kuvailee mielestäni hyvin lapsen biologista äitiä, niitä ajatuksia, joita äiti joutuu käymään läpi sekä tilannetta, jossa hän joutuu tekemään adoptiopäätöksen.

Ei oo olemassa mitään semmosta yhtä tyypillistä luovuttavaa äitiä niin kun ei oo yhtään tyypillistä adoptioperhettä. Että se on niin kun hyvin erilaisista lähtökohdista tullaan siihen päätökseen, että lapsi luovutetaan adoptioon ja eikä aina niin kun tarvitse olla jotenkin kamalan huonosti asiat. Voi olla hyvin monisäikeisiä syitä. Sehän on aina, jos aatellaan tämmöstä luovutustilannetta niin, se on vaikea asia että sä et voi niin kun tietää mitä se elämä tullessansa tuo.

Et äiti joutuu tekeen sen päätöksen sen hetkisen tiedon ja elämäntilanteensa valossa. Että sitähan niin kun varmasti sitten äiti ainakin miettii, että miltä musta tuntuu vaikkapa viiden vuoden taikka kymmenen vuoden kuluttua, jos mulla onkin asiat ihan hyvin. Se on ihan välttämätöntä varmasti käydä semmonenki ajatuskuvio. Tuntuuks musta sillon, et voi kauheeta mitä mä menin tekemään. Tai jos mä en saakaan omia lapsia. Se minun ainoa lapseni ja luovuin siitä pois. Täytyy niin kun uskaltaa ajatella nekin ajatukset. Mutta että lapsen kannalta tietysti sitten aina täyty ajatella, että ei sitä lasta nyt voi minnekään pakastaa siksi ajaksi, kun on asiat paremmin, kun ei varsinkaan usein voi tietää, että onko ne sitten paremmin. Että tota, ne on rohkeita päätöksiä. Joita äiti sitte joutuu aina kantamaan. (Haastattelu 3)

9. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää syitä, joiden takia suomalaiset äidit ovat päätyneet antamaan lapsensa adoptioon. Koska kotimaiset adoptiot ovat vähän tutkittu aihe, taustoitin tutkimustani esittelemällä adoptioita melko laajasti sekä historiallisesti, että lainsäädännön osalta.

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisella menetelmällä. Tutkimusaineisto koostui seitsemän sosiaalityöntekijän haastatteluista, jotka toteutettiin teemahaastatteluilla. Aineisto on analysoitu teemoittelulla.

Tutkimustulosten mukaan äidin tekemään adoptiopäätökseen vaikuttavat useat eri asiat. Ennen 1970-luvulla tehtyjä sosiaaliturvauudistuksia aviottomien äitien ja yksinhuoltajaperheiden asema oli heikko. Tuen saamisen niukkuus ja yhteiskunnallisessa ilmapiirissä ilmennyt arvostelu, varsinkin aviottomia äitejä ja lapsia kohtaan, ovat vaikuttaneet adoptiopäätöksiin. Lakiuudistusten myötä heidän asemansa kuitenkin parani. Erityisesti isyyslain voimaantulo vuonna 1976 koettiin käännekohtaksi aviottomien äitien ja lasten aseman parantumisessa. Uusien lakien myötä yleinen mielipide ja asenneilmasto alkoi nopeasti muuttua suopeampaan suuntaan. 1970-luvulle saakka yhteiskunnan ilmentämällä asenteilla on ollut merkittävä rooli adoptiopäätöksen tekemisessä. Siitä eteenpäin yhteiskunnan ilmapiirin rooli adoptiopäätöksissä on alkanut vähentyä. Nykyään avioliiton ulkopuoliset lapset ovat laajasti hyväksytyjä eikä sillä yksittäisenä tekijänä ole juuri enää merkitystä adoptiopäätöksiin.

Myös taloudellisilla seikoilla on ollut aiemmin nykyistä suurempi merkitys adoptioiden suhteen. Yhteiskunta ei tarjonnut yksinhuoltajaperheille juurikaan taloudellista tukea. Pienen lapsen yksinhuoltajana työssä käyminen on myös voinut olla ylitsepääsemättömän haastavaa, mikäli lähistöllä ei ole asunut sukulaisia ja tuttaviam, jotka ovat voineet avustaa lastenhoidossa. Yhteiskunta ei ennen vuonna 1973 säädettyä päivähoitolakia tarjonnut lapsille päivähoitoa. 1970-luvulla säädetty lait ovat auttaneet huomattavasti yksinhuoltajaperheiden taloudellista selviytymistä ja lastenhoitomahdollisuuksia.

Nykypäivänä laaja kunnallinen päivähoito ja subjektiivinen päivähoito-oikeus mahdollistavat paremmin myös yksinhuoltajan työssä käymisen. Yksinhuoltajalla ei ole enää samanlaisia vaikeuksia järjestää lapsenhoitoa työssä käynnin tai opiskelun ajaksi kuin ennen päivähoitolakia. Sosiaaliturvan kehittymisen myötä myös taloudellinen tilanne on aiempaa turvatumpaa. Vaikka taloudellinen tilanne on parantunut, voi äiti adoptiopäätöstä tehdessään silti yhä nykypäivänäkin joutua miettimään myös taloudellista pärjäämistä lapsen kanssa. Äidin taloudellinen tilanne ei välttämättä ole kovin hyvä ilman lastakaan ja äiti kokee, että lapsen pitäminen tiukentaisi tilannetta entisestään.

Suurin osa adoptiolapsista on syntynyt avioliiton ulkopuolella. Äidin suhde lapsen isään on usein ollut melko löyhä. Äiti kokee, että isästä ei ole hänelle ja lapselle tukea. Vain harvoin isät ovat mukana biologisille vanhemmille annettavassa adoptioneuvonnassa. Äidin ja isän keskinäinen suhde, tai lähinnä sen puuttuminen, on yhtenä tekijänä adoptiopäätökseen päätymisessä. Tähän asiaan ei ole tullut aikojen myötä suuria muutoksia.

Lapsensa adoptioon luovuttavat äidit koetaan usein hyvin yksinäisiksi. Aiemmin tuen puute on voinut johtua siitä, että sukulaiset ja tuttavat eivät ole hyväksyneet aviotonta raskautta. Nykyään voi kyse olla siitä, ettei lähistöllä asu tarpeeksi läheisiä ihmisiä, joihin voi hädän hetkellä tukeutua, ja joilta saa apua. Ihmiset asuvat nykyään kauempana sukulaisistaan ja ihmissuhteet ovat myös syystä tai toisesta voineet katketa. Äidin tukiverkoston puuttuminen vaikuttaa suurimmaksi osaksi hänen psyykkisiin voimavaroihin ja sitä myötä hänen jaksamiseensa. Tukiverkoston ja isän puuttuessa lapsen kasvattaminen yksin koetaan liian raskaaksi. Muun muassa tukiverkoston puuttuminen voi aiheuttaa äidille yleistä huolta lapsen kanssa pärjäämisestä. Äidin huolelle ei välttämättä löydy mitään yksiselitteistä tekijää eikä ulkopuolinen pysty ymmärtämään äidin huolta ja ahdistuneisuutta. Joskus voikin olla enemmän kyse siitä, ettei äiti osaa nähdä tilannettaan objektiivisesti eikä pysty selkeään ajatteluun. Äidin tukiverkoston puute ja kokemukset yksinäisyydestä ovat yhteistekijänä adoptiopäätökseen päätymisessä aikakaudesta riippumatta.

Niin sanotuissa vanhaan aikaan, eli lähinnä ennen 1970-luvun sosiaaliturvauudistuksia, tapahtuneiden adoptioiden syissä painottuivat ulkoiset seikat. Näitä ulkoisia seikkoja

ovat esimerkiksi asenneilmasto ja yhteiskunnan tukien puuttuminen. Näiden syiden vaikutuksen heiketessä vaikuttavat adoptiopäätöksiin nykyisin aikaisempaa enemmän psyykkiset tekijät. Nykyään lapsensa luovuttavat äidit kokevat usein olevansa vielä kypsymättömiä lapsen vastaanottamiseen ja se kasvattamiseen. Äiti kokee, ettei hänellä ole voimavaroja tarjota lapselle kaikkea sitä, mitä hyvään lapsuuteen tarvitaan. Tällaisen ajattelun yleistymisen on mahdollistanut se, että sosiaaliturvan kehittymisen ja asenneilmaston vapautumisen myötä ulkoiset seikat eivät ole enää niin räikeitä ja pakottavia. Äidit pystyvät enemmän keskittymään omien psyykkisten voimavarojensa riittävyyden pohtimiseen.

Äidin kokiessa omat voimavaransa riittämättömiksi lapsen vastaanottamiseen, hän kokee, että adoption kautta lapsi saa hyvän kodin, joka tarjoaa lapsen tarvitsemat asiat paremman kuin hän. Vaikka äidin päätös on rankka ja vaikea, ajattelee hän, että adoption kautta hän pystyy tekemään jonkun perheen onnelliseksi ja lapsi saa paremman elämän kuin mitä hän äitinsä kanssa saisi. Luopumispäätös voikin olla hyvin epätsekäs teko.

Olen tutkimuksessani esitellyt joitain syitä, jotka ovat vaikuttaneet päätökseen antaa lapsi adoptoitavaksi. Tutkimustulokset ovat samansuuntaisia, kuin Elina Rautasen vuonna 1972 julkaistussa tutkimuksessa. Vaikka tutkimusten teon välillä on vierähtänyt lähes 40 vuotta, ovat adoptioon johtaneet syyt muuttuneet yllättävän vähän. Yhteiskunta on muuttunut paljon, mutta päätöksen tekemiseen vaikuttavat syyt ovat kuitenkin pysyneet melko samanlaisina. Syiden painopisteet ovat erilaiset, mutta perussyyt eivät ole juuri muuttuneet.

Tyhjentäviä syitä äitien tekemään adoptiopäätökseen on kuitenkin mahdoton esitellä. Jokainen tapaus on omanlaisensa ja syitä on yhtä monta kuin on adoptiotapauksiakin. Vaikka äitien tilanteesta onkin löydettävissä tiettyjä yhteneväisyyksiä, kahta samanlaista tilannetta ei ole. Vaikka sosiaalityöntekijät työskentelevät läheisesti äidin kanssa ja keskustelevat adoptiopäätökseen johtaneista syistä, lopulliset syyt tietävät kuitenkin vain äidit itse. Koen kuitenkin, että olen pystynyt saamaan vastauksen tutkimuskysymykseeni.

Toivon, että työni muistuttaa muita tutkijoita siitä, kuinka vähän tutkittua aihealuetta kotimaiset adoptiot ovat. Adoptiotutkimus on keskittynyt vahvasti kansainvälisiin adoptioihin. Kotimaiset adoptiot eivät kuitenkaan ole kadonneet minnekään vaikka niistä ei juuri puhuta.

Olen havainnoinut, että mediassa on viime aikoina usein käsitelty sitä, että huostaanottojen ja muiden lasten kodin ulkopuolelle sijoitusten määrä on kasvanut. Lasten sijoitukset ovat myös yhä useammin lyhytaikaisia. Jopa 70 prosenttia sijoituksista tehdään avohuollon tukitoimina. (Heino 2000, 384.) Suomalainen lastensuojelu onkin pyrkinyt kompromissiin lasten ja vanhempien oikeuksien sekä odotusten välillä. Lastensuojelun sijaishuolto on mahdollistanut tämän adoptiota paremmin. Tarja Pösö onkin pohtinut, palveleeko tämä paremmin lasten vai heidän vanhempiansa tarpeita. (2003, 155.)

Uutta adoptiolakia valmisteltaessa lapsiasiavaltuutettu Maria-Kaisa Aula ja Pelastakaa Lapset ry ovat huomauttaneet, että lain jatkovalmistelussa tulisi arvioida myös uuden lainsäädännön suhde lastensuojelulakiin. Kotimaisten adoptioiden laajempaa käyttöönottoa pysyvänä lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen ratkaisuna tulisi harkita perusteellisesti. (Lapseksiottamisesta annetun lain uudistamistarpeet 2008, 14.) Esimerkiksi Esko Varilo on päätenyt tutkimuksensa perusteella varsin adoptiomyönteiseen tulokseen. Hänen mielestään adoptio on varteenotettava ratkaisu riskilasten, riskilapsuuksien ja riskivanhemmuuksien kohdalla. (Varilo 1993, 155.) Nämä seikat huomioon ottaen uskonkin, että kotimaiselle adoptiotutkimukselle on suuri tarve.

LÄHTEET

KIRJALLISUUSLÄHTEET

Alasuutari, Pertti (1999). *Laadullinen tutkimus*. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Auvinen, Riitta (toim.) (1974). *Sosiaalipalvelu*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Auvinen, Riitta (1991). Äitiyssuojelusta perhekasvatukseen. Teoksessa *Perheen puolesta. Väestöliitto 1941–1991*. Helsinki: Väestöliitto, 205–242.

Auvinen, Riitta (1995). *Lapsiperhe Suomessa*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D, nro 28/1995. Helsinki: Väestöliitto.

Baran, Annette & Pannor, Reuben (1990). Open Adoption. Teoksessa Brodzinsky, David M. & Schechter, Marshall D. (toim.). *The Psychology of Adoption*. New York: Oxford University Press, 316–331.

Bonsdorff, Adolf von (1923). *Lastensuojelu ja sen historiallinen kehitys*. Helsinki: Otava.

Brodzinsky, Anne B. (1990). Surrendering an Infant for Adoption: The Birthmother Experience. Teoksessa Brodzinsky, David M. & Schechter, Marshall D. (toim.). *The Psychology of Adoption*. New York: Oxford University Press, 295–315.

Eenilä, Jukka (toim.) (1971). *Ruotiukkoja ja huutolaisia. Muistikuvia entisajan sosiaalihuollosta*. Helsinki: Tammi.

Eskola, Jari (2007). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 159–183.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2007). Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 25–43.

Garam, Sirkka (1988). *Toivottu lapsi: adoptio ja sijaisvanhemmuus*. Porvoo: WSOY.

Gardner, Jane F. (1998). *Family and Familia in Roman Law and Life*. Oxford: Clarendon Press.

Gottberg, Eva (1997). *Perhesuhteet ja lainsäädäntö*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden julkaisusarja A:91. Turku: Turun yliopisto.

Gottberg, Eva (2005). *Perhesuhteet ja lainsäädäntö*. 3. täysin uudistettu painos. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeudellinen sarja A:112. Turku: Turun yliopisto.

Gottberg-Talve, Eva (1988). *Perhe, lapsi ja yhteiskunta*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Halonen, Tuija (1979). *Avioton äiti ja hänen lapsensa Suomessa*. Tampereen yliopisto. Psykologian essee.

Heino, Tarja (2000). *Muutamia faktoja lastensuojelukeskustelun taustalle*. Oikeus 29:3, 384–385.

Helama, Kaisa (2000). *20–35 -vuotiaiden traditionaalisten adoptiolasten menetyskokemusten käsittely ja siihen liittyvät yksilö-, tilanne- ja arviotekijät coping-*

tutkimuksen viitekehyksessä. Tampereen yliopisto. Psykologian laitos. Psykologian pro gradu -tutkielma.

Helin, Markku (1984). Lapsen huolto. Teoksessa Mattila, Heikki E.S. (toim.). *Lapsioikeuden pääpiirteet.* Helsinki: Juridica, 89–149.

Hellberg, Olle (1988). *Erkännande av internationella adoptionsbeslut: en jämförande studie.* Uppsala: Iustus.

Helo, Hanna-Mari (2006). *Adoptionhakijoiden kokemuksia adoptioneuvonnasta.* Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1995). *Teemahaastattelu.* Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2004). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö.* Helsinki: Yliopistopaino.

Jaakkola, Risto (1977). *Ottolapsitutkimus.* Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 7/1977. Helsinki.

Jousimaa, Kaarina (1983). *"Jokainen lapsi on pelastettava elämälle." Avioton äiti ja lapsi suomalaisessa yhteiskunnassa.* Helsinki: Ensikotien liitto.

Karhumäki, Heli (2005). *Lapsi suoraan sydämeeni – kokemuksia adoptiosta.* Helsinki: SLEY-Kirjat.

Karisto, Antti & Takala, Pentti & Haapola, Ilkka (1989). *Elintaso, elämäntapa, sosiaalipolitiikka – suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta.* Helsinki: WSOY.

Kasanen, Tuula (2006). *Kenen lapsi?* Helsinki: Otava.

Kauppi, Matti & Rautanen, Elina (1997). *Oikeus hyvään kotiin. Pelastakaa Lapset ry ja suomalainen lastensuojelutyö 1922–1997.* Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.

Kestilä, Soile (2007). *Adoptiovanhempien vanhemmuus – ”se on semmonen elämänläheinen asia”*. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma.

Kiviniemi, Kari (2007). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 70–85.

Kujansuu, Heidi (2002). *Adoptioperheiden sopeutuminen ja tukipalvelut kansainvälisen adoptioprosessin aikana. Haastattelututkimus adoptioperheiden kokemuksista*. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Kurki-Suonio, Kirsti (1999). *Äidin hoivasta yhteishuoltoon – lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnat. Oikeusvertaileva tutkimus*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 222. Helsinki.

Lahti, Ilpo (1991). *Adoptiolapsi nuoruusiässä. 90 adoptiolapsen ja heidän perheensä psykiatrinen tutkimus*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Osa 84. Turku.

Lapseksiottamisesta annetun lain uudistamistarpeet. Lausuntotiivistelmä arviomuistiosta. Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2008:7. Helsinki.

Lindsay, Jeanne Warren (1987). *Open Adoption: A caring Option. Fascinating and Sensitive Account of the New World of Adoption*. Buena Park California: Morning Glory Press.

Mahkonen, Sami (1974). *Köyhä lapsi. Selvitys lastensuojelulainsäädännön historiasta vuosina 1849–1936*. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja. Helsinki.

Mahkonen, Sami (1978). *Johdatus perheoikeuden historiaan*. Helsinki: Suomen lakimiesliiton kustannus.

Mahkonen, Sami (1991). *Voidaanko lasta lailla suojella?* Helsinki: Suomen Lakimiesliiton Kustannus.

Mattila, Heikki E.S. (1984). Lapseksiottaminen. Teoksessa Mattila, Heikki (toim.). *Lapsioikeuden pääpiirteet*. Helsinki: Juridica, 66–80.

Melina, Lois Ruskai & Kaplan Roszia, Sharon (1993). *The Open Adoption Experience. A Complete Guide for Adoptive and Birth Families – from Making the Decision Through the Child's Growing Years*. New York: HarperCollins Publishers.

Miall, Charlene E. & March, Karen (2006). Adoption and Public Opinion. Implications for Social Policy and Practice in adoption. Teoksessa Weegar, Katarina (toim.) *Adoptive Families in a Diverse Society*. New Brunswick: Rutgers University Press, 43–59.

Mikkola, Matti (1972). *Avioton lapsi*. Helsinki: Tammi.

Moilanen, Pentti & Rähä, Pekka (2007). Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 11. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 46–69.

Mäkelä, Klaus (1990). Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki, Gaudeamus, 42–61.

Mäkipää, Sanna (2006). Mistä on adoptioperheet tehty? - Vanhemmuuden ammatillinen rakentaminen adoptioeuvontaa ohjaavassa tekstissä. Teoksessa Komulainen, Katri & Rätty, Hannu & Silvonen, Jussi (toim.) *Hulluudesta itsehallintaan. Uuden historian näkökulmia psyykkisiin ilmiöihin ja ammattikäytäntöihin*. Psykologian tutkimuksia 25. Joensuu: Joensuun yliopisto, 187–206.

Nieminen, Armas (1951). *Taistelu sukupuolimoraalista: avioliitto- ja seksuaalikäytännöksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle*. Porvoo: WSOY.

Nieminen, Kevät (1975). *Adoptiojärjestelmät*. Julkaisuja 8. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Nätkin, Ritva (1997). *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Helsinki: Gaudeamus.

O'Shaughnessy, Peter (1994). *Adoption, Social Work and Social Theory: Making the Connections*. Aldershot: Avebury.

Ottolapsineuvonta – toimintamuodot, sisältö ja järjestäminen (1979). Sosiaalihuollon ottolapsineuvontatyöryhmän muistio. Helsinki.

Ottolapsineuvonta - opas ottolapsineuvonnan antajille (1998). Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 1998:7. Helsinki:Edita.

Ottolapsisijoitus (1964). Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Parviainen, Heikki (2003). *Kansainvälinen adoptiotoiminta Suomessa vuosina 1970–2000*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja E 15/2003. Helsinki: Väestötutkimuslaitos.

Peltoniemi-Ojala, Maarit (1999). *Oma lapsi – vihdoinkin*. Helsinki: Pelastakaa Lapset.

Piirainen, Veikko (1958). *Kylänkierralta kunnalliskotiin. Savon ja Pohjois-Karjalan maaseudun vaivaishoitotoiminta vaivaishoidon murroskautena 1800-luvun jälkipuoliskolla*. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia XLIX. Helsinki.

Pulma, Panu (1987). *Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa*. Teoksessa Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva. *Suomen lastensuojelun historia*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 7–266.

Pösö, Tarja (1986). *Naisesta naisvanki? Tutkimus naisten rikollisuudesta*. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 83/1986. Tampere.

Pösö, Tarja (2003). Adoptio perhesuhteiden uudelleenjärjestelyinä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.). *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 140–158.

Rasmus, Anja (1999). *Aborttitilasto 1997*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki: Stakes.

Rautanen, Elina (1972). *Avioton äiti ja adoptiopäätös*. Porvoo: WSOY.

Rautanen, Elina (1975a). *Kansainväliset adoptiot*. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 18/1975. Helsinki.

Rautanen, Elina (1975b). *Adoptiopalvelut meillä ja muualla*. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 19/1975. Helsinki.

Rautanen, Elina (1989). Adoptiot ennen ja nyt. Teoksessa Kats, Madeleine & Kranck, Anne (toim.) *Lapsemme ulkomailta. Kansainvälisestä adoptiosta*. Sulva: Interpedia, 145–148.

Rautanen, Elina & Kosonen, Ylva (toim.) (1972). *Lastensijoitustoiminta ja sen tarve Suomessa*. Helsinki: Pelastakaa Lapset.

Reinikainen, Heli (2002). *Laatuvanhempia ja riskivanhemmuutta. Kansainvälisen adoption hakijat ja vanhemmuus kotiselvityksissä vuonna 1991*. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Riihinen, Taina (1989). Kansainvälistä lapseksiottamista koskevista säännöksistä. Teoksessa Kats, Madeleine & Kranck, Anne (toim.). *Lapsemme ulkomailta. Kansainvälisestä adoptiosta*. Sulva: Interpedia, 155–164.

Ritamies, Marketta (1986). *Abortit meillä ja muualla*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D, nro 16/1986. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.

Ruxton, Sandy (1996). *Children in Europe*. London: NCH.

Savolainen, Matti (1984). *Lapsen huolto ja tapaamisoikeus*. Helsinki: Suomen Lakimiesliiton Kustannus.

Savolainen, Matti & Halme-Kauranen, Ritva & Möller, Gustaf (1972). *Ehdotus lapsen asemaa koskevan lainsäädännön uudistamisesta*. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 4/1972. Helsinki.

Savolainen, Matti & Halme-Kauranen, Ritva & Jaakkola, Risto & Rautanen, Elina & Mattila, Heikki (1977). *Ehdotus ottolapsia koskevan lainsäädännön uudistamisesta*. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 5/1977. Helsinki.

Siegel, Deborah H. (2006). Open Adoption and Family Boundaries. Teoksessa Wegar, Katarina (toim.). *Adoptive Families in a Diverse Society*. New Brunswick: Rutgers University Press, 177–189.

Sola, Johanna (2002). *Vanhempien tarinat vuorovaikutuksesta lakisäätisessä adoptioneuvonnassa*. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma.

Suomalainen lapsi 2007. Tilastokeskus. Väestö 2007. Helsinki.

Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta. Toimintakertomus 2006. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:42. Helsinki.

Suomen säädöskokoelma:

Asetus lapseksiottamisesta 508/1997

Asetus lapseksiottamisesta ja ottolapsisuhteen purkamisesta tehtävästä ilmoituksesta 209/1925

Isyyslaki 700/1975

Laki avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista 173/1922

Laki lapseksiottamisesta 32/1979 LLO

Laki lapseksiottamisesta 153/1985 LLO

Laki lapseksiottamisesta annetun lain muuttamisesta 175/1996

Laki lapsen elatuksen turvaamisesta 122/1977

Laki lapsen elatuksesta 704/1975

Laki lasten päivähoidosta 36/1973

Laki ottolapsista 208/1925 LOL

Laki ottolapsista annetun lain 9§:n 2 momentin kumoamisesta 706/1975

Laki raskauden keskeyttämisestä 82/1950

Laki raskauden keskeyttämisestä 239/1970

Takala, Pentti (1994). Kohti postmodernia perhettä – perhepolitiikan muuttuvat käsitykset. Teoksessa Linna, Pirkko (toim.). *Perhe*. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja. Sarja C, nro 6, 7–30.

Timonen, Maria-Piritta (2006). *Adoptio ja adoptiokäytännöt Suomessa*. Kuopion yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja ja sosiaalipsykologian laitos. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma.

Triseliotis, John (1980). Counselling Adoptees. Teoksessa Triseliotis, John (toim.). *New Developments in Foster Care and Adoption*. London: Routledge & Kegan Paul, 224–237.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tuori, Kaarlo (2004). *Sosiaalioikeus*. 3. uudistettu painos. Helsinki: WSOY lakitieto.

Varilo, Esko (1993). *Ottolapsisijoitus arviointi- ja toimenpideprosessina*. Psychiatria Fennican Monografiasarja nro 18. Helsinki: Psykiatrian tutkimussäätiö.

Verkko, Veli (1949). *Lähimmäisen ja oma henki: sosiaalipatologisia tutkimuksia Suomen kansasta*. Jyväskylä: Gummerus.

Vuornos, Maija (1971). *Lapsen asema Suomessa. Tutkimus lapsen aseman ja oikeuksien kehittämisestä Suomessa*. Porvoo: WSOY.

MUUT PAINETUT LÄHTEET

Aamulehti 15.11.2005. ”Lapselta ei saa salata isää”. Kotimaa A8.

Aamulehti 11.1.2009. Aviottomia äitejä sterilisoitiin. Kotimaa A05.

Aamulehti 16.5.2009. Väisänen toivoo adoptiolasta. Kotimaa A04.

Helsingin Sanomat 21.3.2009. Lapsi halutaan adoptoida Suomeen yhä useammin omin päin. Kotimaa A4.

Ilta-Sanomat Plus -liite 11.4.2009. Kadotettu lapsuus, 26–29.

Meidän perhe -lehti nro 3. Maaliskuu 2009. Lapseni, jota en tunne, 94–99.

INTERNET-LÄHTEET

Antila, Tuomo (2007). Arviomuistio lapseksiottamisesta annetun lain uudistamistarpeista. Arviomuistio 25.10.2007. Luettu 19.8.2009.

<http://www.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURIdapptype=BlobServer&SSURIdcontainer=Default&SSURIsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=adoptiomuistio.pdf&SSURIsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1243790098175&blobheadervalue1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf>

LIITTEET

Liite 1 Teemahaastattelurunko

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Haastateltavan perustiedot

- montako vuotta alan työkokemusta?
- millaisissa työtehtävissä ollut tekemisissä adoptioasioiden kanssa?

Adoptiokäytäntö ennen

- toimijat; kunnalliset toimijat, Pelastakaa Lapset ry, muut?
- mistä saatu tietoa palveluista?
- miten palveluihin on osattu hakeutua?
- miten prosessi eteni?

Adoptiokäytäntö nyt

- toimijat; kunnalliset toimijat, Pelastakaa Lapset ry, muut?
- mistä saadaan tietoa palveluista?
- mitä kautta palveluihin hakeudutaan?
- miten prosessi etenee?
- suurimmat erot entiseen verrattuna?

Adoptiolainsäädäntö

- millainen ennen?
- millainen nyt?
- onko muuttunut paljon, oleelliset muutokset?

Adoption yleisyys

- milloin on ollut eniten adoptioita?
- paljonko nykyään?

Luovuttavat äidit / vanhemmat

- keskimääräinen ikä?
- onko muita lapsia?
- elämäntilanne?
- parisuhteessa vai ei?
- perhetausta?
- toimeentulo?
- kuinka varmoja ovat päätöksestään luovuttaa lapsi?
- kertovatko sukulaisilleen ja ystävilleen?
- miksi kertovat / jättävät kertomatta?
- kuinka usein isä on mukana adoptioprosessissa?

Sijoittaminen

- esittävätkö biologiset äidit / vanhemmat paljon toivomuksia sijoituspaikasta?
- kuinka usein sukulaiset adoptoivat lapsen? ennen ja nyt?
- kuinka usein lapsi on otettu huostaan ennen varsinaista adoptiopäätöstä?

Adoption jälkeen

- haluavatko biologiset äidit / vanhemmat saada tietoa lapsen myöhemmistä vaiheista? kuinka usein?
- haluavatko biologiset äidit / vanhemmat kuinka usein ottaa yhteyttä lapseen?
- haluavatko adoptiolapset kuinka usein saada tietoa biologisista vanhemmistaan?
- haluavatko ottaa yhteyttä biologisiin vanhempiinsa?

Työntekijän näkökulma

- luovuttamiseen johtaneet syyt ennen ja nyt? suurin muutos?
- perheen / sukulaisten painostus, häpeä?
- suurimmat adoptioon ja sen yleisyyteen vaikuttaneet yhteiskunnalliset muutokset?
- kuinka usein biologinen isä tietää lapsestaan ja hänen adoptiostaan?
- olisiko lapsi mahdollisesti joutunut lastensuojelun piiriin ilman adoptiota?

Aikuisadoptiot

- kuinka yleisiä?
- mistä syistä?

Liite 2 Ottolapsisuhteen perustaminen vuosina 1927–1975

Vuosi	Tapauksia
1927	199
1928	180
1929	230
1930	244
1931	242
1932	250
1933	236
1934	245
1935	275
1936	327
1937	376
1938	430
1939	426
1940	536
1941	764
1942	925
1943	1386
1944	1336
1945	2177
1946	2086
1947	1975
1948	1843
1949	1266
1950	1147
1951	1004
1952	986
1953	968
1954	873
1955	857
1956	815

1957	821
1958	802
1959	718
1960	712
1961	689
1962	621
1963	553
1964	578
1965	556
1966	636
1967	571
1968	594
1969	598
1970	565
1971	593
1972	519
1973	554
1974	591
1975	551

Vuosien 1927–1960 lukumääriin sisältyvät myös ottolapsisuhteen purkamistapaukset

Lähde: Jaakkola 1977, 57